

N:o 69.

Ank. till Riksd. kansli den 22 april 1898, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af Riksdagens år 1897 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning af statsverkets jemte dertill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1896.

(I. A.)

Statsutskottet, till hvars behandling ofvannämnda revisionsberättelse jemte de i anledning deraf från vederbörande embetsverk och myndigheter till Kongl. Maj:t afgifna utlåtanden och förklaringar blifvit hänvisad, får nu, efter tagen kännedom af dessa handlingar och inhemtande af de för ärendenas utredning i öfrigt erforderliga upplysningar, underställa Riksdagens pröfning de af revisorerne gjorda framställningar, som ansetts från utskottets sida påkalla yttrande; kommande utskottet att härvid följa den ordning, som i revisionsberättelsen blifvit iakttagen.

Arméförvaltningen.

§ 1.

(Rev. ber. pag. 79—81; utl. pag. 499.)

Beträffande arméförvaltningens räkenskaper hafva revisorerne till en början erinrat om att i alla revisionsberättelser från och med år 1893

Bih. till Riksd. Prot. 1898. 4 Saml. 1 Afd. 37 Häft. (N:o 69)

1

Ang. bokföringen af oredovisade förskott m. m.

framhållits, att summan af de i arméförvaltningens hufvudbok för år 1892 upptagna oredovisade förskott icke öfverensstämte med de sammanlagda förskottssummor, som, enligt uppgifter från vederbörande tjänstemän inom arméförvaltningens olika departement, för samma år belöpte å de särskilda departementen. Förstnämnda summa hade nemligen uppgått till 781,799 kronor 86 öre, under det att de senare utgjorde tillhoppa blott 743,705 kronor 71 öre. I arméförvaltningens hufvudbok för år 1892 hade alltså upptagits ett belopp af oredovisade förskott, som med 38,094 kronor 15 öre öfversteg de sammanlagda belopp, hvartill de oredovisade förskotten å departementen uppgingo.

Angående orsakerna till denna bristande öfverensstämmelse hade utredning inom arméförvaltningen pågått alltsedan 1894 års början, men, såvidt revisorerne hade sig bekant, ännu ej blifvit afslutad.

I sammanhang med den anmärkning, för hvilken ofvan redogjorts, hade 1893 års revisorer uttryckt den mening, att sådan förändring i arméförvaltningens räkenskaper borde vidtagas, att för hvarje af förvaltningens departement upprättades och räkenskaperna bilades ett *sammandrag öfver de vid räkenskapsårets slut oredovisade förskott*, hvilket sammandrag borde innehålla *uppgift å de myndigheter eller personer, hos hvilka förskotten innestode*, samt att förskottskontot i arméförvaltningens hufvudbok angäfvde fördelningen af nämnda förskott å de särskilda departementen såväl i dess ingående som dess utgående balans. I förklaring öfver denna revisorerens anmärkning hade ock arméförvaltningen erkänt lämpligheten af revisorerens förslag, men frågan stode, i afvaktan på afslutningen af den inom arméförvaltningen pågående ofvan omförmälda utredningen, allt fortfarande på samma punkt som år 1893, och de bilagor till arméförvaltningens hufvudbok, hvarförutan ingen effektiv granskning från revisionens sida af det viktiga förskottskontot vore möjlig, saknades alltjemt. I arméförvaltningens förklaring den 29 januari 1897 öfver den anmärkning, som äfven af 1896 års revisorer framstälts i nyss angifna hänseende, hade uttalats, att, »innan det ifrågavarande räkenskaps-sammandraget bifogas hufvudboken, borde vara afslutad den pågående utredningen af olikheten mellan hufvudboken och departementets bokföring i fråga om de oredovisade förskottens belopp.»

Revisorerne kunde emellertid ej inse nödvändigheten häraf. Sambandet emellan utredningen om de oredovisade förskotten och de bilagor till hufvudboken, som för revisorerens granskning erfordrades, vore ej så oupplösligt, att icke de senare skulle kunna utarbetas oberoende af, huru långt utredningen fortskridit.

För öfrigt ansåge revisorerne böra nämnas, att denna utredning

till 1896 års slut, såvidt af tillgängliga handlingar kunnat utrönas, betingat en kostnad af 2,123 kronor 59 öre, hvadan redan från besparings-synpunkt vore önskligt, att densamma snarast afslutades.

Vidare hafva revisorerne omförmält, hurusom i sammanhang med den redogörelse, som i 1895 års revisionsberättelse lemnades för den af 1893 års revisorer framställda anmärkning angående de i arméförvaltningens hufvudbok upptagna oredovisade förskott, framhållits behovet af en specifik redovisning af de till de särskilda redogörarne utanordnade förskottsmedlen. Uti ett med anledning häraf den 24 januari 1896 afgifvet utlåtande hade arméförvaltningen anført, att det af revisorerne åstundade målet skulle fullständigast och på det mest öfverskådliga sätt vinnas, om såsom bilagor till hufvudboken fogades sammandrag öfver departementens liqvidböcker, i hvilket sammandrag för hvarje myndighet sammanfördes till en liqid samma myndighets konton i de särskilda departementens liqvidböcker.

1896 års revisorer, som ansågo det vara i hög grad önskvärdt, att ett räkenskapssammandrag med ofvan angifna innehåll blefve hufvudboken bifogadt, hade uttalat den förhoppning, att ifrågavarande, af arméförvaltningen sjelf föreslagna åtgärd måtte inom närmaste tid komma till utförande.

Att emellertid något dylikt sammandrag öfver departementens liqvidböcker hvarken funnes 1896 års hufvudbok bifogadt eller eljest till statsrevisionen öfverlemnats, hade revisorerne ansett sig böra omförmäla, med uttalande tillika af önskvärdheten utaf ett dylikt sammandrags upprättande, åtminstone intilldess hufvudboken blifvit kompletterad med särskilda konti för vederbörande redogörare.

I det af arméförvaltningen å civila departementet den 28 januari innevarande år afgifna utlåtande angående revisorerne anmärkningar i fråga om fjerde hufvudtitelns förvaltning år 1896 har arméförvaltningen med anledning af revisorerne ofvannämnda framställningar anført, att det inom arméförvaltningen under några år pågående arbetet att utreda anledningen till den skiljaktighet i fråga om de oredovisade förskottens belopp, som förefunnits mellan arméförvaltningens hufvudbok och de särskilda departementens räkenskapsböcker, nu, enligt uppgift af arbetets ledare, lemnat det resultat, att sagda skiljaktighet komme att, efter vidtagna vederbörliga rättelser, icke förefinnas i den nu under utarbetning varande hufvudboken för år 1897. Med denna skulle ock komma att följa de af revisorerne omförmälda sammandrag.

Då sålunda den af revisorerne år 1893 anmärkta, i förevarande revisionsberättelse å nyo påpekade olikheten emellan arméförvaltningens hufvudbok och de särskilda departementens bokföring i fråga om de öredovisade förskottens belopp kommer att blifva i 1897 års hufvudbok rättad samt revisorerne uttalade önskan om att vid hufvudboken måtte fogas sammandrag öfver departementens liqvidböcker, enligt hvad arméförvaltningen förklarar, kommer att lända till efterrättelse, får utskottet, som antager, att anledningen till den ofta anmärkta och med stor svårighet rättade bristande öfverensstämmelsen mellan hufvudboken och departementens redogörelser varder i 1897 års räkenskaper på ett fullt tydligt sätt angifven och förklarad, hemställa,

att Riksdagen må vid hvad i detta ärende förekommit låta bero.

§ 2.

(Rev. ber. pag. 82 och 83; utl. pag. 499 och 504—508.)

Ang. afslutande af den s. k. fredsförvaltningskomiténs arbete.

Enligt hvad revisorerne anført hade genom kongl. bref den 7 april 1893 en komité, bestående af fem ledamöter jemte sekreterare, blifvit tillsatt, med uppdrag att utarbeta förslag till sådana ändringar i de rörande arméns förvaltning gällande reglementen och stadganden, som af intendenturcorpsens förändrade organisation och förändringarne i öfrigt uti härorganisationen påkallades, i sammanhang hvarmed bestämts, att utarbetningen af förslagen borde ske i den rigtning, som af de år 1892 vidtagna förbättringarne i härordningen i allmänhet föreskrefves och särskildt betingades utaf tillkomsten af nya förvaltningsmyndigheter. Komitéarbetet skulle taga sin början, för ordföranden och en ledamot, biträdde af sekreteraren, genast och för öfriga ledamöter å tid, efter slutet af förstnämnda års vapenöfningar, som af ordföranden bestämdes.

Berörda komité, den s. k. fredsförvaltningskomitén, hade sedermera, under åren 1893, 1894, 1895 och 1896, varit i verksamhet, och dess arbete påginge äfven under revisionsåret.

Kostnaderna för komitéarbetet hade utgjort:

för år 1893 kronor 7,701,28, deraf 6,534,65 guldits af hufvudtitelns allmänna besparingar och 1,166,63 tagits af anslaget »extra utgifter»;

för år 1894 kronor 14,641,50, så fördelade: af hufvudtitelns allmänna besparingar 12,641,50 och extra utgifter 2,000;

för år 1895 kronor 13,346,30, deraf 11,346,30 ur den förra och 2,000 ur den senare anslagstiteln;

för år 1896 kronor 11,479,84, hvaraf med hufvudtitelns allmänna besparingar guldits 9,479,84 och med anslaget till extra utgifter 2,000.

Under år 1897 hade, enligt hvad revisorerne inhemtat, till kostnader för ifrågavarande komitéarbete utbetalts:

under försträckningstitel	13,303: 75 kronor
af extra utgifter	709: 67 „

eller tillhopa 14,013: 42 kronor.

Sammanlagda kostnaden för komiténs hittillsvarande verksamhet hade alltså vid tiden för revisionsberättelsens afgifvande uppgått till 61,182,34 kronor.

Då, såvidt revisorerne hade sig bekant, komitéen icke fullgjort det uppdrag, som blifvit åt densamma anförtrodt, hade revisorerne velat, med omförmälände af detta förhållande, uttala önskvärdheten deraf, att resultatet af det under så många år pågående kostsamma komitéarbetet måtte kunna med det snaraste framläggas och ytterligare kostnader för detsamma sålunda i möjligaste måtto begränsas.

Med anledning af revisorerens anmärkning i detta hänseende har arméförvaltningen å civila departementet i sitt förenämnda utlåtande åberopat ett från ofvan berörda komité infordradt, dervid fogadt yttrande af den 29 sistlidne januari, deruti komitéen, under hänvisandet till en yttrandet bilagd förteckning å de af komitéen till Kongl. Maj:t afgifna förslag och utlåtanden, meddelat, att komitéen komme att inom den närmaste tiden till tryckning för slutbehandling befordra ett af den utarbetadt förslag till *materielreglemente* för armén, omfattande såväl gemensamma som speciella föreskrifter rörande anskaffning, underhåll, vård m. m. af all arméns materiel, — ett synnerligen omfattande författningsförslag i ett ämne, der föreskrifter hittills dels saknats, dels måst på många spridda håll sökas, — samt att vidare arbetet å ett *underhållsreglemente* för armén, innefattande bestämmelser angående truppernas förplägnad, inqvartering, sjukvård för personal och hästar m. m., vore så långt framskridet, att jemväl detsamma borde kunna kort efter materielreglementets fullbordande underställas Kongl. Maj:ts pröfning. Dermed vore, efter komiténs förmenande, komiténs arbete enligt den derfor lagda och gillade planen fullbordadt, sedan utarbetandet af ett nödvändigt reglemente för förrättningsgången vid

arméns särskilda förvaltningsmyndigheter numera, i afvaktan på utfallet af de inledda genomgripande organisationsändringarne af dessa myndigheter, icke borde, såsom ursprungligen afsedt, komma att tillfalla komitén.

Hvad vidare anginge de af revisorerne önskade resultaten af komiténs arbete, vore — såsom af ofvannämnda bilaga vid komiténs yttrande framginge — mera allmänt synbara sådana redan att finna i intendenturcorpsens instruktion, i ordnandet af truppförbandens kassaväsende, i utsträckningen af fördelningsintendenturernas förvaltningsmyndighet, i afskaffandet af uppbördsrätt till lösen för behållen afskrifningsprocent, i vissa ändringar i bestämmelserna angående garnisoneradt manskaps aflöning; liksom komitén af den omständighet, att de nu från lokalmyndigheterna till Kongl. Maj:t inkomna yttrandena angående komiténs förslag till allmänt aflöningsreglemente för armén i allmänhet stälde sig välvilligt mot detta förslag, möjligen kunde våga tillåta sig hysa den förhoppning, att denna vidtomfattande fråga komme att på grundval af komiténs derpå nedlagda betydliga arbete finna sin lösning. Och möjligen skulle, såsom komitén vågade hoppas, icke heller de omfattande förslagen till materiel- och underhållsreglementena blifva utan synbart resultat.

Vidkommande slutligen kostnaderna för komitén, så måste dessa, vid det förhållande att komiténs utgifter för sekreterare, betjening och expenser varit jemförelsevis synnerligen låga, hufvudsakligast hafva sin orsak i arbetets långvarighet. Ett arbetes långvarighet vore emellertid ett relativt begrepp, beroende på storleken och beskaffenheten af arbetet. Komiterades uppdrag hade innefattat sammanförandet, ordnandet och äfven, såvidt inom de gifna organisatoriska, juridiska och ekonomiska gränserna läte sig göra, bringande till likformighet och förenklande, — det vill med ett ord säga kodifiering — af de tusentals författningsbestämmelser genom hvilka den svenska härförvaltningen under fred nu reglerades. Först måste således denna massa af författningsmaterial samlas och grupperas för vinnande af den uödiga öfversigten; så de olika bestämmelserna om samma eller likartade förhållanden, såvidt möjligt, samarbetas till gemensamma för alla dessa förhållanden passande, hvarvid särskilda svårigheter vållats af de olika organisationsformerna; vidare luckor fyllas och det hela inarbetas i en, såvidt omständigheterna det medgäffe, systematisk författning. Härvid måste ock noga tillses, att gällande stater, riksstatsanslagens och andra tillgängliga medels natur och vid deras användning fästade vilkor icke kränktes, samt att landtförsvarets ekonomiska grundval icke genom de föreslagna nya bestämmelserna rubbades. Ett förslag sådant som det afgifna aflönings-

reglementet — liksom ock de öfriga ofvannämnda reglementsförslagen — måste därför, sedan de förberedande arbetena undanljorts, underkastas upprepade omarbetningar, innan det från första utkastet hunne fram till den form, hvori det kunde från komitén afgifvas med någorlunda grundad förhoppning, att inga väsentliga fel eller ofullständigheter deri förefunnes.

Det låge i sakens natur, att ett arbete af nu skildrad beskaffenhet måste i början framskrida långsammare, det vill säga dess synliga resultat blifva mindre. Komitén hade, såvidt det stött i dess magt, sökt påskynda detsamma genom att låta förarbetena verkställas på afdelningar, samtidigt för olika grenar af förvaltningen. Då arbetet fortskridit så långt, att utkast till författningsförslag blifvit färdigt, hade börjat pröfningen och öfverarbetningen af förslagen, ett efter annat, i komiténs plenum. Lika tidspillande det skulle vara att låta förarbetena försiggå i plenum, lika nödvändigt skedde der öfverarbetningen, enär författningsarbete af nu ifrågavarande slag icke kunde slutföras af en eller ett par personer, utan måste, om fullständighet skulle vinnas, vara ett verk af fleras gemensamma insigter och uppmärksamhet. — Komitén ansåge sig vidare böra fästa uppmärksamheten deruppå, att komitén icke fått i sin helhet ständigt vara i arbete, enär dess militäre och civilmilitäre ledamöter i allmänhet varit förhindrade att omkring fem månader under sommaren egna någon tid åt komitén. Om möjligen, derest så icke varit förhållandet, komitéarbetet skulle kunnat något påskyndas, hade dock derigenom ej uppkommit någon besparing, enär då fått utgå det nu för dem under somrarne besparade komitéarvodet. I öfrigt hade af sparsamhetshänsyn de komitéledamöter, hvilkas arbetskraft ansetts för tillfället på grund af det pågående arbetets beskaffenhet möjligen kunna undvaras, icke blifvit i komitén inkallade.

Af ifrågavarande komiténs anförda yttrande framgår, att komiténs arbete kan antagas blifva under den närmaste tiden fullbordadt; och vid sådant förhållande har utskottet endast velat hvad i detta ämne förekommit för Riksdagen

omförmäla.

§ 3.

(Rev. ber. pag. 83 och 84; utl. pag. 500.)

Revisorerna hafva omförmälat, hurusom under revisionsåret från hufvudtitelns allmänna besparingar under rubrik »rekryteringskostnader»

Ang. olikartad redovisning af rekryteringskostnader.

utbetalts till Vesternorrlands regemente ett belopp af 7,200 kronor. Denna uppgift grundade sig å ett kongl. bref af den 13 december 1895, hvarigenom för år 1896 anvisats, »mot redovisning», 30 kronor för hvarje under sistnämnda år vid ifrågavarande regemente antagen, fast anställd volontär.

I räkenskaperna redovisades emellertid ofvannämnda 7,200 kronor ej annorledes än genom särskilda af regementschefen afgifna requisitioner å dels »rekryteringskostnader», dels ock »värfningspenningar» för sammanlagdt 240 man. På hvad sätt »rekryteringskostnaderna» disponerats eller till hvilka personer »värfningspenningarne» utbetalts, derom lemnade räkenskaperna ej någon upplysning.

»Till bestridande af rekryteringskostnader» vid Norrbottens regemente hade genom kongl. bref den 27 juni 1896 mot redovisning anvisats för åren 1896 och 1897 ett belopp af 10 kronor för hvarje under dessa år vid regementet antagen, fast anställd volontär. Det belopp, 200 kronor, som i följd häraf för revisionsåret utbetalts, hade verifiserats genom särskilda qvittenser å »värfningspenningar», hvilka utgått dels till vid regementet anställde officerare, underofficerare och korporaler, dels, såsom det af qvittenserna ville synas, till personer utom regementet; och bland de anvärfda funne man såväl ynglingar, som antagligen för första gången anvärfvats, som ock *korporaler* och *distinktionskorporaler*, hvilka rekapitulerat.

De af Riksdagen fastställda stater för Vesternorrlands och Norrbottens regementen upptoge emellertid hvarken »rekryteringskostnader» eller »värfningspenningar»; och revisorerne hade desto hellre ansett sig böra omförmåla ofvannämnda förhållanden, som det användande af hufvudtiteln allmänna besparingar, hvilket i anförda hänseenden egt rum, icke kunde anses stå i öfverensstämmelse med de i Rikets Ständers skrifvelse den 12 maj 1841 angifna grunder i afseende å dispositionen af besparingar å hufvudtitlarne.

I sitt ofvan omförmålda utlåtande af den 28 sistlidne januari har arméförvaltningen beträffande revisorerne ifrågavarande anmärkning erinrat att, då de anmärkta utgifterna för »rekryteringskostnader» vid de norrländska infanteriregementena betingats af svårigheten att, innan befolkningen i denna landsdel vunnit en på erfarenhet grundad känedom om den art af krigsmannaanställning, som innehades af de faste volontärerne, få den första uppsättningen af ifrågavarande regementen inom beräknad tid om möjligt fullbordad, det ville synas, som om dessa utgifter hittills ej kunnat fränkännas naturen af »tillfälliga och icke af permanent egenskap», vid hvilket förhållande anvisningen till deras täc-

kande icke syntes stå i strid mot Rikens Ständers skrifvelse den 12 maj 1841; föreställande sig arméförvaltningen att, derest och när Kongl. Maj:t funne behofvet af dessa utgifter antaga egenskapen af permanent, Kongl. Maj:t komme att om dess fyllande göra framställning till Riksdagen.

Beskaffenheten af värfningskostnader, som vore utgifter af mångtaliga slag till vare sig de anvärfda eller mellanhänder vid värfningen och hvilka finge anses såsom en oundviklig följd af sjelfva värfnings-systemet, hade aldrig ansetts kunna i detalj redovisas, utan fått afföras mot regementschefers eller förvaltningsmyndighets attestatum. Under år 1897 hade dessa kostnader vid Vesternorrlands regemente uppburits af vederbörande kompanichefer och redovisats med regementschefens attest.

Såsom af revisorernes anförda meddelande framgår, hafva rekryteringskostnaderna vid ofvannämnda regementen redovisats på olika sätt, i det att dessa kostnader vid Vesternorrlands regemente verifierats genom requisitioner af regementschefen, medan vid Norrbottens regemente såsom verifikation för sådana kostnader vid räkenskapen fogats qvittenser, utfärdade af värfvarne. Likformighet i regementenas räkenskaper synes emellertid önskvärd; och antager utskottet, att, sedan arméförvaltningens uppmärksamhet blifvit fäst å detta ämne, förvaltningen icke skall underlåta att vidtaga de åtgärder, som i förevarande fall må befinnas erforderliga för en sådan likformighets åstadkommande; hvadan utskottet ansett sig endast böra hvad i förenämnda hänseende förekommit för Riksdagen

omförmåla.

§ 4.

(Rev. ber. pag. 84 och 85; utl. pag. 500—502.)

Revisorerne hade, enligt hvad i berättelsen vidare meddelas, fäst sin uppmärksamhet vid de betydande belopp, som årligen utbetalades i resekostnader i och för utdelning af underhållsmedel från Vadstena krigsmanshuskassa. För revisionsåret hade detta belopp uppgått till nära 12,000 kronor.

Orsaken till dessa ansenliga kostnader vore att söka uti nu gällande bestämmelser angående utdelning af berörda underhållsmedel. Pensionerna utbetalades nemligen genom vederbörande regementsinten-

Ang. kostnaderna för utdelning af underhållsmedel från Vadstena krigsmanshuskassa.

denter å för ändamålet i orterna utlysta liquidationsmöten, och regementsintendenterna åtnjöto, under härför erforderliga resor, rese- och traktamentsersättning.

Redan 1886 års Riksdag hade sökt åstadkomma ändring i detta kostsamma förfaringssätt och i skrifvelse den 11 april 1886, i anledning af en inom Andra Kammaren väckt motion anhållit, »att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke med biträde af den civila förvaltningen eller uteslutande genom dennas försorg Vadstena krigsmanshusgratialister tillkommande underhållsmedel må kunna afgiftsfritt för dem och på bestämda tider tillhandahållas dem inom den kommun, der de hafva sina hemvist».

Genom bref till arméförvaltningen den 25 januari 1889 hade emellertid Kongl. Maj:t förklarat, att »någon åtgärd i den af Riksdagen föreslagna rigtning icke kunde uti förevarande afseende vidtagas».

Om det också finge anses härigenom ådagalagd, att underhållsmedlens utdelning icke lämpligen kunde öfverlemnas åt den civila förvaltningen, vore det, enligt revisorernes mening, satt utom allt tvifvel, att denna angelägenhet skulle kunna på ett vida billigare sätt, än nu vore fallet, och likvisst fullt tillfredsställande ordnas redan derigenom, att åt vederbörande förvaltningsmyndigheter vid regementena lemnades handlingsfrihet att vid utdelningen förfara så som med afseende å olika orters förhållanden kunde befinnas för hvarje särskildt fall lämpligt.

Det skulle då måhända visa sig, att utdelningen af gratialistunderhållsmedlen i sådana fall, der gratialisterna vore boende aflägsat från regementsexpeditionen, kunde på beqvämaste sätt för alla parter och i det närmaste utan kostnad för statsverket ske genom presterskapets bemedling. För presterskapet skulle detta ej innebära något ökad besvär, emedan detsamma genom en dylik anordning befriades från att utfärda särskilda lefnads- och frejdebetyg för hvarje gratialist, utan kunde på sockenvis upprättade qvittenslistor å gratialistmedlen teckna gemensamt lefnads- och frejdebevis för alla underhållstagare inom socknen. För gratialisterna, hvilka i alla händelser måste inställa sig hos församlingens prest för att utfå det lefnads- och frejdebevis, som vore nödvändigt för underhållets lyftande, skulle det ju innebära en ytterst afsevärd fördel att på samma gång få underhållet till sig utbetaldt, i stället för att inställa sig å de mången gång flere mil aflägsna liquidationsmöten, der regementsintendenten utdelade medlen; hvarvid för öfrigt borde tagas i betraktande, att en stor del af underhållstagarne, i anseende till ålder och bräcklighet, ej kunde inställa sig vid dessa möten. Regementsintendenterna skulle genom den ifrågasatta

anordningen befrias från de långa och tidsödande liquidationsresorna, hvilka inträffade under de delar af året, då intendents tjänstegöromål mest toge hans tid i anspråk, nemligen dels i början af juni, då hans närvaro på mötesplatsen vore synnerligen behöflig, dels ock i december månad, då årsredogörelserna skulle avslutas. För statsverket slutligen skulle alla kostnader, med undantag af postporto, besparas.

Vidkommande ofvanberörda af revisorerne gjorda framställning framhåller arméförvaltningen, att Riksdagens skrivelse den 11 april 1886 att Kongl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida icke med biträde af den civila förvaltningen eller möjligen uteslutande genom dess försorg Vadstena krigsmanshusgratialister tillkommande underhållsmedel kunde afgiftsfritt för dem på bestämda tider tillhandahållas dem inom den kommun, der de hade sina hemvist, hade afsett icke att minska kostnaden för utdelning af gratialen, utan hade uteslutande haft till ändamål att bereda de gamle gratialisterna en möjlighet att på bekvämare sätt utfå underhållsmedlen. Kostnaderna för utdelningen hade då ej heller ännu varit så betydliga, enär de kommit att växa till sitt nuvarande högre belopp just genom de åtgärder, hvilka vidtagits för att, såvidt möjligt, tillgodose Riksdagens i nämnda skrivelse uttryckta, mot underhållstagarne så välvilliga syftemål. Efter det nemligen arméförvaltningen — som visserligen ansåge det i hög grad önskvärdt, om intendenturtjenstemännen kunnat befrias från det betungande och för deras öfriga tjänstgöring hinderliga arbetet med underhållsutdelningen — dock med anförda skäl uppvisat omöjligheten, såväl ur kronans som ock kanske i ännu högre grad ur gratialistens synpunkt, att lägga den ifrågavarande utdelningen på civilstatens funktionärer, hade väl Kongl. Maj:t funnit Riksdagens förberörda skrivelse icke kunna föranleda en dylik åtgärd. Men för att i någon mån vinna det af Riksdagen genom skrivelsen uttalade syfte att lätta underhållens utfående för gratialisterna, hade genom kongl. brefvet den 18 april 1890 föreskrifvits en sådan förökning och reglering af utdelningsställena, att derigenom bereddes underhållstagarne den lättnad, som med bibehållande af det gamla sättet för utdelning genom regementenas förvaltningsmyndigheter kunde åstadkommas. För mildrande i någon mån af den ytterligare tunga, som härigenom komme att för utdelningen af Vadstena krigsmanshusmedel drabba regementsintendenterna och som gjorde sig känbar i lång och kostsam bortovaro från hemmet, hade desse tjänstemän, som för ifrågavarande resor i förvaltningsärenden enligt författningarne förut åtnjöt endast reseersättning, nu för samma resor blifvit tillagda äfven dag-

traktamente. Det vore genom dessa traktamenten, som kostnaden för gratialistutdelningen stegrats efter år 1889.

Arméförvaltningen — som, äfven om det kunde hysas något tvifvelsmål, huruvida den af revisorerne uppgifna utdelningskostnaden kunde på det hela anses såsom oproportionerligt stor, då det vore fråga om tillhandahållande af merberörda underhållsmedel till öfver 12,000 underhållstagare, naturligen måste anse det fördelaktigt, om ändock den oundgängliga utdelningskostnaden kunde nedbringas, och visserligen fortfarande funne det önskligt, om regementsintendenterna kunde befrias från utdelningsresorna, — kunde dock ej, såsom revisorerne, finna det »utom allt tvifvel, att denna angelägenhet skulle kunna på ett vida billigare sätt, än nu är fallet, och likväl fullt tillfredsställande ordnas redan derigenom, att åt vederbörande förvaltningsmyndigheter vid regementena lemnades handlingsfrihet att vid utdelningen förfara så, som med afseende å olika orters förhållanden kunde befinnas för hvarje särskildt fall lämpligt». En sådan författningsenligt medgifven allmän och oinskränkt frihet för de särskilda truppförbandens förvaltningsmyndigheter att enligt eget tycke och ortens förhållanden anskaffa mellanhänder för eller på annat sätt förmedla gratialens öfvergång från regementskassan till gratialisterna komme att möta synnerliga svårigheter ur synpunkten af redovisnings- och ansvarsskyldigheten för så betydliga medelsbelopp, som här vore i fråga, och som vid ett regemente kunde uppgå till 25,000 kronor.

Hvad åter vidkomme det antydningssvis framställda positiva förslaget att såsom dylik mellanhand använda presterskapet, så vore i hvarje fall första intrycket deraf tilltalande. Då i denna utdelningsfråga inginge ett moment af välgörenhet mot orkeslöse gamle understödstagare, syntes den i detta hänseende vara enligt kyrkans traditioner icke främmande för henne eller hennes tjenare. Huruvida deremot desse senare kunde i samma mått anses lämplige för den ekonomiskt-administrativa sidan i dessa förrättningar, — det vill säga bedömande af gratialistens tillgodohafvande, som ju fordrade någon kännedom om hithörande författningar, särskildt för afgörande om och i hvilken utsträckning preskription kunde hafva åkommit krafvet, vidare pröfning af rätten till uppflyttning i högre underhållsklass, hvilken pröfning, enligt hvad arméförvaltningen i sitt utlåtande angående 1886 års ofvannämnda riksdagsskrivelse visat, måste af den utbetalande verkställas, slutligen formenlig redovisning för de utbetalda medlen, hvilken redovisning icke finge eftersläppas — måste, i betraktande af arten af presterskapets i helt annan riktning naturligen gående utbildning, få anses tvifvelaktigt. Det försök, som

vid ett truppförband blifvit på enskild väg gjordt att, på sätt af revisorerne antydts, begagna presterskapets biträde, hade icke utfallit utan skäl till anmärkning. Emellertid syntes en närmare utredning af denna fråga, hvilken ju i öfrigt icke kunde medhinnas på de få dagar, som för afgifvande af detta utlåtande stått till departementets förfogande — remissen hade nått departementets diarium den 3 i denna månad — få anstå, intill dess sig visat, om Riksdagen skulle å sin sida vara benägen att pålägga presterskapet den ifrågavarande utdelningsskyldigheten.

Utskottet har till en början velat meddela att i afseende å ifrågavarande underhållsutdelning är föreskrifvet,

att hvarje gång underhåll lyftes, underhållsbrevet skall uppvisas samt vara åtföljdt af prestbetyg derom, att underhållstagaren lefver och icke är förlustig medborgerligt förtroende;

att vid utbetalande af uttaget underhåll skall tillämpas kongl. brevet den 12 juni 1885, enligt hvilket underhållet skall vara uttaget senast inom utgången af det andra kalenderåret efter det, hvarunder medlen till betalning förfallit;

att underhållstagare, som blifvit dömd medborgerligt förtroende förlustig, förlorar rätt att uppbära underhållet för den tid nämnda straffpåföljd varar samt jemväl för den tid han före domfällelsen under ransakningen i målet suttit häktad;

att för den underhållstagare, som ånyo ingår i krigstjenst, underhållet upphör, så länge han i tjensten qvarstår; samt

att underhållet utbetalas till utgången af den månad, hvari underhållstagaren med döden afgått eller underhållsrätten mistat.

Tillika får utskottet upplysa, att underhållskostnaderna under år 1896 belöpte sig till 404,516 kronor 62 öre samt att gratialisternes antal den 7 september 1897 utgjorde 12,243.

I sammanhang härmed har utskottet velat erinra, att enligt reglementet angående folkskolelärnarnes pensionsinrättning den 30 november 1866 utbetalning af pension verkställes af pensionsinrättningen, men att, om pensionstagare är boende i landsorten, han är berättigad att, efter hos inrättningens direktions gjord anmälan, innefattande uppgift om hans hemvist, pensionen genom Kongl. Maj:ts befallningshafvande bekomma.

I likhet med hvad revisorerne uttalat anser utskottet önskvärdt, att anordningar måtte kunna vidtagas, hvarigenom ej allenast kostnaderna för ifrågavarande underhållsmedels utbetalande komme att nedbringas, utan äfven underhållstagarne bereddes ett mindre betungande sätt för

underhållens lyftande. Utskottet tilltror sig dock icke att kunna föreslå någon utväg till underlättande för gratialisterne af dessa underhålls utfående, utan torde böra till Kongl. Maj:t öfverlemnas att tillse, hvilka åtgärder i berörda syfte lämpligen må kunna beslutas.

En närmare utredning af denna fråga har också arméförvaltningen, såsom ofvan meddelats, ansett erforderlig; och då utskottet delar denna uppfattning, får utskottet hemställa,

att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes, efter vederbörlig utredning, taga i öfvervägande, huruvida icke anordningar må kunna vidtagas, hvarigenom ej allenast kostnaderna för utbetalandet af underhållsmedlen från Vadstena krigsmanshuskassa må nedbringas, utan äfven lyftandet af underhållen må kunna ega rum på ett för gratialisterne mindre betungande sätt än hittills.

§ 5.

(Rev. ber. pag. 88—90; utl. pag. 515 och 516.)

*Ang. artilleri-
och minför-
svaret vid
Oscar-Fre-
driksborg.*

Vid besök å Vaxholms och Oscar-Fredriksborgs fästningar hade revisorerne tagit kännedom ej blott om sjelfva fästningsartilleriet, utan jemväl om det till denna sjöfästningsposition hörande minförsvaret, i hvilket senare hänseende besök gjorts å några tänd- och syftstationer äfvensom vid de minväsendet tillhörande förråd, hvilka funnes förlagda å Sandön, Björnholmen och Bergholmen.

Dervid hade det ej kunnat undgå att tilldraga sig revisorerens synnerliga uppmärksamhet, att ifrågavarande hufvudandelar af Oscar-Fredriksborgs försvar, artilleriet och minorna, mellan hvilka samverkan likvisst vore oundgängligen nödvändig för åstadkommande af tillfredsställande resultat, icke vore förenade under samma befäl, utan tillhörde helt och hållet skilda corpser, hvilka yttermera sorterade under olika statsdepartement. Artilleribefälet, hvartill äfven positionens kommandant räknades, saknade sålunda hvarje myndighet med afseende å minförsvarets anordnande, liksom å andra sidan befälet öfver minförsvaret ej hade någon behörighet i fråga om fästningsartilleriets skötsel.

Att en dylik dualism i befälsorganisationen måste vara förenad med betydande olägenheter och tilläfvventyrs kunde komma att medföra verklig fara på grund af deraf följande bristande samverkan emellan de båda vapenslag, af hvilka positionens försvar vore beroende, läge,

enligt revisorernes förmenande, i öppen dag; och särskildt ville revisorerna erinra, att berörda organisatoriska brister föranledde kostnader för statsverket, som syntes kunna undvikas.

I sistnämnda hänseende borde uppmärksammas den ökning i antalet af de olika corpsernas personal, som blefve en följd deraf, att den enes personal ej kunde vid förefallande behof användas till komplettering af den andras, hvarjemte äfven af andra anledningar ökade kostnader uppkomme t. ex. derigenom att hvardera corpsen måste hafva sin egen särskilda transportmateriel och ej gemensam sådan kunde för båda corpsernas behof komma till användning.

Till följd deraf att artillericorpsernas befäl och underbefäl vore i saknad äfven af den ringa sjömansutbildning, som författningsenligt fordrades för att föra en ångslup eller annat fartyg för oundgängliga sjötransporter inom det skärgårdsområde, som positionen innefattade, måste härtill särskildt folk förhyras.

Likaledes hafva revisorerna erinrat, att minpersonalen, organiserad och aflönad i likhet med matroskompanierna, hvilkas aflöning i följd af de anspråk, som ställes på örlogsmatrosar vore ganska hög, visserligen icke skulle kunna fordra lika stora löneförmåner, om densamma vore samordnad med personalen vid det vapenslag, som den militäriskt och taktiskt måste komplettera.

En förändring af ofvan angifna förhållanden förutsatte emellertid ändrade föreskrifter i fråga om artilleri- och minbefälens, liksom ock personalens i öfrigt, utbildning. Så som förhållandena för det närvarande gestaltade sig, kunde ej hos artilleripersonalen förutsättas någon som helst insigt att bedöma minväsendets effektivitet och skötande, medan å andra sidan minförsvarets personal ej erhöle någon utbildning i fråga om fästningsartilleriets användning.

Väl måste medgifvas, att olika vapenslag mången gång måste ställas under gemensamt befäl, som ej kunde ega speciel utbildning inom hvart och ett af dem, men det vore dock en viktig regel, mot hvilken ej borde brytas, att den, åt hvilket dylikt befäl anförtrordes, icke finge vara i saknad af all slags kompetens att granska och bedöma någotdera af de honom underlydande vapen.

Den svårighet, som sålunda kunde möta mot genomförande af förändrad organisation af den för Vaxholm—Oscar-Fredriksborgs sjöfästningsposition afsedda personal, borde emellertid ej undanskymma den stora betydelsen af nämnda förändring, utan vore snarare egnad att än skarpare belysa olämpligheten af den nuvarande organisationen.

Hvad ofvan berörts, hvilket i all hufvudsak egde sin motsvarig-

het jemväl i förhållandena vid Karlskrona sjöbefästningar, hade synts revisorerne redan från synpunkten af statsverkets ekonomiska intresse vara af så stor vigt, att revisorerne ej kunnat underlåta att derå fästa Riksdagens uppmärksamhet:

Arméförvaltningen å artilleridepartementet har i sin den 16 december 1897 till Kongl. Maj:t ingifna förklaring i anledning af hvad revisorerne i ofvanberörda hänseende anført, meddelat att, då här åsyftades en förändrad organisation af den för Vaxholm—Oscar-Fredriksborgs sjöfästningsposition afsedda personal, men detta förutsatte uppgörandet af en organisationsplan för ändamålet, funne sig arméförvaltningen å artilleridepartementet, som hvarken egde befogenhet eller nödiga förutsättningar därför, icke i tillfälle att, i saknad af en dylik organisationsplan, afgifva något yttrande vare sig rörande möjligheten af den åsyftade organisationens genomförande eller de ekonomiska fördelar, som genom densamma åvägabringande skulle kunna tillskyndas statsverket.

Utskottet finner visserligen hvad revisorerne i förenämnda hänseende anført vara egnadt att ådraga sig stor uppmärksamhet; men då den för afgifvande af förslag angående landets fasta försvar tillsatta komité otvifvelaktigt kommer att taga i öfvervägande de af revisorerne påpekade organisationsfrågor, hvilkas tillfredsställande lösning synes vara af stor vigt för försvarets ordnande vid rikets sjöfästningar, anser sig utskottet under sådant förhållande böra hemställa,

att revisorerne förevarande framställning icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

§ 6.

(Rev. ber. pag. 93 och 94; utl. pag. 511 och 512).

*Ang. betena
vid Ottenby
remontdepot.*

Vidare hafva revisorerne erinrat derom att, såsom i 1896 års revisionsberättelse omförmäls — i strid med det mellan arméförvaltningens intendentsdepartement och arrendatorn af Ottenby kungsladugård den 20 april 1894 upprättade kontrakt — icke alla till kungsladugården hörande betesmarker under år 1896 blifvit upplåtna till begagnande för statens derstädes förlagda remontdepot. Tvärtom hade betesmarker af ganska betydande omfång blifvit helt och hållet undantagna från disposition af remontdepoten, hvarjemte en del andra betesmarker först mot

slutet af betestiden och sedan slätter ågått desamma blifvit till sådant ändamål upplåtna.

Följden här af hade, såsom jemväl af 1896 års revisorer omnämndes, blifvit, att tilläggs- och vinterrationer måst till stort antal utfodras bland de remonter, som skulle till regementena afgå. Af förra slaget hade sålunda utfodratts ett antal af 5,095 samt af det senare 7,696.

Såsom ersättning härför hade arrendatorn gjort anspråk på 15,301 kronor 76 öre, men till följd af omförmälda kontraktsbrott hade vederbörande myndighet ansett sig ej kunna till honom utgifva högre belopp än 10,091 kronor 89 öre, motsvarande, med en mindre förhöjning, den betalning, som skolat arrendatorn tillkomma efter den beräkningsgrund, hvilken i kontraktet funnes stadgad i fråga om ersättning för gräsbyte. Arrendatorn hade här af funnit sig föranlåten att väcka rättgång emot Kongl. Maj:t och kronan med yrkande om utfående af skilnaden emellan berörda tvenne ersättningsbelopp, och denna rättgång vore för närvarande beroende på domstols pröfning.

Äfven under år 1897 hade, enligt från vederbörande inkomna uppgifter, några betesmarker vid Ottenby undanhållits remontdepoten. Sålunda syntes ej Norra marken, Skogvaktareängen och de s. k. åsarne vid vägen — tillsammans i areal utgörande omkring 170 tunnland — hafva blifvit till beten för remonterna använda. Detta syntes i sin mån hafva bidragit till ökning af det antal tilläggsrationer, som under betestiden utfodratts, och hvilket enligt revisorerne tillhandakomna uppgifter utgjort:

»Från och med den 6 till och med den 29 september till remonterna af 1896 års inköp	3,784 rationer.
Från och med den 1 till och med den 31 oktober till remonterna af 1897 års inköp	6,033 rationer.»

I fråga om de under året till regementena afgångna remonternas beskaffenhet hade revisorerne varit i tillfälle att vid besök å Karlsborg och Strömsholm taga några af desamma i betraktande och kunde vitsorda, att de befunno sig i vida bättre skick än fallet varit med föregående års remonter, ehuru ingalunda alla kunde anses fullt tillfredsställande.

Hvad ofvan omförmälts hade synts revisorerne böra bringas till Riksdagens kännedom, då statens kontraktsenliga rätt i fråga om Ottenby remontdepot ej heller under sistlidet år syntes hafva blifvit fullt tillgodosedd.

För besvarande af revisorernes förenämnda framställning har arméförvaltningen å intendentsdepartementet åberopat ett från chefen för remonteringsstyrelsen till departementet inkommet yttrande, deri bemäldes chef framhåller, att anledningen till tilläggsrationernas användande vid Ottenby under år 1897 ej, såsom revisorerne syntes antaga, varit en följd af att alla beten, som depoten haft rätt att disponera, ej blifvit använda, så mycket mindre som betesförhållandena ifrågavarande år varit ovanligt gynsamma.

Från och med september månad och derefter, den tid, tilläggsrationerna blifvit använda, aftoge betenas näringsvärde, betestillgången måtte vara hur riklig som helst, och tilläggsrationen blefve då behöflig, hvilket äfven framginge af den af Kongl. Maj:t fastställda staten för Ottenby remontdepot.

Med afseende på de remonter, som för året skulle tilldelas de olika truppförbanden och hvilka vore underkastade en ganska ansträngande transport, ansåge chefen det ej vara lämpligt nedsätta deras krafter, för att ej nämna deras utseende, en gifven följd af utfodring med endast gräsbete, hvars näringsvärde vid den tiden dag från dag förminskades.

Olämpligheten af att låta 3-åriga remonter under oktober månad lifnära sig med endast gräsbete kunde, enligt chefens förmenande, ej bestridas.

Då, enligt hvad chefen för remonteringsstyrelsen upplyst, betestillgången vid Ottenby remontdepot under senaste året varit fullt tillräcklig och de anmärkta missförhållandena derstädes sålunda synas numera hafva blifvit ordnade samt antagas kan, att bemälda styrelse allt framgent kommer att med uppmärksamhet öfvervaka, att det mellan arméförvaltningens intendentsdepartement och arrendatorn af Ottenby kungsgård upprättade kontrakt angående utfodringen vid depoten varder af den senare noggrant iakttaget, har utskottet icke ansett någon åtgärd i detta ärende för närvarande vara från Riksdagens sida erforderlig, utan har endast velat hvad i ärendet förekommit för Riksdagen

omförmäla.

Marinförvaltningen.

§ 7.

(Rev. ber. pag. 116 och 117; utl. pag. 516.)

Under bifogande af statsrådsprotokoll för den 2 november 1866, hvori funnits intaget ett af vederbörande departementschef utarbetadt, af Kongl. Maj:t gilladt förslag till ombildning af flottans konstruktionscorps, enligt hvilket af nämnda corps och flottans maskinistofficerare skulle, med de för dem anvisade aflöningstillgångar å tillhopa 41,950 rdr, bildas en ny corps eller stat, benämnd *kongl. mariningeniörstaten*, bestående af en öfverdirektör, 2 direktörer, 2 öfveringenjörer och 5 ingenjörer, med den aflöning och de tjensteåligganden, hvarom i nyssberörda statsrådsprotokoll närmare förmäldes, hade, enligt hvad revisorerne meddela, Kongl. Maj:t uti statsverkspropositionen till 1867 års Riksdag begärt, att, derest ifrågavarande förslag äfven vunne Riksdagens godkännande, den för den nya mariningeniörstatens aflönande erforderliga summa af 41,950 rdr, hvilken redan funnes under anslaget till aflöningsstaterna vid flottans stationer inbegripen, måtte fortfarande der få qvarstå och allt framgent förblifva för den nya organisationen att påräkna, i sammanhang hvarmed Kongl. Maj:t föreslagit uppförande å allmänna indragningstaten af ett årligt förslagsanslag å visst belopp till aflöning åt officerare, som icke kunde till den nya mariningeniörstaten öfverflyttas. Öfver berörda framställning hade Riksdagen uti skrifvelse den 8 maj 1867 meddelat sitt beslut, dervid Riksdagen, med omnämmande, att det af Kongl. Maj:t framlagda förslag funnits böra i åtskilliga närmare angifna delar undergå förändring, förklarar sig i öfriga hänseenden hafva godkänt ifrågavarande organisationsförslag.

Bland de punkter i förslaget, som sålunda af Riksdagen lemnats oanmärkta, hade äfven förekommit följande, för direktörerna och ingenjörerna vid kongl. mariningeniörstaten föreslagna bestämmelser angående dem tillkommande tjensteåligganden: »för direktörerna, af hvilka en borde vara anställd vid sjövapnets station i Stockholm och den andre vid dess station i Karlskrona, att förrätta de med nuvarande konstruktionsdepartementschefens befattning förenade göromål samt leda den personal och de verkstäder, som höra till hans verkningskrets, och således äfven öfvervaka utförandet, enligt gifna föreskrifter, af anbefalda, dithörande arbeten»,

Ang. dispositionen af ett å mariningeniörstaten anvisadt aflöningsbelopp.

samt för ingenjörerna, af hvilka dock en bland de yngre skulle, öfverdirektören till biträde, vara anstald i dennes kontor, att uppgöra ritningar och förslag rörande sjökrigsmaterielen samt öfvervaka utförandet af anbefalda arbeten å kronovarfvén eller på andra ställen, der sådana verkställas».

Det hade alltså genom Riksdagens beslut fastslagits, att de båda direktörerna för mariningeniörstaten skulle vara chefer för hvarsittingeniördepartement vid flottans varf i Stockholm och Karlskrona samt att öfverdirektörens biträde skulle vara en af de yngre ingenjörerna.

Emellertid hade Kongl. Maj:t uti förnyad instruktion för kongl. marinförvaltningen den 13 juni 1896 bland annat föreskrifvit, att vid marinförvaltningen skulle vara anstald å ingenjörafdelningen en till öfverdirektörsassistent förordnad direktör eller ingenjör vid mariningeniörstaten, och denna föreskrift hade föranlett, att för senare delen af år 1896, i strid mot de af Kongl. Maj:t föreslagna och af Riksdagen godkända organisationsbestämmelser, en af direktörerna vid mariningeniörstaten funnes anstald såsom öfverdirektörsassistent å ingenjörafdelningen i marinförvaltningen, medan deremot chefsbefattningen för ingenjördepartementet vid varfvét i Stockholm bekläddes af en ingenjör.

Häri genom hade en annan disposition än den utaf Riksdagen afsedda företagits med de enligt gällande stat för mariningeniörstaten anvisade aflöningsbelopp, och anslaget hade sålunda ej blifvit för sitt ändamål användt.

Hvad revisorerne i omförmälda hänseende meddelat har utskottet ansett sig böra bringa till Riksdagens

känneedom.

§ 8.

(Rev. ber. pag. 117—119; utl. pag. 516—519.)

*Ang. bestridande af intendenturgörö-
målen vid
Karlskrona
artillericorps.*

Revisorerne meddela vidare, hurusom Kongl. Maj:t i statsverkspropositionen till 1894 års Riksdag föreslagit, att för uppsättning och underhåll af Karlskrona artillericorps, så organiserad och aflönad, som en vid propositionen bilagdt statsrådsprotokoll för den 13 januari 1894 fogad normalstat närmare utvisade, måtte, i stället för det dittills under femte hufvudtiteln till en fästningsartillericorps för sjöbefästningarne vid Karlskrona uppförda reservationsanslag å 189,600 kronor, i riksstaten

för år 1895 uppföras ett reservationsanslag å 303,900 kronor, benämndt »Karlskrona artillericorps».

Den återopade normalstaten hade upptagit, bland andra, följande poster:

aflöning för 1 öfverstelöjtnant	5,460: —
aflöning för 1 intendent af 1:sta klassen.....	3,895: —
inqvarterings- och servisersättning för 1 öfverstelöjtnant.....	585: —
inqvarterings- och servisersättning för 1 intendent	165: —

Såsom svar å berörda framställning hade Riksdagen i skrifvelse den 11 april 1894 angående regleringen af utgifterna under riksstatens femte hufvudtitel anført, att, vid granskning af den framlagda staten för Karlskrona artillericorps, Riksdagen funnit två deri upptagna tjänstebefattningar mindre nödvändiga, nemligen öfverstelöjtnantens och intendents. I afseende särskildt å den sistnämnda hade Riksdagen inhemtat, att den af Kongl. Maj:t den 23 september 1892 tillsatta komité för utredning af åtskilliga frågor rörande artillericorpsen för sjöbefästningarne i Karlskrona, hvars förslag låge till grund för Kongl. Maj:ts förenämnda framställning, ansett, att, när corpsens hufvudstation skulle förläggas till Karlskrona, intendenturen till vinnande af mera enhet och till undvikande af onödiga kostnader kunde bestridas af förvaltningsdirektionen vid stationen, förstärkt, om så funnes nödigt, med en officer från artillericorpsen.

Under anförande tillika, att genom de förändringar uti staten för Karlskrona artillericorps, som Riksdagen ansett lämpliga, denna stat skulle kunna minskas med sammanlagdt 10,105 kronor, hvilken minskning blefve en verklig besparing för statsverket, hade Riksdagen förklarar sig för sin del hafva beslutit, att fästningsartillericorpsen för sjöbefästningarne vid Karlskrona, tillökad med fästningsartillerikompanierna vid sjömanscorpsen och med förändrad benämning af Karlskrona artillericorps, skulle så organiseras och aflönas, som utvisades af en vid Riksdagens skrifvelse bilagd stat, slutande å 293,795 kronor. Skilnaden emellan sistnämnda stat och den af Kongl. Maj:t framlagda hade utgjorts just af ofvan omförmälda, till aflöning och inqvarteringsersättning åt öfverstelöjtnanten och intendents föreslagna belopp å tillsammans 10,105 kronor, hvilka ej upptagits i den af Riksdagen fastställda stat.

Anslaget till Karlskrona artillericorps hade sedan 1895 bibehållits vid oförändradt belopp, och det vore under sådana förhållanden att vänta, att förvaltningsdirektionen eller i allmänhet intendenturmyndigheterna

vid flottans station i Karlskrona, i öfverensstämmelse med 1894 års Riksdags uttalande mening, hade sig anförtrodt ombesörjandet af samtliga intendenturgöromål för Karlskrona artillericorps liksom för öfriga corpser vid flottans station i Karlskrona. Detta vore emellertid icke händelsen, utan hade Kongl. Maj:t genom bref den 22 mars 1895 utfärdat »bestämmelser för den ekonomiska förvaltningen vid Karlskrona artillericorps», genom hvilka åt corpschefen öfverlemnats handhafvandet af en stor del af ifrågavarande göromål.

Corpschefen egde sålunda t. ex. att ombesörja all tillverkning af beklädnadspersedlar för corpsens manskap, att mottaga och omhändehafva de från corpsens anslag för corpsen anordnade penningmedel, att förordna om åtskilliga utbetalningar, att direkt till marinförvaltningen ingifva förslag i vissa ämnen m. m.

Corpschefen hade tillika berättigats att vid handhafvandet af den honom sålunda åliggande ekonomiska förvaltningen sig till biträde förordna en af de corpsen tillhörande officerare.

Nu omförmälda bestämmelser hade synts revisorerne ej vara förenliga med de grundsatser, som Riksdagen uttalat vid beviljandet af anslaget till Karlskrona artillericorps. I strid emot dessa grundsatser, hvilka förutsatte, att högst *en* officer vid corpsen kunde komma att sysselsättas med intendenturgöromål, och *detta endast i egenskap af ledamot i förvaltningsdirektionen*, stode hvarje användande derutöfver af den corpsen tillhörande personal till göromål af dylik art, och särskildt syntes bestämmelsen om anställning af en officer *till corpschefens biträde* vid förvaltningen af dylika göromål vara uppenbart stridande mot Riksdagens beslut, enligt hvilket Kongl. Maj:ts framställning om anslag till särskild intendent för corpsen afslagits. Med tillämpning af de utaf Kongl. Maj:t meddelade bestämmelser komme nemligen faktiskt en officersbeställning att ersätta den af Riksdagen icke medgifna intendentsbefattningen.

Revisorerne hade dess mera anledning att på ofvan berörda förhållanden fästa Riksdagens uppmärksamhet, som den vidtagna anordningen att åt Karlskrona artillericorps anvisa en i ekonomiskt förvaltningshänseende skild ställning gent emot de öfriga till flottans station i Karlskrona hörande corpser kunde, derest densamma vunne häfd, komma att åsamka statsverket särskilda kostnader.

I utlåtande den 20 sistlidne januari, afgifvet med anledning af revisorerne vid granskningen af flottans räkenskaper framställda anmärkningar, har marinförvaltningen, beträffande tillkomsten af bestämmelserna för den ekonomiska förvaltningen vid Karlskrona artillericorps,

erinrat, att embetsverket genom skrifvelse från statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet den 8 september 1894 anmodats att efter vederbörandes hörande uppgöra och till statsrådet inkomma med förslag till reglementariska föreskrifter för omförmälda förvaltning, uppgjorda på de grunder, att denna bestredes af förvaltningsdirektionen vid Karlskrona station, förstärkt med en officer från artillericorpsen, hvilken sistnämnde borde ega beslutanderätt i alla sådana, nämnda förvaltning rörande frågor, som funnes utan väsentlig olägenhet kunna till hans beslutande öfverlemnas. Sedan vederbörande blifvit häröfver hörde, men innan ärendet blifvit af marinförvaltningen pröfvadt, hade embetsverket genom skrifvelse från statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet den 26 oktober samma år erhållit uppdrag att i sammanhang med det förslag, embetsverket på grund af skrifvelsen den 8 september hade att afgifva i fråga om reglementariska föreskrifter för merberörda förvaltning i de delar, densamma skulle bestridas genom förvaltningsdirektionen vid stationen, förstärkt på sätt förut vore sagdt, tillika afgifva förslag till de föreskrifter, som skulle erfordras, derest samma förvaltning i öfriga delar skulle skiljas från stationsmyndigheternas handläggning och öfverlemnas åt corpschefen. Härefter och sedan vederbörande vid stationen blifvit hörde, hade i skrifvelse den 6 mars 1895 till statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet marinförvaltningen, under förutsättning att den ekonomiska förvaltningen vid corpsen ansåges böra ordnas på de i statsrådets embetskrifvelser den 8 september och den 26 oktober 1894 angifna grunder, hemställt, att föreskrifter i ämnet måtte utfärdas enligt embetsverkets tillika afgifna förslag, i hufvudsaklig öfverensstämmelse hvarmed bestämmelser jemväl blifvit genom kongl. brefvet den 22 mars 1895 utfärdade.

Hvad anginge det af marinförvaltningen afgifna förslagets innehåll, ansåge marinförvaltningen icke lämpligt, att den officer af Karlskrona artillericorps, hvilken skulle i förvaltningsdirektionen inträda vid behandling af corpsen rörande ärenden, skulle tillagts beslutanderätt i dessa ärenden.

Då denne officer skulle hafva förordnats af corpschefen, som dervid äfven skulle hafva kunnat förse officeren med instruktion, hade corpschefen blifvit den, som i sjelfva verket beslutade i de corpsen rörande ärendena, blott under skenet af en från honom fristående kollegial behandling. Ändamålsenligare hade då syntts att till corpschefen direkt öfverlemna de ärenden, som ansåges med större fördel för kronan kunna af honom ombesörjas. Af sådan grund hade föreslagits att åt honom öfverlemna ombesörjandet af tillverkningen af beklädnadspersed-

lar för corpsens manskap, hvilka vore helt olika de för flottans öfriga gemenskap bestämda, och hvilkas anskaffning eller tillverkande genom förvaltningsdirektionens försorg skolat, då derom hvarken inom förvaltningsdirektionen eller i stationens beklädnadsverkstad förefunnes någon erfarenhet, medföra ökade besvär, tidsutdrägt och kostnad. Häraf hade följt, att det för corpsen afsedda beklädnadsförrådet äfven borde ställas under corpschefen. I öfrigt hade uti marinförvaltningens förslag iakttagits, att förvaltningsdirektionen skulle, förstärkt med en officer af artillericorpsen, i fråga om denna rörande ärenden ega enahanda befogenhet som med afseende å flottans öfriga personal vid stationen.

Att gifva förvaltningsdirektionen vidsträcktare åligganden beträffande artillericorpsen än öfriga personalen vid stationen, hade marinförvaltningen icke ansett öfverensstämman med Riksdagens i fråga om öfverlemnandet till förvaltningsdirektionen af corpsen rörande förvaltningsangelägenheten uttalade syfte att vinna »mera enhet» i hithörande afseenden. Med hänsyn härtill och i enlighet med erhållet uppdrag hade marinförvaltningen äfven föreslagit, att sådana förvaltningsbestyr, som beträffande stationens öfriga personal icke tillhörde förvaltningsdirektionen, skulle för corpsens del öfvertagas af corpschefen, nemligen uppörd, disposition och redovisning af corpsen tillkommande anslagsmedel. Härvid hade ansetts onödigt att skapa en instans mellan corpschefen och marinförvaltningen, hvarför den förre blifvit i dessa hänseenden stäld direkt under den senare.

Att corpschefen fått vid sina förvaltningsgöromål sig till biträde förordna en corpsen tillhörande officer, ansåge marinförvaltningen icke vara mera anmärkningsvärdt, än att corpschefen i öfrigt bestämde om officerarnes vid corpsen tjenstgöring inom därför stadgade gränser, helst som härigenom icke föranledts någon ökning i officerarnes i stat bestämda antal eller aflöning.

De af marinförvaltningen sålunda föreslagna och af Kongl. Maj:t genom kongl. brefvet den 22 mars 1895 vidtagna anordningarna hade äfven i tillämpningen visat sig tillfredsställande såsom ledande både till administrativ förenkling och god hushållning med corpsens anslagsmedel.

Hvad sålunda förekommit har utskottet ansett sig böra för Riksdagen

omförmåla.

§ 9.

(Rev. ber. pag. 124 och 125; utl. pag. 521.)

Under omförmälände, att af de till räkenskaperna för flottans station i Karlskrona hörande vertifikationer framginge, att transporten af artillerimateriel emellan Stockholm och Karlskrona å den ganska långa sträckan emellan sistnämnda ort och närmaste station å södra stambanan, Alfvesta, under år 1896 försiggått på landsväg med skjuts, och icke, såsom man kunde hafva anledning förmoda, på jernväg, framhålla revisorerne i sin berättelse, att följderna häraf blifvit, att transporten af explosiva ämnen emellan Alfvesta och Karlskrona — för hvilken afgiften i regel utgjorde 50 kronor för ett parlass och 30 kronor för ett enbetslass — åtminstone i vissa fall betingat en mer än dubbelt större kostnad än transporten af motsvarande quantitet å jernväg på den ganska betydligt längre sträckan emellan Stockholm och Alfvesta. För åren 1892—1896 hade, enligt från vederbörande erhållna uppgifter, för förstnämnda transport vid 16 olika tillfällen erlagts tillhoppa 1,645 kronor, och hade sammanlagda myckenheten explosiva ämnen, som derunder transporterats, utgjort 7,505 kg. krut, 18,000 st. basperkussionsrör, diverse andra perkussionsrör, 10,000 st. slaghattar och 35,000 st. lösa karbinpatroner.

*Ang. transport
å enskilda
jernvägar för
kronans räk-
ning af krut
och andra
explosiva
ämnen.*

Angående orsaken till förenämnda transports verkställande per landsväg och skjuts hade marinförvaltningen meddelat, att de enskilda jernvägarne mellan Alfvesta och Karlskrona icke, såsom statsbanorna, anordnade regelbundet gående s. k. kruttåg, hvarför, derest transporten skulle försiggå på jernväg, särskildt extratåg härför måste anordnas. Kostnaden för dessa vore så hög, att partier af endast den storlek, som vid hvart och ett af de föromnämnda tillfällena varit i fråga, med större fördel för kronan transporterats med skjuts.

Marinförvaltningen hade tillika upplyst, att densamma förlidet år trädt i underhandling med Vexjö—Alfvesta, Karlskrona—Vexjö, Karlshamn—Vislanda och Mellersta Blekinge jernvägsaktiebolag, i syfte att å dessa bolags jernvägar skulle anordnas ordinarie kruttåg hvarannan månad, men att den af jernvägsbolagen begärda ersättning varit alltför hög för träffande af uppgörelse i frågan.

Hvad ofvan omförmälts hade synts revisorerne förtjena dess mera beaktande, som den ena af de jernvägar, hvilka borde förmedla ifrågasvarande transport, Karlskrona—Vexjö jernväg, åtnjutit ett så betydande

statsbidrag som 1,100,000 kronor, gifvetvis lemnadt för att underlätta tillkomsten af den i försvarets intresse nödiga förbindelsen emellan flottans station i Karlskrona och de inre delarne af landet.

Då derjemte utväg möjligen förefunnes att vare sig vid koncessions beviljande åt blifvande jernvägsanläggningar och deras anknytande till förenämnda enskilda jernvägar eller annorledes undanrödja ofvanberörda svårigheter, hade revisorerne velat å desamma fästa Riksdagens uppmärksamhet.

Beträffande revisorerne ofvan omförmälda anmärkning har marinförvaltningen, som icke haft något att anföra utöfver hvad som, på sätt revisionsberättelsen innehölle, redan meddelats revisorerne, förklarat, att embetsverket instämde med revisorerne i fråga om önskvärdheten deraf, att vid koncessions beviljande åt blifvande jernvägsanläggningar och deras anknytande till jernvägarne mellan Alfvesta och Karlskrona eller eljest anmärkta svårigheterna i fråga om kruttransporter mellan sistnämnda orter måtte varda undanröjda.

Det af revisorerne omförmälda förhållandet synes vara beroende dels af de stränga föreskrifter, som varit gällande angående explosiva varors transporterande å jernväg, dels ock af svårigheten att med Vexjö—Alfvesta och Karlskrona—Vexjö jernvägsbolag kunna träffa tillfredsställande öfverenskommelse angående ifrågavarande transporter. Genom kongl. förordningarne den 19 november 1897 angående explosiva varor och dylika varors transporterande å jernväg, synes emellertid en stor del af sådana ammunitionseffekter, för hvilkas transport landsväg måst anlitas, numera få med passageraretåg forslas. Beträffande åter kostnaden för kruttåg å berörda jernvägar föreställer sig utskottet, att genom förnyade underhandlingar med dessa bolag tillfredsställande uppgörelse om kruttransporten till Karlskrona skulle kunna åstadkommas, dervid, hvad Karlskrona—Vexjö jernväg beträffar, jernvägsbolaget icke torde kunna underlåta att taga hänsyn till det betydande statsbidrag, som utgått till denna jernvägs anläggning. I fråga om öfriga enskilda jernvägar synes så väl vid koncessioners meddelande som ock vid det öfverseende af taxorna för redan koncessionerade, hvilket på vissa tider eger rum, böra tillses, huruvida icke utan för stor kostnad för statsverket anordningar må kunna vidtagas för underlättande af transporten för kronans räkning af krut och andra explosiva ämnen; och då revisorerne fäst uppmärksamheten på ifrågavarande förhållanden, har utskottet trott sig böra föreslå Riksdagen att anhålla, det Kongl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, hvilka åtgärder i berörda hänseende lämpligen må kunna vidtagas.

Utskottet hemställer därför,

att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida förnyade underhandlingar angående kruttransporten å Vexjö—Alfvesta och Karlskrona—Vexjö jernvägar må böra inledas samt tillika huruvida vid beviljande af koncession åt enskilda jernvägar och vid uppgörande af förnyade taxor för redan koncessionerade bestämmelser må meddelas till underlättande af transporten för kronans räkning af krut och andra explosiva ämnen.

§ 10.

(Rev. ber. pag. 125—127; utl. pag. 521 samt 533 och 534.)

I förevarande revisionsberättelse erinras vidare, hurusom 1896 års revisorer, hvilka besökt flottans station i Karlskrona, anmärkt bland annat i afseende å manskapet vid flottans värfvade stam i Karlskrona, att af den årsklass, som år 1896 antagits, ej mindre än tio procent redan vid tiden för revisorerne besök blifvit, efter genomgångna bestraffningar enligt gällande författningar, ur rullorna utstrukne; och hade samma revisorer påpekat de allvarliga olägenheter, hvilka uti anförda förhållande togo sig uttryck.

Ang. rekryteringen af sjömanscorpsen.

Äfven sistlidet års revisorer hade funnit anledning att beakta de i samband med rekryteringen af flottans stam stående förhållanden. Vid granskningen af flottans räkenskaper för revisionsåret hade nemligen revisorerne fäst sin uppmärksamhet vid de ofta förekommande verifikationerna å slutliqvid med ur rullorna affördt manskap af flottans sjömanscorps, och då ämnet syntes revisorerne vara af betydande vikt, hade revisorerne från vederbörande infordrat upplysningar rörande omförmälda omständigheter äfvensom vakansförhållandena i allmänhet vid flottans stam samt båtsmanshållet.

Af de sålunda erhållna uppgifterna hade revisorerne inhemtat:

att styrkan af de fast anstälde, hvilken enligt den år 1894 beslutade ändrade organisationen af flottans stam skulle uppbringas från 1,100 till 1,600 man, år 1896 utgjort 1,282 man, hvadan 318 nummer varit vakanta;

att för samma år styrkan af de för viss tid anstälde (värfvade),

hvilken enligt nyssnämnda organisation skulle nedbringas från 2,500 man — deri ej inberäknade fästningsartilleristerna — till 1,500 man, uppgått till 1,504 man, af hvilka emellertid 1,039 man den 1 oktober 1896 varit permitterade. Före nämnda dag hade af berörda antal 746 man varit i tjänstgöring, men från sagda tidpunkt hade de tjänstgörandes antal utgjort allenast 465 man;

att antalet på grund af bestraffningar utstrukne under hela revisionsåret utgjort 110 man, deraf 10 man af de fast anstälde och 100 man af de tjänstgörande bland de för viss tid anstälde;

att båtsmanshållet, hvars nummerstyrka år 1887, då beslut fattades om dess vakanssättning, uppgått till 5,687 nummer, hvaraf dock 1,107 af Blekinge och Södra kompanierna varit s. k. 10-års vakanta och den tillgängliga styrkan alltså utgjort 4,580 nummer, ännu den 1 november 1897 kunnat uppställa 1,067 nummer.

Ytterligare kunde af de meddelade uppgifterna, enligt hvilka vakansernas antal vid de fast anstälde år efter år nedgått sålunda, att vakansernas antal

år 1895 utgjorde	445 nummer
” 1896 ”	318 ”
” 1897 ”	213 ”

hemtas den slutsatsen, att rekryteringen för uppbringande af denna andel af stammen numera fortginge under gynsamare förhållanden, än hittills varit fallet.

Det ville sålunda synas, som om höjningen af antagningsåldern vid skeppsgossecorpsen — från hvilken den hufvudsakliga rekryteringen af de fast anstälde egde rum — icke skulle komma att, såsom man fruktat, omöjliggöra rekryteringen af de fast anstälde till det i organisationen bestämda antalet.

Vida betänkligare tedde sig förhållandena i fråga om de för viss tid anstälde.

Visserligen syntes ej någon svårighet hafva mött mot uppbringande af denna andel utaf flottans stam till det i organisationen bestämda antalet, 1,500 man, men deremot tycktes beskaffenheten af det värfvade manskapet lemna åtskilligt öfrigt att önska.

Enligt ofvannämnda uppgifter hade nemligen ej mindre än 100 man af de bland detta manskap tjänstgörande, d. v. s. omkring 14 à 20 procent, måst på grund af dåligt uppförande ur rullorna utstrykas; och detta förhållande borde särskildt beaktas, enär detsamma häntydde på allvarliga olägenheter, som vore förenade med den nuvarande rekryteringen af de för viss tid anstälde.

Först och främst kunde man ej rimligen antaga, att de utstruknes antal skolat blifva så stort, om rekryteringen skett på tillfredsställande sätt, och man vore alltså berättigad till den slutsatsen, att rekryteringen i ganska stort omfång försiggått bland samhällets sämre element — något, som måste verka nedsättande på hela den värfvade corpsens anseende och således försvåra värfning bland de för upptagande i flottans stam lämpliga samhällselementen.

Derjemte förtjenade äfven den ekonomiska sidan att tagas i betraktande, då de ofta förekommande utstrykningarne åsamkade statsverket ganska betydande förlust — dels i den lega och lön, beklädnad m. m., som till de utstrukne utgifvits, dels ock i de onödigt använda kostnaderna för den utbildning, som kommit dem till del.

Undanrödjande af anförda missförhållande vore dess mera af behofvet påkalladt, som, enligt den nya organisationen af flottans stam, hvilken af 1897 års Riksdag beslutits och den 1 september samma år trädte i kraft, i olikhet med hvad förut varit fallet, hela styrkan af de för viss tid anstälde skulle under hela den tid, för hvilken den antagits, vara i tjenstgöring, och det alltså vore att befara, att de utstruknes antal, derest ej rekryteringen underginge förbättring, hädanefter komme att blifva väsentligt större än hittills.

Ändring och förbättring uti nu angifna förhållanden borde därför, enligt revisorernes mening, såvidt sådant kunde ske inom ramen för anvisade anslag för flottans sjömanscorps, snarast möjligt åvägbringas, dervid revisorerne uttalat, att hvad som i sådant hänseende kunde göras för att rekryteringen måtte i utsträckt omfattning verkställas bland den väl vitsordade sjöfarande ungdomen borde komma att lända såväl sjöförsvaret som statsverket till gagn.

Frågan vore i alla händelser af sådan vikt, att densamma väl vore förtjent af Riksdagens uppmärksamhet.

Uti sitt förberörda utlåtande den 20 sistlidne januari har marinförvaltningen hänvisat till en af chefen för flottans stab afgifven och genom chefen för sjöförsvarsdepartementet till marinförvaltningen öfverlemnad promemoria rörande revisorernes berättelse i hvad den anginge femte hufvudtiteln, deri chefen för flottans stab, med afseende å revisorernes förevarande framställning anförte, att den mindre tillfredsställande rekryteringen af den värfvade och viss tid tjenstgörande delen af sjömanscorpsen redan länge varit beaktad af flottans myndigheter, och åtgärder, afseende att erhålla en bättre rekrytering af denna del af sjömanscorpsen, äfven vidtagits.

Enligt kongl. kungörelsen den 13 juli 1887 hade antagningen

till värfvade stammen verkstälts af en kommission, som i början af hvarje år, dels å flottans stationer och dels på vissa andra i kungörelsen upptagna orter, å af kommissionen bestämda dagar mönstrat dem, som anmälde sig för erhållande af anställning vid sjömanscorpsen.

Som emellertid detta sätt att rekrytera sjömanscorpsen ej gifvit önskad resultat, hade sätet för antagningen i kongl. kungörelsen den 20 december 1894 ändrats derhän, att antagningen skulle förrättas under årets fyra sista månader dels å flottans båda stationer af vederbörande kommandant, biträdd af en kompanichef och en stationens läkare, samt dels i dem af städerna Göteborg, Malmö, Kalmar, Norrköping och Sundsvall, som chefen för kongl. sjöförsvarsdepartementet bestämde, af lotskaptenen eller annan på platsen boende lämplig person, som dertill af stationsbefälhafvaren förordnades.

Samma bestämmelser rörande antagningen återfunnes i kongl. kungörelsen den 1 september 1897 angående antagning af manskap vid flottans sjömanscorps med högst 3 års tjenstetid.

Som emellertid, enligt hvad revisorerne påpekat, jemväl detta antagningssätt haft till följd, att rekryteringen i ganska stort omfång försiggått bland samhällets sämre element, hade chefen för flottans stab i skrifvelse den 10 juni 1897 i afgifvet förslag till förändrade bestämmelser rörande sjömanscorpsens organisation jemväl hemställt om förändrade grunder för antagning af manskap vid den del af sjömanscorpsen, som icke karlskrefves från skeppsgossecorpsen.

Dessa förändringar afsåge att i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de för värfningen vid armén följda grunder gifva flottans stationsmyndigheter tillfälle att direkt inverka på och kontrollera äfven den del af rekryteringen, som skedde genom anvärfvande af manskap utom flottans stationer, och som enligt nu gällande bestämmelser vore undandragen flottans myndigheter och öfverlemnad till lotskaptenerna eller andra af stationsbefälhafvaren dertill förordnade lämpliga personer.

Chefens för flottans stab förslag kunde sammanfattas i följande punkter:

att antagning skulle förrättas å flottans stationer under vederbörande stationsbefälhafvares öfverinseende och i enlighet med af honom meddelade närmare bestämmelser af kommandanten, biträdd af en kompanichef och en af stationens läkare;

att anvärfningen icke begränsades till ett fåtal städer, utan att värfning kunde ega rum inom hela landet, dervid genom i kommandoväg utfärdade föreskrifter för hvardera stationen anvisades visst område,

inom hvilket af stationsbefälhafvaren utsedde värfningsförrättare finge anvärfva manskap för sjömanscorpsen;

att rekryt, som anvärfvades af värfningsförrättare, skulle inställa sig inför i första punkten ofvan angifven myndighet å flottans station för att genom behörigt kontrakt anställas; samt

att värfningsförrättaren — utom den ersättning, han erhöle för hvarje af honom anvärd rekryt, som blefve enligt föregående punkt å stationen genom behörigt kontrakt anställd — för hvarje af honom anvärd, som under den kontrakterade tjänstetiden visat mycket godt uppförande, vid den kontrakterade tjänstetidens slut erhöle en särskild premie af 10 kronor.

För att afhjelpa de af revisorerne anmärkta bristerna uti det nuvarande antagningssättet, ansåge chefen för flottans stab värfningsättet böra förändras i öfverensstämmelse med ofvan anförda förslag.

Beträffande den af revisorerne uttalade farhåga att genom den af 1897 års Riksdag antagna nya organisationen af flottans stam de utstruknes antal, derest rekryteringen ej underginge förbättring, hädanefter komme att blifva väsentligt större än hittills, har chefen för flottans stab i sin omförmälda promemoria vidare anført, att någon anledning att befara, att den ofvannämnda organisationen skulle medföra en sådan verkan, ej förefunnes, i det manskapet enligt sagda organisation antoges på högst 3 år och derefter erhöle afsked — eller efter stationsmyndigheternas bepröfvande ny anställning på viss tid — under det att det af revisorerne anmärkta stora antalet afskedadt manskap tillhörde till tjänstgöring inkallade årsklasser af sådant manskap, som blifvit antaget att för sin utbildning tjänstgöra dels enligt 1887 års organisation under 3 år 5 månader och dels enligt 1894 års organisation under 2 år 4 månader.

Då Kongl. Maj:t hos innevarande års Riksdag gjort framställning om förändrad stat för flottans sjömanscorps, omorganiserad på sätt ett vid statsverkspropositionen fogadt förslag utvisade, hvilken framställning blifvit af Riksdagen godkänd samt berörda förslag, vid hvars uppgörande jemväl chefens för flottans stab ofvan omförmälda skrifvelse den 10 juli 1897 varit under ompröfning, synts vara afsedt äfven till åstadkommande af förbättrade förhållanden i afseende å rekryteringen af sjömanscorpsen, får utskottet hemställa,

att revisorerne förevarande framställning icke må till någon Riksdagens vidare åtgärd föranleda.

Navigationsskolorna.

§ 11.

(Rev. ber. pag. 141; utl. pag. 522.)

Ang. indragning af en del navigations-skolor.

I sammanhang med redogörelsen för navigationsskolorna hafva revisorerne återupptagit det af 1895 års revisorer framställda förslaget att genom indragande af en del smärre navigationsskolor minska aflönings- och underhållsavgifter, hvilka sålunda kunde tillgodokomma ett mindre antal fullständiga nautiska eller nautisk-kommersiella undervisningsanstalter.

Genom en sådan åtgärd skulle derjemte, enligt revisorerens åsigt, uppstå möjlighet att, utan ökande af det för navigationsskolor afsedda anslagsbeloppet i dess helhet, för de särskilda navigationsskolorna bestrida tillfälligt uppstående större utgifter, såsom kostnaderna för inköp af nautiska instrument och annan dyrbar undervisningsmateriel — något, som med den nuvarande splittringen af ifrågavarande anslag mellan 10 särskilda skolor ej låte sig göra.

Med afseende å hvad revisorerne sålunda föreslagit har marinförvaltningen i sitt ofvannämnda utlåtande åberopat hvad derom anförts af embetsverket i dess skrifvelse till Kongl. Maj:t den 24 januari 1896 i anledning af hvad 1895 års revisorer i samma ämne yttrat; varande i denna skrifvelse uttalad den mening, att en del navigationsskolor borde indragas.

Då, enligt hvad utskottet inhemtat, Kongl. Maj:t den 15 oktober nästlidet år åt särskilde komiterade uppdragit att, bland annat, företaga revision af reglementet för navigationsskolorna i riket den 6 juni 1890 och komiterade vid fullgörande af detta uppdrag icke torde underlåta att taga i öfvervägande i hvad mån en indragning af sådana skolor bör ega rum och derom till Kongl. Maj:t framlägga det förslag, som må befinnas af förhållandena påkalladt, har utskottet, som erhållit upplysning om att komiterades utlåtande i förenämnda ämne kommer att under den närmaste framtiden till Kongl. Maj:t ingifvas, endast velat hvad sålunda förekommit för Riksdagen

omförmäla.

Jernvägsstyrelsen.

§ 12.

(Rev. ber. pag. 193 och 194; utl. pag. 546—548.)

I särskildt syfte att visa, i hvilken omfattning inhemsk eller utländsk industri blifvit anlitad för fullgörande af de beställningar å transportmateriel och förbrukningsvaror m. m., som år 1896 egt rum för statens jernvägstrafiks räkning, hade, enligt hvad revisorerne meddela, i jernvägsstyrelsens berättelse för revisionsåret uppgift lemnats å de viktigaste af dessa beställningar; och utvisade berörda uppgift, bland annat, att af inhemska tillverkare under året bestälts rörlig materiel till angifvet värde af sammanlagdt 2,102,830 kronor, nemligen 18 lokomotiv, 25 bogievagnar, 329 godsvagnar och 64 vagnsbogier till värden af resp. 884,000, 491,750, 646,780 och 80,300 kronor.

Ang. beställningarna af jernvägs-materiel.

Vid upptagande af nämnda beställningar hade icke, i likhet med hvad annars i allmänhet egt rum, annonsering skett i tidning för leveranser till staten, utan hade anbud direkt inforrats från vissa större verkstäder inom landet.

Enligt kongl. förordningen angående statens upphandlings- och entreprenadväsende m. m. den 17 november 1893, § 2, gäller såsom regel, att å leverans eller arbete, derom icke, på sätt för vissa särskildt bestämda fall medgifvits, träffats uppgörelse under hand, skriftliga anbud skola infortras genom allmän kungörelse, eller leveransen eller arbetet utbjudas å auktion. Genom särskilda skrivelser utan allmän kungörelse må emellertid anbud infortras, *då* endast ett begränsadt antal personer eller bolag kan anses förfoga öfver den insigt eller yrkes-skicklighet och de hjälpmedel, som äro erforderliga för att på ett tillfredsställande sätt och i rätt tid utföra leveransen eller arbetet,

då den kontraktsevenliga beskaffenheten af leveransföremålet eller det utförda arbetet icke kan utrönas vid besigtning, utan först efter hand eller under bruk, eller då nämnda beskaffenhet icke kan utan väsentligen ökad kostnad undersökas vid besigtningen eller dessförinnan kontrolleras,

då myndigheten tillsläpper för utförandet af leveransen eller arbetet erforderliga materialier och dessas användande för afsedt ändamål ej lämpligen kan öfvervakas, eller, slutligen,

då myndigheten eljest på grund af särskilda omständigheter finner det allmänns trygghet icke tillstädja, att leveransen eller arbetet göres till föremål för allmän täflan.

Då enligt revisorernes uppfattning jemväl andra verkstäder inom vårt land än de, som i förevarande fall fått ingifva anbud, måste anses förfoga öfver den insigt eller yrkesskicklighet och de hjälpmedel, som för ifrågavarande leveransers utförande på ett tillfredsställande sätt varit erforderliga, hade revisorerne velat ifrågasätta, huruvida icke i förevarande fall möjlighet bort beredas dem att få inkomma med anbud och sålunda anbud lämpligen bort genom allmän kungörelse infordras.

Fördelen af ett sådant tillvägagående, hvarigenom landets samtliga krafter på förevarande område inbjödes till täflan, syntes revisorerne ligga i öppen dag; och då det i hvarje fall tillkomme styrelsen att efter föregången pröfning förkasta ett anbud, som icke syntes vara fullt betryggande, kunde någon betänklighet från statens sida icke möta mot åtgärder i angifven riktning.

Jernvägsstyrelsen, som den 19 januari innevarande år afgifvit utlåtande angående revisorernes anmärkningar i fråga om statsbanornas förvaltning år 1896, har, med afseende å hvad revisorerne i nu omförmälda hänseende anført, förklarat sig i likhet med revisorerne anse, att möjlighet borde beredas hvarje verkstad inom landet, som förfogade öfver erforderlig insigt eller yrkesskicklighet samt vederbörliga hjälpmedel, att ingifva anbud på leverans af rörlig materiel till statens jernvägar. Men i motsats till revisorerne hölle styrelsen före, att för detta ändamåls vinnande det af revisorerne föreslagna tillvägagäendet — eller att infordra anbud genom allmän kungörelse — ej vore det lämpliga.

Enligt § 20 i gällande förordning angående statens upphandlings- och entrepenadväsende m. m. skulle nemligen, om anbud upptoges på det sätt, revisorerne förordat — utom i några få undantagsfall — ett af de tre lägsta vederbörligen ingifna anbuden antagas. Det kunde då inträffa, att tre leverantörer, som vore för vederbörande myndighet obekanta, inlemnade de lägsta anbuden och dervid presterade den föreskrifna säkerheten i borgen eller värdepapper. Enligt styrelsens uppfattning egde myndigheten dervid icke att, såsom revisorerne syntes hafva ansett, efter föregående pröfning förkasta anbud, som icke syntes vara fullt betryggande, utan blefve nödsakad att lemna beställning till en leverantör, om hvars kompetens att lemna fullgod vara myndigheten icke hade någon kännedom — detta, så framt nemligen icke till äfventyrs enligt mom. 5 af paragrafen den särskildt i fråga om beställningar af nu ifrågavarande slag synnerligen olämpliga utvägen skulle anlitas

att förkasta samtliga anbud. Visserligen egde myndigheten rätt att enligt § 18 i berörda förordning från pröfning utesluta vissa anbud, men för att vägra pröfningen, vore enligt styrelsens förmenande det skälet ej till fyllest, att anbudsgifvaren vore för myndigheten okänd, utan vore det tvärtom ett af hufvudvilkoren för ett anbuds förkastande utan pröfning, att leverantören vore känd såsom uppenbarligen saknande insigt och erfarenhet o. s. v. I vanliga fall, när leveransen beviljades okände, hade nu visserligen myndigheten ett godt skydd mot förlust för staten genom den säkerhet, som af anbudsgifvaren lemnades, men detta skydd vore otillräckligt, då för leveransens behöriga fullgörande särskild yrkesskicklighet och insigt måste förutsättas, såsom just fallet vore med leveranser af jernvägsmateriel. En leverans af underhaltiga lokomotiv och vagnar, eller en leverans, som blifvit fördröjd genom upprepade kassationer och ändringar, medförde nemligen gifvetvis en skada för statens jernvägar, som ej ersattes genom de penningbelopp, hvilka deponerats såsom säkerhet.

Styrelsen ansåge sig därför kunna med fullt fog göra gällande den åsigt, att styrelsen icke allenast vore berättigad att vid inköp af jernvägsmateriel tillämpa den i § 2 mom. 2 af ofvannämnda förordning intagna bestämmelsen om anbuds infordrande genom särskilda skrivelser, utan att ett sådant tillvägagående öfverensstämde med förordningens verkliga mening. De i sagda moment angifna förutsättningar för anbuds infordrande genom särskilda skrivelser vore just tillämpliga med afseende å nu ifrågavarande materiel.

Styrelsen tilläte sig vidare framhålla, att styrelsen städe låtit sig angeläget vara att vinna kännedom om, hvilka verkstäder inom landet tillverkade jernvägsmateriel samt deras förmåga att utföra arbeten af den kvalitet, som styrelsen ansåge sig böra fordra, och äfven, i den mån de visat sig kompetenta, låtit dessa deltaga i täflan om leveranser, att under de senare åren antalet verkstäder, som af styrelsen anlåtats för utförande af lokomotiv och vagnar samt viktigare delar dertill, uppgått till 18 stycken, hvadan någon brist på konkurrens ej vore att befara, att för de fabrikanter, som sysslade med tillverkning af rörlig materiel, det icke kunde vara obekant, att styrelsen vore den myndighet, som bestälde sådan materiel för statens jernvägar, och att de för affärers inledande kunde hänvända sig till denna myndighet, samt att de fabrikanter af jernvägsmateriel, som önskat utföra dylika arbeten till statens jernvägar, ingalunda blifvit af styrelsen afvisade, men väl uppmanade att genom utförande af en mindre profbeställning först ådagalägga sin kompetens. Under sådana förhållanden vågade styrel-

sen för sin del hålla före, att redan nu möjlighet vore beredd för alla de svenska verkstäder, som dertill vore kompetenta, att deltaga i leveranser af jernvägsmateriel till statens jernvägar.

Af jernvägsstyrelsens anförda yttrande framgår, att styrelsen vid beställningar af jernvägsmateriel hänvänt sig till ett stort antal inhemska verkstäder, och då utskottet finner samma yttrande jemväl gifva vid handen, att styrelsen icke kommer att underlåta att i så stor omfattning som möjligt lemna landets verkstäder tillfälle till att konkurrera vid fråga om leveransen af sådan materiel, hemställer utskottet,

att Riksdagen må vid hvad i detta ärende förekommit låta bero.

Stuteriöfverstyrelsen och stuterierna.

§ 13.

(Rev. ber. pag. 217 och 218; utl. pag. 558—560.)

*Ang. inköp
af fullblods-
beskällare.*

Af den redovisning för hästarne vid Strömsholms hingstdepot, som bilagts 1896 års räkenskaper, hade revisorerne inhemtat, att bokförda värdet å depotens hästar vid årets slut uppgått till 197,233 kronor 12 öre. Af hästarne, hvilka samtliga inköpts från utlandet, hade en, hingsten »Fleuron», upptagits till värde af icke mindre än 19,642 kronor 58 öre. Ett par andra hingstar, »Reform» och »Unicorn», hade äfven haft jemförelsevis höga värden, nemligen respektive 12,338: 38 och 9,980: 18. Af verifikationerna framginge, att inköpspriset för »Fleuron» utgjort i svenskt mynt 18,000 kronor samt att anskaffningskostnaden jemte kostnad för assurans uppgått till sammanlagdt 1,642 kronor 58 öre, deraf 360 kronor utbetalats i kommissionsarfvode.

Då, enligt hvad revisorerne vid det besök, revisorerne gjort å depoten, inhemtat, »Fleuron», ehuru vid inköpet 6 år gammal, före inköpet icke varit använd såsom afvelsdjur och hans afvelsduglighet således varit opröfvad, syntes det revisorerne kunna ifrågasättas, huruvida förvärfvandets af en så dyr häst, hvilkens egentliga värde skulle bestå i känd härstamning från ryktbara kapplöpningshästar, varit med

god hushållning förenligt, då befaras kunde, att den afsedda nyttan icke komme att stå i skäligen förhållande till den gjorda utgiften.

Fast hellre syntes det revisorerne, såsom om, sedan så mycket blifvit gjordt för höjande af den inhemska hästafveln, depoternas hästbehof borde kunna redan nu till någon mera väsentlig del och framgent allt mer och mer fyllas inom landet, hvarigenom icke blott betydande besparingar skulle kunna ernås, utan äfven en lämplig och välförtjent uppmuntran beredas framstående hästuppfödare. I detta sammanhang ansåge revisorerne ock böra nämnas, att under revisionsåret ett försök i sådan riktning gjorts vid Flyinge, dit från svensk hästuppfödare inköpts en fullblodshingst för ett pris af 3,000 kronor.

I stuteriöfverstyrelsens, med anledning af de utaf revisorerne gjorda framställningar rörande nämnda styrelse och stuterierna, afgifna utlåtande af den 21 sistlidne januari har styrelsen i förevarande ämne anfört, att, då den ädla hästens afvel, såsom erfarenheten i alla länder, Sverige ej undantaget, ådagalagt, icke allenast bildade grundvalen för produktionen af en duglig krigshäst, utan derjemte måste betecknas såsom oundgänglig, om den svenska hästkulturen sig sjelf och landet till största nytta i någon mån skulle kunna tillfredsställa den med hvarje år stigande efterfrågan på till rid- och körbruk passande hästar, hade styrelsen betraktat det såsom en af sina viktigaste uppgifter att vidmagthålla och, när tillgångarne det medgifvit, äfven öka den lilla stam af för ändamålet lämpliga fullblodsbeskällare, som funnes uppställd vid statens hingstdepoter. Remonteringen af denna stam vore emellertid förknippad med stora svårigheter, ty huru värdefulla faktorer godt blod samt om energi, snabbhet och uthållighet vittnande bedrifter än kunde vara, vore det dock i vårt land, der uppfödaren endast undantagsvis kunde inlåta sig på fullblodsafvel, utan hvad de ädlare hästslagen vidkomme i främsta rummet såge sig hänvisad till produktionen af ett godt halfblod, absolut nödvändigt att till afvel begagna endast sådana fullblodshingstar, hvilka utom de förenämnda, så att säga, inre egenskaperna äfven kunde uppvisa en klanderfri exteriör. Detta hade till följd, att den talrika, med allehanda fel och brister behäftade och därför också billigare klassen icke kunde tagas i betraktande vid styrelsens inköp af fullblodsmaterial. Urvalet blefve alltså ganska inskränkt; men skulle styrelsen dessutom för hvarje till inköp föreslagen fullblodshingst fordra bevis på ådagalagd afvelsduglighet, så finge hon antingen betala ett mångdubbelt högre pris, än som t. ex. erlagts för Fleuron, eller ock afstå från vidare fullblodsimporter, ty för hingstar, som med framgång användts till afvel och derjemte med afseende på exteriören,

blodet och bedrifterna icke lemnade något öfrigt att önska, betalades i utlandet nära nog hvilket pris som helst.

Hvad nu särskildt inköpet af Fleuron vidkomme, hade styrelsen, såsom för öfrigt redan af det föregående framginge, ingalunda i främsta rummet med detsamma åsyftat att främja produktionen af kapplöpare, utan hade styrelsen härvid utgått från den på goda skäl hvilande förhoppningen, att Fleuron, liksom förut Winton, Spadassin, Warrenby, Warren Hastings, Billesdon, Crossbow och andra äfvenledes utan föregående afvelsprof hit till landet införda fullblodshingstar, skulle bidraga till att öka antalet af de nu redan i olika delar af Sverige med god framgång och ej obetydlig vinst uppfödda hästslagen, hvilka egnade sig icke allenast till lyx- och krigsbruk, utan äfven till bedrifvande af ädlare afvel. Styrelsen vågade tro, att alla fackmän skulle gifva Fleuron det intyg, att han särdeles väl lämpade sig till det ändamål, för hvilket han blifvit inköpt. Hans exteriör måste tillfredsställa hvarje kännare, hans bedrifter på banan vittnade om både snabbhet och uthållighet — han hade upprepade gånger segrat på den största brukliga distansen, $1\frac{1}{2}$ engelsk mil — och hans blod hörde till det yppersta, som inom fullblodsafveln funnes att tillgå. Med hänsyn till denna senare förmån ansåge sig styrelsen böra framhålla, att Fleurons fader, Saxifrage, som sjelf varit en utomordentligt seg och ihärdig häst, lemnat en talrik afkomma af bästa beskaffenhet. Utmärkande för Saxifrages afkomma vore nemligen en sällsynt härdighet och uthållighet. Om det således vore ett faktum, att Fleuron sjelf ännu icke hunnit vinna erkännande på afvelns område, kunde han dock erbjuda de bästa garantier för, att han äfven såsom reproduktör skulle rättfärdiga de förhoppningar, som knutits vid hans införlifvande med den svenska fullblodstammen.

I sammanhang härmed har styrelsen äfven påpekat, att på de senare åren ett ej ringa antal fullblodsston blifvit infördt hit till landet. Det vore därför af vigt, att vid statens hingstdepoter äfven funnes uppställda några till fullblodsafvel lämpliga, till en högre klass hörande fullblodsbeskällare. Detta syntes nemligen styrelsen vara enda sättet att uppmuntra en produktion, hvilken möjligen i en framtid skulle kunna befria uppfödaren från nödvändigheten att inköpa större delen af sitt afvelsmaterial i utlandet och sätta styrelsen i tillfälle att oftare, än hittills kunnat ske, remontera statens fullblodsstam inom landet. Men så länge i Sverige endast helt undantagsvis producerades till afvel dugliga beskällare af fullblodsklassen och äfven de bästa bland våra inhemska fullblodshästar med hänsyn till exteriör, blod och bedrifter

stode långt under sådana exemplar som Fleuron, Styrax, Carrousel, Reform och andra för statens räkning importerade hingstar, ansåge sig styrelsen i hästafvelns intresse vara förpligtad att uppsöka de källor, der hon kunde vara säker på att, om än till ett högre pris, erhålla fullgodt material.

Att styrelsen ingalunda försmådde det inhemska afvelsmaterialet, när det svarade mot de fordringar, styrelsen måste ställa på en god landtbeskällare, framginge för öfrigt af den omständighet, att de vid Strömsholms hingstdepot uppställda beskällarne icke, såsom revisorerne anmärkt, samtliga vore inköpta från utlandet, utan att tjugu af det till sjuttiosex stycken uppgående antalet vore uppfödda inom landet dels å Ottenby och dels hos privata uppfödare, samt att äfven under sist-förflutna året flera inom landet födda hingstar, dock ej af fullblod, blifvit för statens räkning af styrelsen inköpta.

Då fullblodsbeskällare under en följd af år varit vid statens hingstdepoter och äfven hos enskilde inhemska hästuppfödare uppställda samt, på sätt stuteriöfverstyrelsen meddelat, ett ej ringa antal fullblodsston under senare tiden blifvit hit till landet infördt, förefinnes, enligt utskottets förmenande, utsigt till att tillgången på afvelsmaterial af fullblod skall framdeles blifva så ökad, att behovet af fullblodsbeskällare må kunna delvis fyllas inom landet och att sålunda inköpen till högt pris af utländska fullblodshingstar må kunna inskränkas. Utskottet föreställer sig också, att, om hingstdepoterna söka att genom inköp inom landet tillgodose sitt behof af fullblodsmaterial, de inhemska hästuppfödarne skola i samma mån vinnlägga sig om att öka produktionen af sådan material.

Med afseende å hvad sålunda blifvit anfördt, hemställer utskottet,

att revisorerne förevarande framställning icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Kammarkollegium.

§ 14.

(Rev. ber. pag. 228 och 229; utl. pag. 563 och 564.)

Ang. förbättrad förvaring af kammararkivets handlingar.

Revisorerne, som besökt det dels i nedra bottnen i kammarrättens hus samt dels i de s. k. tornrummen och å vinden i gamla kungshuset inrymda kammararkivet, hafva dervid trott sig finna, att det otillfredsställande skick, hvori detta under en längre tid vanvårdade arkiv befunne sig, till en stor del kunde tillskrifvas beskaffenheten af de lokaler, som vore upplåtna för detsamma. Dessas belägenhet på tre olika ställen medförde redan i och för sig afsevärda svårigheter. Besvärade af mörker och delvis af fukt samt i saknad af eldstäder, vore de synnerligen olämpliga till förvaring af arkivhandlingar. Härtill komme, att på grund af arkivets stora omfattning och betydande årliga tillväxt utrymmet måst anlitas i högre grad, än lämpligt varit. Sålunda vore t. ex. hyllorna förlagda så nära hvarandra, att, när akter skulle från högre belägna fack nedtagas, stege ej kunde användas, utan man måste uppstiga på något af närstående hyllas lägre fack, hvarigenom naturligtvis de der förvarade arkivalierna utsattes för skada. Vidare vore afståndet mellan de olika facken i samma hylla på flera ställen så ringa, att arkivalierna måste förvaras i liggande ställning, hvilket medförde stor olägenhet vid deras begagnande, såväl på grund af svårigheten att återfinna desamma som genom deras nötning vid utdragningen och inskjutningen. Att olägenheterna af det bristande utrymmet i arkivet komme att alltmer göra sig gällande, framginge, bland annat, deraf, att tillväxten af arkivalier alltjemt ökades och för närvarande upptoge omkring 80 sträckmeter för år.

Kammararkivets brister och dess otillgänglighet för forskaren föranleddes dock ej allenast af lokalernas underhaltighet, utan jemväl af det oordnade skick, hvori arkivalierna befunne sig, hvartill komme saknaden af fullständigt registratur, i det att ej andra register funnes, än några, som vore uppgjorda i slutet af 1700-talet, men som då voro långt ifrån fullständiga. Sedan 1897 års Riksdag på enskild motionärs förslag till ordnande och registrerande af kammararkivets handlingar för år 1898 beviljat ett extra anslag af 5,000 kronor, och då antagas kunde, att tillräckligt belopp komme att äfven af följande Riksdag

för ändamålet beviljas, borde kunna förväntas, att inom kammararkivet nödig ordning i afseende å arkivaliernas uppställning och förteckning omsider och så fort ske kunde åstadkommes.

Af största vikt för dessa betydelsefulla handlingars bevarande från förstörelse och för deras tillgodogörande för forskningen vore emellertid, att arkivet blefve förflyttadt till rymligare och ändamålsenligare lokaler än dess nuvarande; och revisorerne förestälde sig, att, sedan Riksdagen numera beträddt den väg att låta anordna i landsorten befintliga slottsbyggnader till landsarkiv, derigenom möjligen skulle, sedan andra mindre viktiga arkivalier öfverförts till landsarkiven, kunna beredas utrymme inom hufvudstaden för ett tidsenligt hysande af kammararkivets handlingar.

Beträffande revisorerne ofvan omförmälda framställning har kammarkollegium i utlåtande den 14 januari innevarande år, jemte åberopande af ett i förevarande ämne till Kongl. Maj:t afgifvet utlåtande af den 19 november nästlidet år, vitsordat, att det vore af största vikt att för kammararkivet så fort ske kunde bereddades rymligare och ändamålsenligare lokaler än dess nuvarande vare sig genom nybyggnad eller ombyggnad för ändamålet af någon å Riddarholmen befintlig byggnad. Förenämnda först den 19 november 1897 afgifna utlåtande är föranlett af Kongl. Maj:ts bref till kammarkollegium den 9 september 1892, deri Kongl. Maj:t med anledning af väckt fråga om beredande af ökad utrymme för kammararkivet, jemte det föreskrift meddelades om öfverlemnande från nämnda arkiv dels för alltid af vissa handlingar till riks- och slottsarkiven, dels såsom deposition till riksarkivet af handlingar intill 3,000 hyllfot att förvaras i de utaf detta arkiv disponerade hvalfven under kongl. slottets nordvestra flygel, anbefalde kollegium att inkomma med yttrande, huruvida och i hvilken utsträckning i kammararkivet förvarade handlingar lämpligen kunde förflyttas till kronan tillhörig plats utom hufvudstaden, och meddelas i detta utlåtande, dels att numera de handlingar, hvilka sålunda skulle för alltid till andra arkiv öfverlemnas, frånskilts kammararkivet och att till slottshvalfven såsom deposition förflyttats handlingar till en längd af 2,300 hyllfot, dels ock att af de handlingar, hvilka för närvarande förvarades i kammararkivets egna lokaler, icke några afsevärda serier vore af den natur, att de lämpligen borde till ort utom Stockholm förflyttas.

Af de handlingar deremot, hvilka såsom deposition öfverlemnats till riksarkivet, ansåge kollegium en dylik förflyttning utan afsaknad kunna ifrågakomma beträffande:

1:o) summariska räkningar öfver kronans uppbörd, 49 band,
 2:o) handlingar angående bränvinstillverkningen i riket, 892 band,
 3:o) d:o angående stämpelpappersuppbörden i riket, 515 band,
 tillhopa 340 hyllfot, men skulle syftet med en sådan förflyttning vara beredande af ökad utrymme för kammararkivet, skulle det för fyllande af de sålunda ledigblifvande 340 hyllfoten i hvalfven under kongl. slottets nordvestra flygel, liksom ock af de 700 hyllfot, kollegium ännu hade att derstädes disponera, blifva nödvändigt från arkivet såsom deposition afskilja sådana för arbetet derstädes och för allmänheten jemförelsevis vigtiga handlingar som Göteborgs stads räkenskaper, Upsala och Lunds akademiers jordeböcker och räkenskaper samt Stockholms stads räkenskaper.

Detta kunde naturligen ej vara lämpligt, och vore i allt fall med en tillökad hyllängd af endast 1,040 fot ingalunda tillräckligt sörjdt för arkivets behof af utrymme.

Visserligen hade genom det på grund af 1892 års kongl. bref verkställda öfverlemnande af handlingar till andra arkiv det resultat vunnits, att samtliga de kammararkivets handlingar, hvilka förut legat på golfvet och i fönsternischerna, kunnat uppsättas å hyllor, men hade också för detta ändamål hela det lediga hyllutrymmet tagits i anspråk. För så vidt ökad utrymme ej bereddes kammararkivet, vore det sålunda ej vidare i stånd att till förvar från kammarrätten mottaga de granskade räkenskaper, hvilka hittills derifrån öfverlemnats och för hvarje år upptagit allt större plats, för närvarande omkring 250 hyllfot per år. Härtill komme, att af den nuvarande lokalen icke blott den nedersta våningen vore besvärad af fukt, som skadade der förvarade arkivalier, utan äfven de öfriga våningarne icke kunde uppvärmas; att tillgången på arbetslokaler för arkivets tjenstemän och enskilda forskare vore allt för begränsad, och att hela lokalen icke kunde tillräckligt skyddas mot eldfara.

Då sålunda den nuvarande lokalen knappt i något afseende motsvarade fordringarne på ett arkiv, skulle det utan tvifvel vara högeligen önskvärdt, att en ny arkivbyggnad kunde för de der förvarade dyrbara samlingar uppföras, eller åtminstone att vare sig kammarrättens eller marinförvaltningens eller något annat å Riddarholmen beläget hus kunde för ändamålet lämpligen ombyggas, men då en dylik anordning väl svårligen kunde vidtagas förrän i samband med det gamla riksdagshusets disposition till embetslokaler, så tillåte sig kammarkollegium endast att hos Kongl. Maj:t begära åtgärder för de under närmaste framtiden mest oundgängliga behofvens fyllande.

Härutinnan ansåge sig kollegium böra anföra, dels att åtminstone en del af de i arkivets nedersta våning förvarade handlingar måste af ofvan anfördt skäl med snaraste undanflyttas, dels att ökad utrymme borde beredas för att i de öfriga arkivvåningarne kunna utföra det närmast förestående arbetet med handlingarnes ordnande samt från kammarrätten fortfarande mottaga granskade räkenskaper, dels ock att de tillgängliga uppvärmda arbetslokalerna knappast vore tillräckliga för arkivets ordinarie tjänstemän jemte de personer, som skulle sysselsättas med redan beslutade ordnings-, registrerings- och lagningsarbeten, hvadan under närmaste tid icke kunde i arkivet beredas plats för de enskilda forskare, som behöfde begagna arkivets handlingar, derest icke arbetslokalerna blefve utvidgade; och hade kollegium därför, under hänvisning till det af komiterade för utredning angående byggnadsplatser för nytt riksdagshus och ny riksbank uti deras betänkande den 29 november 1884 väckta förslag om upplåtelse till kammararkivet af marinförvaltningens hus, hemställt, att, intilldess mera omfattande åtgärder hunne vidtagas, åtminstone de lokaler i nedra bottnen af marinförvaltningens och kammarrättens hus, hvilka lämpligen kunde med kammararkivet förbindas, måtte, så snart ske kunde, varda till arkivet öfverlåtna.

Beträffande det af revisorerne anmärkta, vanvårdade och oordnade skick, hvori de i kammararkivet förvarade arkivalier befinna sig, torde rättelse vara att emotse, sedan Riksdagen numera beviljat särskilda anslag för arkivets ordnande; och hvad kammararkivets olämplighet och otillräcklighet för inrymmande af dit hänvisade arkivalier vidkommer, torde, sedan kammarkollegium omsider till Kongl. Maj:t afgifvit infordradt yttrande i ämnet, erforderliga åtgärder för ett tidsenligt hysande af ifrågavarande handlingar komma att af Kongl. Maj:t vidtagas, dervid Kongl. Maj:t icke lärer underlåta att taga i öfvervägande i hvad mån till landsarkiven i Vadstena, Upsala och Lund, om hvilkas inrättande förslag hos Riksdagen föreligger, må kunna öfverlemnas en del i kammararkivet hittills förvarade arkivalier.

Då sålunda omförmälda ärende för närvarande är föremål för statsmagternas särskilda uppmärksamhet, hemställer utskottet,

att revisorerens förevarande framställning icke må till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

§ 15.

(Rev. ber. pag. 229—242; utl. pag. 567 och 568.)

Ang. eganderättsförhållandena med afseende å den till Husqvarna gevärsfaktori upplåtna mark.

Under erinran, hurusom osäkerhet i eganderättsförhållandena ofta inom vårt land uppkommit derigenom, att kronan upplåtit viss jord för befrämjande af vissa allmännyttiga företag, men dessa företag sedermera afstannat utan att jorden återgått till kronan, hafva revisorerne framhållit vigten af att, der sådan osäkerhet förefunnes, rättsförhållandena måtte vederbörligen ordnas. Med afseende härå och då revisorerne trott sig finna, att Husqvarna gevärsfaktoris eganderätt till hela den från statsverket upplåtna mark, hvarå faktoriet vore anlagdt, af förenämnda anledning icke vore fullt klar, hade revisorerne låtit anställa en undersökning i detta ämne, hvilken undersökning ledt till följande utredning.

Husqvarna gevärsfaktori eller, såsom det i äldre handlingar jemväl benämndes, Jönköpings faktori ansåges omkring år 1680 hafva anlagts af hofrådet Gustaf Qveckfeldt, som derefter afyttrat detsamma till Kongl. Maj:t och kronan.

Den 14 juli 1690 hade Kongl. Maj:t uppdragit åt reduktionskommissionen att föranstalta om förvärfvande till faktoriet af hemmanet Södergården, och genom afhandling den 1 februari 1692 hade Qveckfeldt å egna och medarfvingars vägnar till Kongl. Maj:t och kronan afstått berörda hemman, Södergården, med dertill hörande tvenne »enfota qvarnar» mot vederlag. Hemmanet, som i Qveckfeldts hand varit frälse, hade derefter omförts till krona, hvilken dess natur, bestyrkt af Jönköpings läns qvarnkommissions protokoll af år 1697, allt framgent bibehållits; och hade förändring häri icke varit ifrågasatt, förrän nuvarande innehafvaren af Husqvarna, eller Husqvarna vapenfabriksaktiebolag, i skrifvelse till Konungens befallningshafvande i Jönköpings län den 12 december 1896 anhållit att få skatteköpa hemmanet, hvarom längre fram i redogörelsen komme att vidare förmälas. Dock hade faktoriet genom kongl. brefvet den 15 februari 1715 (punkt 6) erhållit befrielse från skatter för Södergårdens egor.

Genom sistberörda kongl. bref hade faktoriet eller, måhända rättare sagdt, dess dåvarande faktor J. Ehrenpreus erhållit sina privilegier, omfattande, utom nyssnämnda förmån af skattefrihet för Södergården, »fullkomlig disposition» af faktoriet, rätt att antaga folk och uppehålla disciplin, frihet att, om mera kunde tillverkas än krigskollegium be-

höfde, för egen räkning sådant utföra med rätt att effekterna in- och utrikes försälja, eftergift af lilla sjö- och landtullen för alla materialier, som erfordrades för fabriets drifvande, äfvensom af stora sjö- samt lilla sjö- och landtullen på alla vid fabrieket förfärdigade effekter, som utskeppades till främmande orter eller till andra orter inom landet för försäljning, tillåtelse att, i fall af brist på egen skog, kola och hugga på kronohemman och allmänningar i Jönköpings, Skara och Elfsborgs län, frihet för folket från knekte- och båtsmanshåll samt värfning, frihet från inqvartering, mantalspenningar m. m. samt konfirmation af »förra privilegier»; hvarjemte. (i 11 punkten) stadgats, att, om faktoren Ehrenpreus skulle uppfostra någon son eller måg, som vore så skicklig att drifva detta verket efter honom som någon annan, så ville Kongl. Maj:t i anseende till faktorens härvid visade flit och idkesamhet uppå en sådan hafva confererat fabriekbeställningen vid detta manufakturiet efter faktoren Ehrenpreus' afgång under samma privilegier, som här förmältes; dock måste derom vid sådant tillfälle först ansökning göras.

Efter J. Ehrenpreus hade Fredrik Ehrenpreus, hvilken benämndes öfverdirektör, haft anställning vid fabrieket, som fortfarande var i kronans ego och besittning.

Emellertid hade, enligt hvad i Secreta utskottets skrifvelse till Kongl. Maj:t den 19 oktober 1756 meddelats, gevärsfaktorierna i riket, di anseende till deras slätta tillstånd så mycket mera sysselsatt Secreta utskottets omtanka», som utskottet å ena sidan funnit, att dessa fabriker efter dåvarande inrättning vore »för Kronan tärande och kostsamma, men å andra sidan noggsamt vore öfvertygadt, »att de kunde blifva ibland de nyttigaste verk för Riket, om de blefve efter deras ämne inrättade och skötte». Vidare hade utskottet framhållit, »att fabriekerna icke äro på den fördelaktigaste foten inrättade och vidt skiljde från det påsyftade tillstånd att kunna tillverka godt gevärf för så lindrigt pris, att vi skulle kunna med någon betydande fördel afsätta detsamma på utrikes orter». Hufvudfelen hade utskottet funnit bestå uti en oriktig arbetsordning m. m., »uti någon brist på rörliga verk eller vattenbyggnader, *men förnämligast deruti, att fabriekerna drifvas för Kronans räkning*. Som gevärsfaktorierna, fem till antalet, vore kronan tillhöriga, så hade deras välstånd dittills endast varit grundadt på kronoleveranserna, men utskottet hade vid flere riksdagar noggsamt funnit ogörligheten för kronan att förse dess gevärsfabriker med tillräckligt arbete och derföre vid sista riksdagen fallit på den tanken, att de kunde bättre skötas och förkofra sig till vinnande af gevärsstillverkning till utskeppande på utrikes orter, om de komme i enskildes händer, till

början hvaraf på försök Secreta utskottet då hos Kongl. Maj:t anhållit, att Norrtelje faktori måtte till arrende utbjudas mot vissa vilkor och fördelar, som man trott vara för privata personer nog lockande. Men ingen hade velat detta faktori under arrende mottaga. Utaf allt detta hade utskottet blifvit närmare öfvertygad om nyttan och görligheten af bättre pris vinnande på svenska geväret samt dess afsättande på utrikes orter och funnit, att det enda och säkraste medlet dertill vore, att kronan afstode gevärsfaktorierna till privata personer på sätt och med de vilkor, som ett skrifvelsen bifogadt upplåtelsebref närmare utvisade, och hvartill de vid gevärsfaktorierne, utom vid Norrtelje, nu varande *Directurer* eller *Faktorer*, om de med vilkoren åtnöjdes, skulle vara närmast berättigade, såsom de der blifvit af kronan antagne och genom öppen fullmagt förordnade till dessa manufakturverks förvaltning, dem de i flere år förestått och således om deras beskaffenhet och drift bästa kunskap och erfarenhet egde.

Secreta utskottet hade gjort sig underrättadt, att utom vattenverken, som vid alla faktorierna voro i temligen godt stånd, jemte några klensmedjor och lastbodas, funnes vid *Jönköpings faktori* $\frac{1}{2}$ kronohemman och en byggning för öfverdirektören, vid Örebro ett embetshus, som nyttjades af faktoren till boställe, $\frac{1}{4}$ hemman i Näsby, som vore inlöst till några kreaturs underhållande för handtverkarne, samt en täppa för bodarne; men att af 122 $\frac{3}{4}$ knektefrihetshemman, hvilka varit anslagne till ersättning för de smeders hemman, som blifvit inrotade, vore ej mera än 43 $\frac{1}{4}$ i behåll, hvilka senare hemman numera, sedan faktoret lemnades till faktoren, komme att till kronan indragas; att utom nämnda byggnader egde öfverdirektören vid *Jönköpings faktori* ett bajonett-slipverk och en hammare till pipämnens uträkning och smide till verkens reparationer, samt att de gamla handtverkshusen vid samma faktori vore så alldeles förfallna, att de, om faktoret skulle på gamla foten drifvits, hade måst ånyo uppbyggas, hvartill allena 16,000 daler smt erfordrats.

Sedan utskottet framhållit, att öfverlemnandet af kronans gevärsfaktorer, »som i dess egen hand är henne sjelf till egen last», till private personer kunde anses för ett beständigt kapital, som inom några år blefve anseeligt fruktbarande, genom det kronan erhöle lindrigare pris på geväret, utom den förmånen att tillskynda riket en förr ovanlig national vinst genom gevärets utskeppning till främmande orter, hade utskottet — som »till ett så stort ändamåls vinnande» trodde det vara alldeles oundgängligt och billigt, att publicum understödde »de anstalter, som skulle sätta de private faktorierna i stånd att bringa dem till be-

börig verkställighet» — anført, att kronan borde till faktorierna införskaffa en stam af skicklige handverkare och öppna vägen för den utrikes gevärshandeln och att faktorierna, »som omöjligen kunde i första början hålla pris med utlänningen» måtte med utsköpfningspremier från 12 till 25 procent understödjas, till dess inrättningarna kommit i stånd och gevärshandeln utomlands blifvit gångbar.

»Dessa äro de hjälpmedel till gevärsfaktoriernas uppkomst», så hade Secreta utskottet afslutat sin skrifvelse, »som Eders Kongl. Maj:ts Secreta utskottet i underdånighet bort vid handen gifva med lika underdånig anhållan, det täcktes Eders Kongl. Maj:t om verkställigheten häraf vederbörande i nåder förständiga.»

Det med Secreta utskottets skrifvelse följande »projekt till vilkoren vid Gevärs Factoriernas upplåtande till Private Personer», innehöll bland annat, följande:

1:o) »Upplåter Kongl. Maj:t och Kronan Factoriet med strömdrag, Byggnader, Inventarier och flere tillhörigheter, med all den rätt, som Kronan innehafver N. N. till evärdelig egendom att dermed göra och låta efter som han bäst och nyttigast finner, samt verket med egen omkostnad drifva och underhålla, i följd hvaraf Factoriet, äfvensom annan dess välfångna egendom må gå i arf och köp, men detta allt med det uttryckliga förbehåll, att Factoriet, i hvars hand det vara må, aldrig må förfalla, utan ständigt till gevärstillverkning upprätthållas.

2:o) Till den ändan skola kronoleveranserna delas emellan Factorierna i följande proportion och denna proportion, då årliga kronobeställningarne icke öfverstiger 4,000 Musquetter med dertill hörande Bajonetter, emedlertid och till dess Ronneby Factorie kommer i stånd, då det äfven i denna kronoleverants bör deltaga, blifver lika så beständig som ägande- och besittningsrätten, nemligen:

Jönköpings Factori.....	1,500
Norrköpings „	750
Söderhamns „	750
Örebro „	500
Norrtelje „	500
tillsammans st. 4,000 Musquetter	

med dertill hörande Bajonetter, men hvad som öfverstiger 4,000 Geväer om året, må Kronan ega frihet genom öppen auction utbjuda och beställa hos den af inrikes Gevärs Factorierne, som ger bästa priset.»

På grund af Secreta utskottets förberörda skrifvelse med ofvan-

anförda projekt samt Kongl. Maj:ts deraf föranledda bref den 26 Oktober 1756 hade kongl. krigscollegium den 13 september 1757 åt Öfverdirektören Fredric Ehrenpreus utfärdat ett så lydande upplåtelsebref:

»Kongl. Maj:ts och Rikets Krigs Collegii Vi underskrifne etc; Göre veterligt: Att såsom Hans Kongl. Maj:t Vår Aller Nådigste Konung, genom utfärdade skrifvelse till Oss, af den 26 sistlidne Oktober, Aller Nådigst behagat förklara, huru som å ena sidan funnits, att Gevärs Factorierne i riket efter nu varande inrättning äro för Kronan tärande och kostsamma, samt att ogörligt blifver förse dem med tillräckligt kronogevärsarbete; men att de å andra sidan kunna blifva de nyttigaste verk, om de blifva efter deras ämne inrättade och skötte, hvarigenom ett bättre pris kunde vinnas på Svenska geväret samt afättning på utrikes orter, till hvilka nyttiga ändamåls vinnande Hans Kongl. Maj:t Aller Nådigst funnit vara det ena och säkraste medlet, att Kronan afstår Gevärs Factorierna till private personer, hvartill Hans Kongl. Maj:t Aller Nådigst förklarar Öfver Directeuren Fredric Ehrenpreus närmast berättigad, såsom förut antagen och med öppen fullmakt om Factoriets förvaltning försedd; alltså till underdånigst följe deraf, hafve Vi velat upplåta, efter som Vi härmed och i kraft af detta Vårt öppna bref, på Hans Kongl. Maj:ts Vår Aller Nådigste Konungs vägnar upplåte till Öfver Directeuren ädle och välbördig Fredric Ehrenpreus, Jönköpings och Husqvarna Gevärs Factori, med följande vilkor, nemligen:

1:o) Med strömverk, byggnader, inventarier och flere tillhörigheter, med all den rätt, som Kronan det innehafver, Öfver Directeuren till everdelig egendom, att dermed göra och låta, eftersom Öfver Directeuren bäst och nyttigast finner, samt verket med egen omkostnad drifva och underhålla, i följd hvaraf Factoriet äfvensom annan Öfver Directeurens välfångna egendom må gå i arf och köp, men detta allt med det uttryckliga förbehåll, att Factoriet, i hvars hand det vara må, aldrig får förfalla, utan ständigt till gevärstillverkning upprätthållas.

2:o) Till den ändan skola Krono Leverantserne delas emellan Factorierne, då årliga kronobeställningarne icke öfverstiga 4,000 Mousquetter med dertill hörande bajonetter, i sådan proportion, att Husqvarna Gevärs Factorie får årlig beställning af 1,500 Mousquetter och lika många bajonetter, intill dess Ronneby Factorie kommer i stånd, då det äfven uti förenämnde antal af 4,000 Mousquetter och bajonetter kommer att deltaga, och blifva lika så ständig Leverant som de öfrige Gevärs Factorierne. Men hvad som öfverstiger 4,000 gevär om året, skall Kronan ega frihet genom öppen auction utbjuda och beställa hos

den af inrikes Gevärs Factorierne, som gifver bästa priset; men skulle Öfver Directeuren brista i sin Leverants, så skall samma Leverants för den gången Öfver Directeuren till straff delas emellan de andra Factorierne; dock skall Husqvarna Factorie derföre icke förlora sin rätt, utan i den händelsen Leverantsen vid detta Factorie skulle ett, högst 2:ne år å rad brista, så skall Öfver Directeuren blifva sin rätt förlustig och icke få sälja och afstå Factoriet, utan eger då Kronan frihet att lemna Factoriet till annan man, som förmår prestera prestanda, i hvilken händelse likväl Öfver Directeuren bör för dess å Factoriet gjorde förbättringar njuta ersättning af Kronan eller den tillträdande — — —»

I skrifvelse till Kongl. Maj:t den 20 februari 1770 hade Secreta utskottet anmält, hurusom utskottet af kongl. krigskollegii riksdagsberättelse med bekymmer inhemtat de flera svårigheter, som tryckte gevärsfactorierna och ännu hindrade de hufvudafsigter, som med deras första inrättning, såväl som upplåtande sedermera till private egare varit påsyftade. Ibland dessa svårigheter förekomme *först den osäkerhet, hvaruti factorieinnehafvarne sig befunne om oqvald och orubbad besittning enligt upplåtelsebrefven af factorierna, så länge de fullgjorde de deruti föreskrifna villkoren.* »*Wid sista Riksdag*», yttrade utskottet, »*hade dåvarande Secreta utskott ansett upplåtelseafhandlingen som år 1756 blifvit tillstyrkt endast såsom på försök slutet och medelst afgifvet betänkande till Riksen Ständers plena hemställt, om icke samma afhandling borde häfvas och factorierna återtagas till Kronan och på sätt som tillförene förvaltas emot återbetalning till factorie förvaltarna af hvad de bevisligen kostat hvar på sitt verk.*» Efter erinran att vid 1761 års riksdag ej åtal skett, och att vid sista riksdagen två stånd ej befattat sig med Secreta utskottets då gjorda hemställande, dervid Riksens Ständer ej heller vid 1770 års riksdag lagt handen, kunde Secreta utskottet ej annat finna än att — när och på de skäl, Secreta utskottet hos Kongl. Maj:t vid 1752 och 1756 årens riksdagar andragit, factorierna vore innehafvarne upplättna till everdlig ego med de uttryckliga förbehåll, att hvart Factorie i hvars hand det vara måtte, aldrig finge förfalla, utan ständigt till gevärsstillverkning upprätthållas, och att innehafvaren i fall den bestälda leverantsen vid factoriet skulle ett, högst tvenne år å rad brista, skulle vara sin rätt förlustig och icke få sälja eller afstå factoriet, utan Kronan egde frihet att lemna factoriet till annan man, som förmådde prestera prestanda — factoriernas upplåtande och idkande af private personer såsom proprie egendom vore Kronan förmånliga, hvilken dermed undginge all kostnad på deras vidare byggning och underhållande samt allt äfventyr af medel, som till upp-

handling och aflöning tillförene måst lemnas faktorerna i händer, hvar-till förfarenheten lade, att en annans egendom och goda sällan så väl och ömt sköttes, som ens enskilda. Sällsamma exempel gälde icke deremot, och de finge mera tillegnas en ovanlig samvetsömhet än den borgerliga lagens kraft. Således och emedan afhandlingarna vid faktoriernas upplåtande grundade sig på rikets verkliga förmån och Secreta utskottet till befordran deraf i stöd af det oklandrade förtroende att i dylika mål ensamt förordna, Riksens Ständer detsamma uppdragit, bemälta afhandlingar tillstyrkt, dem Riksens Ständer ej heller sedermera åtalt, mindre ändrat; och så vida rikets lag ej tillade Kronan vid afhandlingar annan rätt än undersåtare att efter behag hålla eller bryta ord och afsked, utan tvärtom Riksens Ständer vid flera tillfällen vidkänt en fullständig reciprocitet, och dessa afhandlingars häfvande dessutom skulle förorsaka Kronan en betydlig och ganska kännbar kostnad medelst ersättning af de vid faktorierna af förvaltarne gjorda förbättringar, helst det icke vore Rikets Ständer värdigt eller med deras rätt-rådiga tänkesätt instämmande att genom process afmatta och således nödgga förvaltarne att taga hvad efter ett vanskligt godtycke kunde bjudas; ty anhölle Secreta utskottet, att Kongl. Maj:t täcktes framgent i nåder handhafva och beskydda de medborgare, som dessa faktorer undfått och mottagit såsom sin proprie egendom vid deras oqvalda besittning, så länge de fullgjorde de uti upplåtelsebrefven för Kronan och Riket betingade vilkor och skyldigheter.

Enligt »anteckningar angående Husqvarna Gevärsfactorie», som vore till finnandes i riksarkivet, hade enligt syne- och inventeringsdokument af den 24 oktober 1759 följande värden åsatts byggnaderna vid Husqvarna:

kronans byggnader	3,150 Rdr 17 $\frac{1}{4}$ öre
och faktorens eller emottagarens	18,758 „ 14 $\frac{3}{4}$ „

Husqvarna hade då bestått af Södergården med skattlagd qvarn samt Höggärdsängen. Angående den sistnämnda finnes i berörda anteckningar följande meddelande:

»Höggärdsängen är enligt öfverenskommelse med faktoriegaren afstådd till Hofrättsrådet Posse nemligen:

enligt Kongl. Resolutionen den 2 Aug. 1786	65 tnd
„ Kongl. Brevet den 17 Nov. 1794	54 „
„ „ „ den 22 Juli 1800	108 $\frac{1}{2}$ „

Summa 227 $\frac{1}{2}$ tnd.

Var skatteköpt för 1,200 D:r S:mt enligt Kongl. Krigskollegii bref den 31 Juli 1770. Räntan 200 D:r S:mt = 66 Rdr 32 B. Kronan förbehållen.

I ersättning för sistnämnda andel af Höggärdsängen erhöll faktoriet hemmanet Tormenäs.»

Enligt förstnämnda kongl. resolution den 2 augusti 1786 hade öfverdirektören Ehrenpreus till sin svärson, hofrättsrådet friherre G. M. Posse upplåtit den del af Höggärdsängen, som omfattade torpet Rosenlund med derintill stötande egor, hvarefter Posse anhållit att berörda uppodlade egor finge skiljas från ängen, hvilken i det derå utfärdade skatteköpebref ansågs förenad med Husqvarna gevärsfaktori. Efter tillstyrkan af krigs- och kammarkollegierna hade Kongl. Maj:t tillåtit denna uppodlings skiljande från den öfriga Höggärdsängen, dock att en proportionerlig del af hela räntan utaf denna uppodling framdeles utginge och i jordeboken densamma påfördes, samt att all vidare söndring utöfver den nu uppgifna och affattade vidd för framtiden förbjödes. Den 17 november 1794 hade Kongl. Maj:t bifallit friherre Posses ansökan att ytterligare 54 tnd finge afskiljas mot förbindelse af Posse att efter tunnlandtalet ansvara för årliga räntan i penningar af ängen, men till svar å friherre Posses och Ehrenpreus' år 1800 ingifna ansökan att återstående 180 $\frac{1}{2}$ tunnland af Höggärdsängen måtte åt Posse upplåtas mot utbyte af skattekronoaugments-hemmanet Tormenäs om 184 tunland hade Kongl. Maj:t i bref den 22 juli 1800 till krigskollegium yttrat: »att ehuru Collegium ej mindre än Kammarcollegium det nu ifrågasatta bytet med underdåniga tillstyrkande understödt, kunde Kongl. Maj:t så mycket mindre dertill lemna Nådigt bifall, som Kongl. Maj:t under den 2 Augusti 1786 uttryckligen förbjudit all vidare söndring af samma äng såsom till styrka och understöd af Husqvarna gevärsfaktori anslagen, och hvilket vilkor genom Nådiga brefvet den 17 November 1794 ej blifvit förändradt.»

Det ifrågasatta bytet hade likväl derefter antagligen beviljats.

I bref den 19 december 1683 hade, enligt hvad i revisionsberättelsen vidare upplyses, Kongl. Maj:t anbefalt, att halfva hemmanet Husqvarna med en mjölqvarn i strömmen, begge tillhöriga fru Carin Törneskjöld, skulle genom byte förvärfvas, enär det vore för faktoriet nödvändigt, helst innehafvaren af qvarnen erbjudit sig att mot den skatt och ränta, densamma afkastade, göra byggmästaretjenst och reparera allt hvad vid bruket behöfdes.

Bytet hade verkstälts genom afhandling den 20 november 1685 med H. I. Ridderhielm, som då egde hemmanet. Sedan hemmanet derefter blifvit omfördt till krono, hade räntan deraf anslagits till lön åt byggmästaren vid krutbruket.

Enligt 1702 års jordebok hade hemmanet 1690 förmedlats till $\frac{1}{4}$ mantal, hvarefter hemmanet, vid hvilket finnes en tullqvarn, som i jordeboken upptagits till tre tunnor bjuggmjöl, blifvit år 1707 raseradt och med alla räntor tillagdt Husqvarna krutbruk.

Detta krutbruk hade enligt kontrakt den 16 december 1745 förvaltats af Pehr Brehmer, men sedan han afvikit, hade Kongl. krigskollegium antagit och förordnat kaptenen Jöran Ehrenpreus till förvaltare af krutbruket och den 16 november 1778 upprättat kontrakt, hvarigenom åt bemålde *Ehrenpreus och hans arfvingar* uppdragits förenämnda krutbruk »med alla brukets tillhörigheter af byggnader, vattenverk, materialier och instrumentalier samt allt *hvad till hemmanet Norre Gården*, derå det anlagdt är, *i ägor lydt och ännu lyder eller hädanefter tillvinnas kan*, med det uttryckliga förbehåll, att bruket der i alla tider vidmagthålles, utan att Kongl. Maj:t och Kronan med någon kostnad besväras». I fall af kontraktsbrott hade för första och andra gången stadgats penningböter, men *för tredje gången förlust af krutbruksförvaltningen*; deremot hade honom tillförsäkrats »att i alla andra fall för sig, arfvingar och efterkommande oklandradt få behålla förvaltningen öfver detta krutbruk».

Sedan Kongl. Maj:t genom skrifvelse till krigskollegium den 7 april 1783 förständigat, det åtskilliga förändringar med krutbruket i riket så väl i anseende till arbetslönen som flere omständigheter rörande kruttillverkningen m. m. pröfvats nödvändiga samt i anledning deraf förordnat, att förnyade kontrakt med förvaltarne af nämnda verk skulle upprättas, hade mellan kongl. krigskollegium och statskontoret å ena, samt kaptenen Ehrenpreus å andra sidan afslutats kontrakt den 23 juni 1784, hvarigenom Ehrenpreus försäkrats så »för sig sjelf som fru, barn och arfvingar en ständig och oqvald besittning af Husqvarna krutbruk med dertill hörande hemmansdel, Norregården i Husqvarna kallad, jemte alla nu varande hus, byggnader, krut- och mjölqvarnar samt öfriga vattenverk och inrättningar och med alla dittills innehafda rättigheter», och hade det blifvit kaptenen eller hans rättsinnehafvare tillåtet att med vederbörligt bifall afstå besittningen till någon annan, som pröfvades vara i stånd att densamma drifva och hvilken samt arfvingarna efter honom komme att bruket och inrättningen efter behofvet bygga och ständigt underhålla; dock hade undantagits krut-

magasinet med dertill hörande sjöbryggan och profkastningshuset, hvilka, för kronans kostnad utan förvaltarens åtgärd komme att byggas och underhållas.

Sedan fråga uppstått om förflyttning af Husqvarna krutbruk och derom den 9 september 1795 slutits aftal med egaren af Husby kloster krutbruk i Dalarne, hade kaptenen Ehrenpreus hemställt, att hemmanet Norregården måtte med Husqvarna gevärsfaktori förenas och af Ehrenpreus fortfarande få innehafvas. Genom kongl. resolutionen den 23 maj 1796, hvori förordnats om krutbrukets flyttning, hade Kongl. Maj:t i anseende till hemmanets närbelägenhet till gevärsfaktori, med hvilket detsamma nyttjade gemensamt *vattendrag*, funnit skäligen tillåta, att detta hemman måtte hädanefter gevärsfaktori åtfölja såsom detsamma tillhörande och af kaptenen Ehrenpreus i sådant afseende innehafvas med lika vilkor, hvarunder det varit krutbruket tillslaget, *deremot det honom skulle åligga att gevärstillverkningen derstädes än vidare utvidga och tillöka.*

Enligt ofvan åberopade anteckningar om Husqvarna gevärsfaktori hade i anledning af väckt fråga, att Kongl. Maj:t och kronan skulle åter inlösa Husqvarna faktori, besigtning och värdering år 1818 anstälts å faktori, dervid Norregårdens egor ej ansetts i värde böra beräknas, emedan de voro utlemnade till och brukades af handtverkarne;

»Husen på Norr- och Södergården		
voro värda	13,312 Rdr.	
Södergården och Tormenäs gaf i		
årlig inkomst 2,500 Rdr, således		
värde	41,666 Rdr 32 sk.	54,978 Rdr 32 sk.
Tillkommer beräknad vinst på ytterligare ökad till-		
verkning 1,000 Rdr motsvarande ett kapital af ...	16,666: 32.	
	Summa inlösen	71,645: 16.

Dessutom erfordrades för Factoriets projekterade		
iståndsättning	36,637: 18. 4.	
Summa, som hela förvärfningen (aquisitionen) skulle		
kosta Kongl. Maj:t och kronan	108,282: 34. 4.	

I jordeböckerna upptoges Husqvarna Södergården och Norregården såsom kronoegendomar; förekommande derom i de två sistupprättade jordeböckerna följande:

År 1825.

Crono hemman.

Husvarna Sörg. N:o 1. 1 mantal crono.

Jordeboksräntan:

Penningar	13: 11 $\frac{3}{4}$	
6 L $\ddot{O}$. smör	3: 12. —	
8 dagsverken	24: —	
8 åhrliga hästar	38: 8.	
4 konungz dito	12: 9 $\frac{3}{4}$.	
	5: 5: 5 $\frac{1}{2}$.	
Mantalsränta	6: 25: 5 $\frac{2}{3}$	11: 31.

Annotationer:

Efter Kongl. Maj:ts Allernådigaste privilegium af den 15 februari 1715 njutes detta hemman fritt med alla räntor under Husvarna Gevärsfactorie.

Ibm. Norregården N:o 2.

En raserad kronofjerding.

Räntor i ett för allt Penningar ..... 1: 32.

Annotationer:

Varit $\frac{1}{4}$, men år 1707 Raserad under Husvarna krutbruk och räntor nu i ett för allt 10 Dr smt som njutes fritt under krutbruket efter Kongl. Kammarcollegii utslag samt slutet arrendekontrakt med i lifstiden Direktören Brehmer. Krutbruket nu förflyttat till Husby kloster och Räntan underlagd Gevärsfactoriet.

Husvarna N:o 3.

Ett krutbruk:

Förflyttat till Husby kloster i Dalarne likmätigt ordres af den 23 Nov. 1796 och den 2 Jan. 1797.

Ibm. Sörg. N:o 4.

1 kronoqvarn med 2 par stenar; jemväl är i samma ström upp-rättadt ett borrh- och Pipbruk under samma hemman.

Annotationer:

Innehafves utan skatt af framlidne Herr Öfverdirektören Ehrenpreutz' arfvingar under besittningsfrihet.

Ibm Norrg. N:o 6.

1 D:o qvarn med lika inrättning.

Annotationer:

Innehafves med lika frihet som för hemmanet Ibм är anført.

Ibm. 1 Hel- och Perlgrynsqvarn med 1 par stenar.»

1877 års jordebok.

»Kronoegendomar.

Under allmän disposition.

Hemman:

Husqvarna N:o 1, 1 mtl.

Södergården

kronotionde

5 kbft 1.68 k:r Råg 12: 50: 66

5 „ 1.68 „ Korn ..... 9: 92: 26 22: 43.

Anteckningar:

Enligt Kongl. Privilegium den 15 Februari 1715 frinjuter Husqvarna gevärsfaktori detta hemmans ränta, hvilken jemlikt Kongl. Kammar Collegii bref den 28 Januari 1856 är från jordebok och räkenskaper utesluten.

Krono.

Jordlägenheter:

Oförmedladt mtl. $\frac{1}{4}$, Husqvarna N:o 2. En lägenhet Norrg.

Anteckningar:

Har varit $\frac{1}{4}$ hemman, som år 1707 raseradt och med alla räntor underlagdt Husqvarna krutbruk, men sedan krutbruket flyttats till Husby kloster i Dalarne genom Kongl. Bref den 23 maj 1796 förklarats skola anses såsom en tillhörighet under Husqvarna gevärsfaktori.

Räntan är från jordebok och räkenskaper utesluten enligt Kongl. Kammar Collegii beslut den 28 Januari 1856.»

I skrifvelse till Konungens befallningshafvande i Jönköpings län den 12 december 1896 hade Husqvarna vapenfabriksaktiebolag anmält

sig till skatteköp af kronohemmanet Husqvarna Södergården n:o 1 och kronolägenheten Norregården n:o 2, men bade Konungens befallningshafvande den 17 mars 1897 resolverat, att enär fastigheterna ej upptagits i den af kammarkollegium enligt skrifvelse af den 13 oktober 1851 fastställda förteckning, utan kollegium fastmer enligt samma skrifvelse med bilagor förklarar Husqvarna Södergården icke kunna till skatte försäljas, ty och då vid sådant förhållande den omständigheten, att sökanden *icke innehade stadgad åborätt* till omförmälda hemman och jordlägenhet nu icke behöfde komma i betraktande, Konungens befallningshafvande alltså, jemlikt kongl. kungörelsen den 15 december 1848, funne ansökningen icke föranleda åtgärd.

I skrifvelse till kommerskollegium den 14 oktober 1896 hade W. Tham såsom ordförande i styrelsen för Husqvarna vapenfabriks aktiebolag anhållit, att kollegium i enlighet med stadgandena i kongl. förordningarne den 19 september 1723 och den 24 januari 1720, jemförda med kongl. kungörelsen den 11 december 1757 måtte förklara de af aktiebolaget under ständig besittningsrätt innehafda hemmanet Södergården och lägenheten Norregården icke nödiga för uppehållande af rikets bergverk; och hade kongl. kommerskollegium genom resolution den 23 oktober 1896 förklarar, att kollegium ur synpunten af bergshandteringens intresse ej hade något att erinra mot att ifrågavarande hemman och lägenhet blefve till skatte lösta af Husqvarna vapenfabriks aktiebolag.

Härefter hade Tham i sin förberörda egenskap låtit till kammarkollegium ingifva eu den 21 september 1897 dagtecknad ansökan, deri han anhållit, att kollegium antingen måtte förordna om öfverförande i jordeboken från krono till skatte af kronohemmanet ett mantal Husqvarna n:o 1 Södergården och kronolägenheten Husqvarna n:o 2 Norregården, hvilka fastigheter af bolaget innehades med den rätt, hvarunder de samma blifvit genom kongl. resolutionen den 26 oktober 1756 och derpå grundadt kontrakt den 13 september 1757 såsom tillhörigheter till Jönköpings och Husqvarna gevärsfaktorier till öfverdirektören Fredrik Ehrenpreus öfverlåtna, eller ock förklara hinder icke möta för skatteköp af ifrågavarande hemman och lägenhet, ehuru de blifvit uteslutna från den genom kollegiets skrifvelse den 13 oktober 1851 fastställda förteckning öfver egendomar af krononatur, hvilka finge till skatte försäljas.

Sistomförmälda ansökning vore fortfarande på kongl. kammarkollegiets pröfning beroende.

Enligt af revisorerne inhemtad upplysning från domhafvanden i

Tveta härad hade Gustaf Sture och enkefru friherrinnan Charlotta Sture år 1821 erhållit fastebref å »Gevärsfaktoriet Husqvarna med underlydande $1\frac{1}{8}$ mantal kronoskatte Södre- och Norregård, qvarnlägenhet och såg, samt ett mantal kronoskatte Tormenäs». Under åren 1871 och 1872 hade Husqvarna vapenfabriks aktiebolag erhållit fastebref å »Husqvarna Söder- och Norregård $1\frac{1}{4}$ mantal kronoskatte i Hakarps socken och Tormenäs, ett mantal kronoskatte i Rogberga socken». Om sistnämnda hemman hade domhafvanden meddelat, att det sedan år 1821 varit i många händer och i sju särskilda fångeshandlingar försålts till bolaget, som numera försålt detsamma till enskild person, hvilken derå erhållit lagfart.

Revisorerna hade ansett detta ämne vara af så stor vigt, att revisorerna velat bringa detsamma till Riksdagens kännedom.

Kammarkollegium har i ett den 21 januari innevarande år afgifvet utlåtande angående revisorernas ofvanberörda uttalanden i fråga om eganderättsförhållandena med afseende å den till Husqvarna gevärsfaktori upplåtna mark till en början meddelat, att kollegium för sin del vid nämnda utredning icke hade annat att erinra eller tillägga, än att lägenheten Höggårdsängen eller, såsom den i jordeböckerna benämndes, Höggärdet, blifvit på grund af kongl. bref den 19 maj 1741 såsom behöflig för gevärsfaktoriet upplåten på arrende åt faktoriet dåvarande innehafvare, öfverdirektören Fredrik Ehrenpreus; att bland kollegii skatteköpshandlingar finnes förvaradt ett den 31 juli 1770 dagtecknadtt koncept till skatteköpebref å lägenheten för bemålde Ehrenpreus, hvilket koncept angåfve skatteköpebrevet såsom utfärdadt af kammarkollegium — ej, såsom utredningen antydde, af krigskollegium — och hvilket koncept icke upptog något vilkor om lägenhetens oskiljaktiga förblifvande vid gevärsfaktoriet, hvar emot uti ett, som det ville synas, den 25 juli 1763 utfärdadt, men sedermera år 1766 återfordradt dylikt skattebref nämnda med flere vilkor syntes hafva varit intagna; att det i revisorernas utredning omförmalda byte af en del utaf Höggårdsängen mot hemmanet Tormenäs blifvit af Kongl. Maj:t genom bref den 5 maj 1802 medgifvet, hvar efter krigskollegium, jemlikt i samma bref erhållet uppdrag att vidtaga åtgärder till bytets fullbordande och att »ställa hemmanet Tormenäs i lika förbindelse i afseende på faktoriet» och kronans säkerhet, som Höggårdsängen dittills ålegat och åtföljt, under den 11 påföljande augusti angående denna transaktion utfärdadt bytesbref, hvarigenom bland annat

förklarats, att hemmanet Tormenäs dädanefters skulle till gevärsfaktoriets understöd förblifva derifrån oskiljaktigt, utan att dock något äfventyr för öfverträdelse härutinnan blifvit stadgad; samt att hemmanet Tormenäs uti såväl 1825 som 1877 årens jordeböcker för länet upptoges under skattetitel med anteckning, enligt den senare, bland annat, att hemmanet vore anslaget till understöd åt Husqvarna gevärsfaktori.

I öfrigt finge kollegium — som, vid det förhållande att den gevärsfaktoriets anslagna fasta egendom icke stode under kollegii vård och inseende, ansåge sig icke tillkomma att vidtaga eller föreslå åtgärd till häfdande af kronans eganderätt till samma egendom, för så vidt sådant med revisorernes framställning afsåges — endast upplysa, att kollegium till pröfning förehaft den i revisorernes berättelse omförmälda, af Husqvarna vapenfabriks aktiebolag hos kollegium gjorda ansökning om öfverförande i jordeboken från krono till skatte af hemmanet Husqvarna n:o 1 Södergården och lägenheten Husqvarna n:o 2 Norrgården eller alternativt om skatteköp af nämnda fastigheter; dervid kollegium, enär något förhållande ej visats vara för handen, som borde föranleda till vidtagande af den sökta ändringen i jordeboken, samt fastigheterna såsom tillhörigheter till gevärsfaktoriets, hvars egenkap af inrättning för allmänt ändamål icke, såvidt handlingarne utmärkte, upphört, förty måste anses vara af natur att icke kunna till skatte försäljas, förklarat ansökningen icke till någon kollegii åtgärd föranleda.

Sedan uppmärksamheten blifvit fäst å ifrågavarande ämne och då, på sätt revisorerne framhållit, det är af vigt att, der osäkerhet i rättsförhållandena må anses förefinnas, dessa förhållanden varda vederbörligen ordnade, har utskottet ansett en ytterligare utredning i föreliggande ärende böra verkställas för utrönande, hvilka åtgärder i detta hänseende skäligen böra vidtagas för tillgodoseende af kronans rätt utan förnärmande af enskildes berättigade intressen.

Utskottet hemställer derföre,

att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa en närmare utredning i fråga om eganderättsförhållandena med afseende å den till Husqvarna gevärsfaktori upplåtna mark samt derefter vidtaga de åtgärder, hvar till en sådan utredning må befinnas föranleda.

§ 16.

(Rev. ber. pag. 242—249; utl. pag. 569.)

Jemväl i afseende å eganderätten till den kronomark, som upplåtits till Finspongs styckebruk, hafva revisorerne trott sig finna någon osäkerhet vara rådande. Med anledning häraf hade revisorerne, hvilka inom den begränsade tid, som vore för revisorerens arbete tillmätt, icke varit i tillfälle att åstadkomma en fullständig utredning i detta ämne, dock låtit anställa en undersökning deri, af hvilken undersökning framgått följande.

Ang. eganderättsförhållandena med afseende å den till Finspongs jern- och styckebruk upplåtna mark.

Vid Finspong hade ända sedan 1500-talet funnits ett bruk, som drifvits för kronans räkning, men derefter öfverlemnats till besittning af enskilde. År 1618 hade Finspongs gods lemnats såsom pant för en fordran, som Louis de Geer hade hos kronan, hvarefter samme de Geer, sedan han blifvit svensk medborgare, år 1641 inköpt godset samt år 1646 derå erhållit fastebref. Någon tvekan om eganderätten till *säteriet* hade derefter ej förelegat. Men hvad *bruket* anginge, hade detta genom kongl. reduktionscollegii resolution den 19 september 1685 förklarats »för reducibelt, och Hans Kongl. Maj:t hemfallet med alla uppburne och så väl af kommissarien sjelf som samtl. arfvingarne åtnjutne räntors återfång ifrån 1641, då arrendet cesserade intill nu med interesse å 6 pro cent», hvarom kammarkollegium, enligt dess registratur för september 1685, notificerat de Geers arfvingar med begäran, att de ett riktigt inventarium ifrån sig lemnade tillika med sina böcker sådana som de med ed, der så påfordrades, skulle vilja vara förtänkte att verificera, på det kollegium derutaf kunde se hvad man årligen af samma bruk uppburit och åtnjutit. Samtidigt hade kollegium aflåtit skrifvelse till landshöfdingen Axel Ståhlarm med begäran, att han måtte bruket strax under kronan vederkänna och indraga samt jemväl försorg draga, hur det samma till en säker person kunde blifva på det fördelaktigaste för Kongl. Maj:t bortarrenderadt.

Derefter hade bruket blifvit, enligt kontrakt den 20 januari 1686, utarrenderadt under två år till Louis de Geer den yngre; och efter utgången af nämnda arrendetid hade bemälde de Geer erhållit detsamma enligt kontrakt den 1 juli 1689 på perpetuelt arrende för sig, barn och arfvingar; och vore afhandlingen härom enligt en i kammarkollegium tillgänglig afskrift så lydande:

»Kongl. Maj:t wij underskrifne Respective Råd, Præsident och

samtliga Cammar Råd. Giörom witterligit, att efter som det arrende-contract, Collegium den 20 Januarii 1686, med Edle och wälborne Louis de Geer den yngre på sin faders vägnar om Finspånga Bruukz häfd och nyttjande allenast på 2:ne åhrs tijd sluuta månde, är nu redo expirerat, och det för Kongl. Maj:t dienst och Interesse nödigt wara will, at om samma bruukz conservation och drifwande alt framgent något wisst och säkert förordnat warder, hafwandes Hans Kongl. Maj:t förmedelst Des nådige hijt till Collegium ankomne breeff daterat d. 11 Januarii 1686 lämbnat oss frije händer detta bruuk på det fördehligaste och säkraste sättet som sig kan giöra låta, att bort arrendera; Fördenskull hafwom wij, så i anseende dertill, som och för dhe ansenliga meliorationer och Byggnader Edell och Wälborne Louis de Geer den äldre wid förber:de wärk nederlagdt, hvarigenom icke allenast siälfwa bruuket, uthan och dhe der till hörige adpertinentier äro brachte uti det Esse och wälstånd, som dhe nu förtijden med Kongl. Maj:ts stoorä nytta och fördehl finnes, funnit bäst och säkrast under wisse Conditioner at uplåta honom mehrbemälta Finspånga Bruuk, och alt hwad der af dependerar sampt med rätta där till hörer, till ett perpetuelt arrende, eftersom wij här med och i kraft af detta vårt öpne bref och Contracht på Kongl. Maj:ts vägnar, inrymme och uplåte honom Wälborne Louis de Geer sampt hans hustru, barn och arfwingar till ewärdeliga tijder, det till Kongl. Maj:t den 19 september 1685 återkallade Finspånga bruuk i Östergötland under arrende, emot eu åhrlig afgift af Sex hundrade dahler nu gångbart sölvermynt, hvilken stipulerade arrendesumma han och hans arfwingar skola wara förpliktade, widh hwart åhrs ända, begynnandes ifrån den 1 Januarii 1688: antingen uti Liukiöpings Landt Cassa eller uti Kongl. Maj:tz Ränterij här i Stockholm at ärläggia och betalha, hwar emot honom och hans arfwingar fölliande Conditioner låfvade och accorderade äre:

1) Skall det Wälborne Louis de Geer, hans Barn och arfwingar fritt stå at föröka och förbättra bruket med hambrar, ugnar och andra wärk till sådana manufacturer af Iärn, som han och dhe siälfwa Rådeligit och nyttigt finna, och uti alt utan hinder efter egit behag och godt tyckio at disponera; dock der han några nye manufacturer der ärnar inrätta, så måste han och dhe äfwen som alla andra sig först uti Kongl. Maj:tz Bergs Collegio der om angifwa, och des tillstånd inhämta.

2) Sedan accorderas och tillsäijes honom sampt hans Barn och arfwingar till ewärdeliga tijder, såsom af ållder at betiena sigh af den halfwa Hällestads grufwans malm till Bruuketz fort drifwande, allenast at han och dhe proportionaliter Contribuera till grufwans wid macht

hållande, och icke af Kongl. Bergs Collegio pröfvas grufvan så tilltaga, at flera densamma nyttia kunna öfver det som till Finspång Bruukz tarf behöfwes.

3) Efter som inga giuterijer af ett slags malm allena göras kunna, tij tillåtes Louis de Geer af Wånga grufwor at sökia och uptaga några malmstreck på Wånga gruf-Backarne eller och der uthom, då likväl det, så wijda som Bergslagens nu i gång warande grufwors bearbetande eij der af hindras och præiudiceras, allenast at han sig derom uti Kongl. Maj:tz Bergs Collegio ingifwer.

4) Der näst emådan Bruuket och grufworna uthan skoug eij drifwas kan, och på den orten finnes stoor brist och mangell af skoug, så efterlåtes Louis de Geer samt hans barn och arfwingar till Bruuketz nödtorft at nyttia de der omkringh liggande allmänningar, uthan någon den wanlige afgiften derföre, som andre likväl i slijke fall gifwa måtte.

5) Der jempte lämbnas och dem framför andra den frijheten af alla deromkring liggande bönder, särdeles uti Hällesta, Wånga och Rijssinge socknar, at tilhandla sig så mycket kohl, som till detta för arrenderade cronobruuketz nödwändighet och fortdrifwande betarfwas, och det för billigt köp, uthan stegrande öfver wanligt bruk och markegång, allenast at allmogen deremot med deras betahlning eij uppehållas; och skole Kongl. Maj:tz betiente wara förbundne och förplichtade att räckia arrendatorerne handen, så att allmogen i rättan tijd wid wijte till giörandes infinna sig med deras kohl och malmkiörningar.

6) Såssom alle godsen kringom bruuket ligga på een förbiuden och frijkallat ort, och det torde hända att hans Kongl. Maj:t framdeles behagar att inlösa, antingen dhem alla eller en dehl deraf, hvar igenom Bruuket kunde komma att lijda någon märkelig afsaknad, och således den stoor bekostuadt Louis de Geer på själfwa bruuket användt hafwer, blifwa fruktlöös. Alltså hafwe wij till förekommande af een sådan olägenheet, samt till Bruuketz desto bättre bestånd och wid macht hållande i längden, velat å Kongl. Maj:tz vägnar, så och uppå det nådigste tillstånd här med accordera och försäkra honom Louis de Geer samt hans barn och arfwingar, at de till Bruuketz fortdrifwande, så wijda han och dhe præstera och fullgiöra dhe uti detta contract stipulerade conditioner, skola till ewärdeliga tijder, fritt och obehindratt för all lösen, få behålla af deras köpegoods Ettusende daler sölfvermynts Ränta, sådana som bäst kunna komma bruuket till nytta, och dhem Louis de Geer siälf uthnämbnandes warder, hvilka

skola blifwa ifrån bruket som Kongl. Maj:ts och cronan tillhör insep-
 arable, och således ifrån Publico eij abolerade.

7) För alla richsdags och andra contributioner, som antingen
 redan bewillade äro eller här efter bewillias kunna, skall han sampt
 hans barn och arfwingar wara eximerade och befrijade, wälförståendes
 af siälfwa bruket, men bruksfolket der under icke begrepne.

8) Alla casus fortuitos tager Louis de Geer på sigh, undan-
 tagandes der Hällesta grufwa, hvar ifrån malmen hemptas måste, all-
 deles skulle uthgå, eller och märket afsaknat taga, och han intet annor-
 städes dageligh malm hade att tillgå, då arrendet derefter skall bli
 jembkat och proportionerat, tagandes detta perpetuella arrende contract
 sin begynnelse uti Ianuarij månad 1688, och continuerandes sådan der
 med alt framgent ewärdeligen på ofvan förmälte sätt och vilkor, efter
 som och Louis de Geer sampt hans barn och arfwingar skola wara
 förbundne på deras sijda oryggeligen att hålla hvad här ofvantill är
 förmält, sampt arrendesumman åhrligen afägga, alldeles efter den här
 i Collegio der på ingifne Reversen.»

I jordeböckerna hade Finspong upptagits sålunda:

1793 års jordebok.

Frälse utjordar.

Finspong. En fr. qvarn på säteriets ägor.
 40 T:r spannmål.

Annot: Högvälborne Herr Baron och Cammarherren de Geers.

<i>Finspong</i>	1 mtl.	} säterier.
ditto	$\frac{1}{2}$ „	
ditto	$\frac{1}{2}$ „	

Finspongs bruk. Införes allenast med namnet.

Annot: Assessoren Sahl. Herr Louis de Geers arf. innehaft un-
 der arrende för 600 dlr smt, som vidimerad copia af Kongl. Maj:ts och
 Riksens Cammar Collegii gjorda slut och afhandling i 1697 års Copia
 Bok visar, hvilken arrendesumma Kongl. Rådet Högl. Grefve Piper sig
 tillpantat efter Kongl. Maj:ts och Riksens Cammarcollegii immision den

28 April 1700, som sedermera Enkefru Grefvinnan Cristina Piper updragit Wälborne Herr J. J. De Geer den 1 Maji 1721, men enligt Kongl. Maj:ts och Riksens Cammarcolleg. och stats contoirets bref den 4 Oktober samt Herr Landshöfdingens ordres den 16 November 1757 är desse 600 d:lr smt strömsafrad, igenom Riksens Ständers banque inlöst, men nu efter höglofl. Kongl. Cammar Collegii och statscontoirets bref af den 22 December 1774 och höga Landshöfdinge Ämbetets ordres af den 7 Februari 1775, Immediate krono, och är liknätigt Kongl. Cammar Collegii slutne contract af den 1 Juli 1689 Herr de Geer, dess barn och arfwingar aldeles eximerade för alla riksdags- och andra contributioner, hvad sjelfva bruket angår, men bruksfolket icke derunder begripne.

1803 års jordebok.

Lika med 1793.

1815 års jordebok.

Hufvudsakligen lika med föregående.

1825 års jordebok.

Lägenheter å Frälsehemmans ägor.

Styckgjuteri.

Finspong å Fingspong säteri ägor 1.

Stångjernsbruk.

Finspong å Fingspong säteri ägor 1.

Annotationer: Efter Kongl. Cammar Collegii contract af den 1 Juli 1689 och Kongl. Maj:ts Nådiga resolution af den 26 Juni 1777 är styckgjuteriinrättningen och 575 sk~~ø~~ hammarskattssmide, befriat från alla Riksdags Bevillningar.

Affidne Assessoren Louis de Geers arfwingar har innehaft Finspongs bruk under arrende för 600 d:lr smt enligt Kongl. Kammarcollegii afhandling i 1697 års copiebok, hvilket arrende Kongl. Rådet Grefve Piper sig tillhandlat efter Kongl. Kammarcollegii imision den 28 April 1700, som sedermera Enkefru Grefvinnan Christina Piper updragit Joh. Jac. de Geer den 1 Maji 1721, men enligt Kongl. Kammar Coll. och statscontoirets bref den 4 Oktober 1757 är berörda 600 d:lr smt strömsafrad

igenom Riksens ständers Banque inlöst; och nu Immediate Krono efter Kongl. Kammar Collegii och statscontoirets bref af den 22 December 1774. Dessutom för närvarande Previligerat 1242 Sk^{tt} stångjernssmide, som till Bevilling årligen taxeras.

Tull qvarnar,

Finspong. En frälseqvarn med 4 par stenar, hvaraf 1 par täljestenar, å säteriets ägor.
40 T:r spanmål.

Annotationer: Varit krono enl. 1719 års jordebok.
Åg. under Finspongs säteri.

Tullsågar.

Finspong å Fingspong säteriägor.

Annotationer: Åges under säteriet Finspong. 1798 den 26 Oktober beviljad för tull och 1799 den 30 Maji Kongl. Kammar Collegii stadsfästelse.

1878 års jordebok.

»Frälse Egendomar.

Werk och inrättningar.

Finspong n:r 4. Jern och styckebruk.

Strömsafrad penningar 300 kronor.»

Sedan t. f. advokatfiskalen i kammarkollegium uppmärksammat, att Finspongs jern- och styckebruk sålunda i 1878 års jordebok uttryckligen upptagits såsom varande af frälse natur, och att kammarkollegium enligt beslut, innefattadt i dess skrifvelse till konungens befallningshafvande i Östergötlands län den 23 december 1880 fastställt jordeboken i hvad anginge, bland annat, hemmanens och lägenheternas natur, hade t. f. advokatfiskalen deröfver anfört besvär den 8 februari 1896 med yrkande att, enär någon förändring i naturen ej skett efter det bruket genom reduktionskollegii resolution den 19 september 1685 indragits till kronan och genom kontraktet den 1 juli 1689 upplåtits under per-

petuelt arrende mot en årlig afgift, Kongl. Maj:t måtte upphäffa kammarkollegiets beslut och återförvisa ärendet till kammarkollegium, som skulle hafva att anbefalla erforderlig rättelse af jordeboken, eller ock förklara, att ifrågavarande jern- och styckebruk skulle i jordeboken upptagas bland kronoegendomar.

Öfver besvären hade aktiebolaget Finspongs styckebruk afgifvit förklaring, deri bolaget bestridt afseende å besvären under anförande, bland annat, att bruket genom afhandlingen den 1 juli 1689 och särskildt genom föreskriften i dess 7 §, att bruket skulle vara fritt från alla riksdags- och andra kontributioner, blifvit upplåtet under full frälsefrihet.

I infordrade utlåtanden hade *dels* kronofogden och häradsskrifvaren i Bråbo och Memmings härad *dels ock* landshöfdingeembetet i Östergötlands län på anförda skäl hemställt, att t. f. advokatfiskalens besvär måtte ogillas.

T. f. advokatfiskalen hade i afgifna påminnelser erinrat, att ifrågavarande jern- och styckebruk uti jordeböckerna för åren 1793, 1803 och 1815 införts »allenast till namnet» utan angifven natur, hvar emot samma bruk ej ens till namnet funnes upptaget å de i jordeböckerna förekommande sockensammandragen, som särskildt för hvarje socken utvisade antal, natur m. m. af de egendomar, hvilka verkligen blifvit i jordeboken upptagna; att den i 1825 års jordebok förekommande anteckning om brukets belägenhet å frälse grund icke, vid det förhållande att bruket ansetts och behandlats såsom en själfständig possession, borde mot reduktions- och öfriga handlingar tillmätas vitsord; att någon öfverensstämmelse mellan jordeböckerna i fråga om brukets natur icke förefunnes, hvadan bestämmelserna i 31 mom. af kammarkollegiets kungörelse den 27 oktober 1856 ej utgjorde hinder för åstadkommande af rättelse i nya jordeboken, derest bruket utan giltigt skäl införts bland frälseegendomar, samt att ostridigt vore, att egendomen till kronan erlagt och erlade strömsafrad eller arrende, hvadan allt ordande om frälsefrihet förfölle.

Sedan kammarkollegium, som den 26 juni 1896 afgifvit utlåtande i ärendet, efter återremiss, ånyo den 8 mars 1897 afgifvit utlåtande, hade Kongl. Maj:t genom bref den 21 sistlidne maj förklarar det öfverklagade beslutet icke utgöra hinder för kammarkollegium att beträffande ifrågavarande lägenhets natur låta i vederbörlig ordning vidtaga den rättelse i jordeboken för Östergötlands län, som af förhållandena påkallades.

Vid föredragning af sistberörda kongl. bref hade kammarkollegium
Bih. till Riksd. Prot. 1898. 4 Saml. 1 Afd. 37 Häft. 9

genom beslut den 30 juli 1897, som vunnit laga kraft, förordnat, att lägenheten Finspong n:o 4 jern- och styckebruk skulle i jordeboken öfverföras från frälse till krono samt upptagas bland kronoegendomar, verk och inrättningar under enskild disposition, hvarom skrifvelse skulle aflåtas till konungens befallningshafvande.

Enligt meddelande från Konungens befallningshafvande till kammarkollegium den 31 december 1896 finnes lägenheten Finspong n:o 4, ett jern- och styckebruk i Risinge socken, *ej särskildt omnämnd uti tillgängliga köpe- och lagfartshandlingar*, enär det uti fastebrefven om Finspong hette: »frälsesäterierna Finspong 2 mantal med alla dervarande verk af masugnar, hammarsmedja, stjelp- och kupolugnar m. m.»

Vid granskning af 1893 års jordeboksförändringsextrakt för Finsponga läns samt Bråbo och Memmings härads fögderi af Östergötlands län hade kongl. kammarkollegii aktuariekontor anmärkt, att enär, jemlikt kollegii den 30 oktober 1890 meddelade och af Kongl. Maj:t den 6 november 1891 fastställda beslut, nedsättning beviljats i strömsafrad, såsom varande hänförlig till jordeboksränta, sådan nedsättning jemväl bort ega rum i strömsafraden af n:o 4 Finspongs jern- och styckebruk i Risinge socken af nämnda län.

Kammarkollegium, som inhemtat, att nämnda jern- och styckebruk den 1 juli 1689 på everldliga tider upplåtits åt Louis de Geer, hans hustru, barn och arfvingar mot en årsafgift af 600 d:r s:mt, äfvensom att bruket, hvilket i 1825 års jordebok införts under rubrik: »lägenheter å frälsehemmans egor», i 1878 års jordebok upptagits under frälsetitel, hade genom beslut den 17 september 1896 förordnat, att, enär Finspongs jern- och styckebruk innehades af ett enskildt verk, dess grundskatt skulle till statsverket utgöras efter stadgad nedsättning jemlikt 2 mom. i nådiga kungörelsen den 5 juni 1885 angående nedsättning i de på viss jord hvilande grundskatter samt lagen den 2 december 1892 angående afskrifning af nämnda grundskatter.

Häröfver hade kammaradvokatfiskalsembetet anfört besvär med yrkande, att, då, enligt hvad i såväl upplåtelsehandlingen af den 1 juli 1689 som särskildt i 1825 års jordebok uttryckligen angifvits, den ifrågavarande strömsafraden vore arrende, Kongl. Maj:t täcktes, med upphäfvande af öfverklagade beslutet, förordna, att sagda strömsafrad skulle utan nedsättning utgå med det i 1878 års jordebok upptagna belopp.

Sedan kammarkollegium, efter vederbörandes hörande, den 24 sistlidne maj afgifvit infordradt utlåtande, hade Kongl. Maj:t, genom beslut den 10 sistlidne september, icke funnit skäl att göra ändring i kammarkollegii beslut.

Hvad sålunda förekommit hade revisorerne, med hänsyn till ämnets vikt, velat bringa till Riksdagens kännedom.

Rigtigheten af de sålunda utaf revisorerne meddelade uppgifter beträffande eganderätten till den mark, som upplåtits till Finspongs jern- och styckebruk, har af kammarkollegium i skrifvelse den 14 januari innevarande år till alla delar vitsordats.

Af enahanda skäl, som utskottet här ofvan anfört i fråga om Husqvarna gevärsfaktori, anser utskottet, att en närmare utredning jemväl bör ega rum beträffande eganderättsförhållandena vid Finspong, och hemställer följaktligen,

att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta verkställa en närmare utredning i fråga om eganderättsförhållandena med afseende å den till Finspongs jern- och styckebruk upplåtna mark samt derefter vidtaga de åtgärder, hvartill en sådan utredning må befinnas föranleda.

Öfverintendentsembetet.

§ 17.

(Rev. ber. pag. 273; utl. pag. 569—571.)

Med anledning af besök å Örebro slott hafva revisorerne fäst uppmärksamhet derå, att inom slottsbyggnaden, förutom de lägenheter, som användes till bostad för landshöfdingen, till embetsrum för länsstyrelsen, länsmuseum och till förvaring af lifregementets till fot arkiv, finnes synnerligen rymliga lokaler, lämpliga till förvaring af arkivalier eller användbara för andra allmänna ändamål.

Ang. för statsändamål disponibla lokaler å Örebro slott.

Öfverintendentsembetet, hvars utlåtande öfver revisorerne omfördä uttalande infordrats, har i skrifvelse den 18 sistlidne januari åberopat ett af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Örebro län i ärendet afgifvet yttrande, deri bemälde befallningshafvande, med instämmande i revisorerne mening om lämpligheten att för något allmänt ändamål tillgodogöra de för närvarande ej använda lägenheterna i slottet, anfört, att dessa lokaler, med hänsyn till deras centrala läge inom riket, syntes lämpligen kunna användas vare sig till det af revisorerne antydda ändamål eller till för-

varing af någon del af arméns eldhandvapen af äldre modeller eller andra till arméns utrustning hörande persedlar, som icke för de årliga vapenöfningarne behöfdes eller vore afsedda att användas endast i händelse af allmän mobilisering.

Härvid ansåge sig Konungens befallningshafvande dock böra påpeka, att, för hvilket ytterligare statsändamål slottet än skulle komma att användas, grundliga och dyrbara inre reparations- och inredningsåtgärder måste vidtagas i de nu till största delen alldeles oinredda och delvis ganska förfallna lokalerna, och att, bland annat, det blefve oundgängligen nödigt ej mindre att anbringa nya trappor till 3:dje och 4:de våningarne i stället för de nu befintliga, mycket otidsenliga och obeqväma trappuppgångarne, — hvilket arbete, hvad trappan till 3:dje våningen vidkomme, redan vid 1895 års syn å slottet anmärkts såsom erforderligt, men i 1896 års generalförslag förklarats böra uppskjutas för att verkställas i sammanhang med nu förestående reparation af yttertaget och inläggning af brandbotten å vinden — än ock, hvad som redan nu jemväl vore af trängande behof påkalladt, att anbringa brandfria afbalkningar å den stora, till hela sin vidd öppna vinden, öfver hvars hela yta, i händelse af eldsvåda derstädes, elden alldeles obehindradt kunde utbreda sig.

Då vid framtida behof af nya eller utvidgade lokaler för förvaring af arkivalier, vapen eller andra statsverkets tillhörigheter det torde vara angeläget, att det tillfälle till utrymme, som Örebro slott för sådant ändamål erbjuder, icke varder förbisedt, har utskottet velat hvad i detta hänseende blifvit meddeladt för Riksdagen

omförmåla.

Konsistorierna och läroverken.

§ 18.

(Rev. ber. pag. 328; utl. pag. 600 och 601.)

Ang. bokförsäljning af rektorn vid allmänna läroverket i Borås till samma läroverk.

Revisorerne, som vid granskningen af Borås allmänna läroverks räkenskaper för år 1896 inhemtat, att läroverkets rektor till detsamma enligt tre särskilda räkningar försålt böcker och uppstoppade foglar, hafva, då dylika transaktioner emellan läroverkets rektor och läroverket,

representeradt af samme rektor, synts revisorerne olämpliga, velat fästa uppmärksamheten å detta förhållande.

Domkapitlet i Skara, hvars utlåtande med anledning af revisorer-nes förevarande anmärkning infodrads, har öfverlemnadt vederbörande rektors yttrande i ämnet, under förklarande att domkapitlet för sin del icke haft något särskildt att tillägga till detsamma.

I rektors omförmälda yttrande anföres hufvudsakligen, att alldenstund revisorerne ej påstått och svårligen kunnat påstå, att de af rektor till läroverket försålda böckerna eller fåglarne varit obehöfliga eller priset å dem för högt beräknadt, saknade anmärkningen all befogenhet. Skulle revisorerne möjligen befara, att en rektor genom en dylik transaktion skulle afse att bereda sig en fördel på läroverkets bekostnad, så framställde rektor fråga om hvad som i sjelfva verket skulle vinnas genom ett förbud för rektor att till sitt läroverk försälja vare sig någon bok eller en naturaliesamling. Enligt rektors förmenande borde man lätt kunna inse, att en sådan rektor genom att skjuta annan person framför sig utan svårighet skulle kunna vinna sitt mål.

Att rektor i fråga om köpen »representerar läroverket» vore ett påstående af revisorerne, som äfven borde bemötas. Här vore det *läroverkskollegium*, som representerat detta. Det heter nemligen i § 142 mom. 2 af gällande stadga för rikets allmänna läroverk: Räkenskaperna öfver de kassor, för hvilka rektor ansvarar, skola af *läroverkskollegium* granskas och underskrifvas. Göres icke anmärkning vid räkenskapernas *beskaffenhet* — — — vare *kollegiets* ledamöter — — —. I denna granskning deltog alltid inspektor. Revisorernes farhåga för ett möjligen befaradt öfvergrepp från rektors sida vore därför obefogad.

Då enligt gällande stadga för rikets allmänna läroverk det åligger rektor att ansvara för att med behöriga verifikationer försedda redogörelser inom laga tid aflemnas, och rektor sålunda i första hand är redovisningsskyldig, måste följaktligen en sådan transaktion som den af revisorerne anmärkta anses synnerligen olämplig. Men med afseende å utgiftens ringa belopp, och då ett upprepande af det anmärkta förhållandet, sedan dess olämplighet blifvit af revisorerne antydd, icke borde kunna befaras, skulle utskottet dock ej hafva ansett sig böra föreslå Riksdagen någon särskild åtgärd på grund af revisorer-nes förevarande framställning, derest icke den i anledning af densamma afgifna förklaringen varit af beskaffenhet att ådraga sig utskottets särskilda uppmärksamhet. Enligt utskottets uppfattning har till grund för revisorer-nes berörda framställning legat den åsigt, att hvarje skymt

till misstanke om att en tjänsteman söker bereda sig vinning på det allmännas bekostnad bör aflägsnas. Men denna åsigt synes vid förklaringsens afgifvande hafva vunnit så ringa afseende, att förklaranden, långt ifrån att i revisorerne anmärkning finna en maning att undvika ett olämpligt förfarande, gjort antydan om huru ett sådant må kunna fördöljas. Med anledning häraf har utskottet ansett sig böra hemställa,

att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta meddela nuvarande rektorn vid allmänna läroverket i Borås förständigande om att för framtiden icke vidtaga sådana transaktioner som de ofvan omförmälda.

Upsala universitet.

§ 19.

(Rev. ber. pag. 334—336; utl. pag. 607—611.)

*Ang. nytt
formulär för
Upsala uni-
versitetets räk-
skaper m. m.*

Under vitsordande att ändringar i många fall vidtagits i Upsala universitetets räkenskaper på grund af de anmärkingar, som vid föregående statsrevisioner framstälts mot det sätt, hvarpå nämnda räkenskaper i allmänhet blifvit förda, äfvensom mot vissa särskilda bokföringsåtgärder, hafva revisorerne ånyo fäst uppmärksamheten derpå, att universitetets bokföring ej syntes fullt tidsenlig, samt med anledning at den granskning revisorerne varit i tillfälle att egna universitetets räkenskaper för år 1896 exempelvis framställt några erinringar i afseende å desamma.

Till en början hade revisorerne velat anmärka, att kassaräkningen saknade hänvisningar till bilagorna och att i dessa senare icke funnes hänvisningar till verifikationerna, hvilka brister i bokföringen i hög grad försvårade räkenskapsgranskningen.

I universitetets hufvudbok för revisionsåret funnes, enligt hvad revisorerne vidare meddelat, upplagdt ett konto, benämndt »Donerade och af Universitetet Disponerade Fonders Konto», hvilket inrymde tre fonder, den Borgströmska, den Höijerska och den Jungbladska, samt i

afseende å dessa allenast upptoge deras in- och utgående balanser, hvilka utfördes med oförändrade belopp; men då i hufvudboken härjemte finnes särskilda konton för hvar och en af berörda tre fonder, i hvilka redogjordes för de förändringar i afseende å fonderna, som under året egt rum, syntes giltigt skäl icke förefinnas för det förstnämnda kontots upptagande i hufvudboken, helst det å detta konto upptagna belopp, 33,198 kronor 33 öre, härigenom kommit att på dubbelt sätt ingå bland universitetets tillgångar.

I sammanhang härmed hade revisorerne erinrat om otidsenligheten i en sådan kontobenämning som det i hufvudboken förekommande »Rikets Lånebanks Konto.»

Den af Kongl. Maj:t den 13 november 1885 fastställda utgiftsstat för universitetet vore ännu gällande. Alla utbetalningar och deraf föranledda bokföringsåtgärder borde alltså i regeln verkställas i enlighet med berörda stats bestämmelser; men att, på sätt i hufvudboken för år 1896 förekomme, för personer, som år 1885 funnits uppförda på indragningsstat men sedermera affidit, såsom exempelvis professor emeritus P. E. Bergfalk, de dem tillerkända, numera icke utgående pensionsbeloppen fortfarande år efter år upptoges i räkenskapen, syntes revisorerne innebära en oegentlig tillämpning af berörda utgiftsstat.

I universitetets hufvudbok finnes i den utgående balansen bland diverse fordringar och tillgångar upptagen en till 18,000 kronor uppgående fordran af Sättra helsobrunn; men då, på grund af biskopen Anders Kalsenius' och hans hustru Elisabeth Kalsenius', född Le Moine, testamenten den 10 oktober 1747 och den 21 juni 1748, Upsala universitet vore egare till brunnen, hade upptagandet af denna fordran syntts revisorerne vilseledande.

Af 1886 års förra statsrevision hade erinrats, att ingenstädes uti universitetets räkenskaper finnes någon uppgift å antalet och värdet af de fastigheter, som egdes af staten eller tillhörde universitetet på grund af donation och hvarifrån detsamma hemtade en del af sina inkomster; och då kännedom härom syntes behöflig för bedömandet af universitetets medelsförvaltning, hade revisorerne uttalat önskvärdheten deraf, att summariska förteckningar på universitetets fastigheter och egendomar med taxeringsvärden på något ställe i dess räkenskaper meddelades.

I häröfver afgifvet, af kanslersembetet i utlåtande med anledning af Riksdagens revisorers framställning vid granskning af universitetets räkenskaper för år 1884 åberopadt yttrande hade akademikamreraren anfört, att enligt kongl. brefvet den 30 december 1874 hvart nionde år

från universitetet inginge förteckning öfver dess fastigheter, hvadan man dittills ansett, att någon årlig reproduktion af denna förteckning såsom bihang till räkenskaperna ej skulle vara behöflig.

Förenämnda genom kongl. brevet den 30 december 1874 anbefalda, för särskildt ändamål afsedda förteckning hade, enligt revisorernes mening, visserligen icke gjort en med hänsyn till räkenskapsgranskning upprättad fastighetsförteckning obehöflig. Gifvet vore, att för bedömande af fastigheters förvaltning erfordrades uppgift å såväl deras värden som deras afkastning. Revisorerne ansåge därför önskvärdt, att vid universitetets räkenskaper måtte fogas en specifik förteckning öfver fastigheternas värden och afkastning.

Slutligen hade revisorerne velat fästa uppmärksamheten å önskvärdheten deraf, att förteckningar blefve, för att räkenskaperna bifogas, uppgjorda öfver de i universitetets lokaler befintliga möbler och dermed jemförliga värdefullare inventarier samt särskildt öfver dess dyrbara porträttsamling.

Universitetskanslern, från hvilken inforrats utlåtande med anledning af revisorernes ofvan omförmälda framställning, har i skrifvelse den 31 januari 1898 såsom eget utlåtande åberopat ett af det större akademiska konsistoriet i Upsala den 19 i samma månad afgifvet yttrande, deri, beträffande till en början den allmänna anmärkning mot universitetets bokföring, som framstälts af revisorerne, eller att densamma icke syntes vara fullt tidsenlig, konsistoriet, utan att till bemötande i sak upptaga anmärkningen, erinrat, att dess räkenskap vore upplagd och fortfarande upprättades i öfverensstämmelse med det formulär, som efter granskning och godkännande af statskontoret år 1860 faststälts till efterrättelse af kanslern på bemyndigande af Kongl. Maj:t, samt att afvikelser i väsentliga delar från detta formulär icke kunde på konsistoriets eget bevåg företagas. För bokföringens omgestaltning erfordrades sålunda först och främst högre myndigheters medgifvande, hvarförutom konsistoriet såsom sin bestående åsigt framhölle, att genomgripande förändringar i bokföringen kunde åstadkommas först efter utredning och förslag af särskildt utsedde sakkunnige.

Revisorerne hade vidare anmärkt, att kassaräkningen saknade hänvisningar till bilagorna, och att i dessa senare icke funnes hänvisningar till verifikationerna, hvilka brister i bokföringen revisorerne funnit i hög grad försvåra räkenskapsgranskningen; och ehuru vidtagandet af ifrågavarande åtgärder innebure en så betydlig ökning i akademiränt-

mästarens redan nu trägna och mångfaldiga göromål, att det kunde ifrågasättas, huruvida han kunde medhinna äfven detta arbete, hade konsistoriet likväl, efter att hafva inhemtat nämnde tjänstemans yttrande i frågan, med hänsyn till den lättnad vid räkenskapsgranskningen, som deraf otvifvelaktigt skulle följa, förklarar, att för framtiden de af revisorerne önskade hänvisningarne till verifikationerna skulle i räkenskaperna införas.

Hvad vidare anginge revisorerne erinran, att de belopp, 33,198 kronor 33 öre, som i hufvudboken upptagits å ett konto, benämndt »Donerade och af Universitetet disponerade fonders konto» och inrymmande tre fonder, den Borgströmska, den Höijerska och den Jungbladska, kommit att af närmare angifna skäl på dubbelt sätt ingå bland universitetets tillgångar, hvarför anledning icke synts revisorerne förefinnas för kontots upptagande i hufvudboken, hade konsistoriet — med upplysning att ifrågavarande konto funnits i räkenskaperna från och med år 1860, då det upplagts i full öfverensstämmelse med ofvan återopade formulär — meddelat, att redan vid Upsala universitets drättselnämnds sammanträde den 17 augusti 1897 i sammanhang med kamrerarens anmälan om afslutande af 1896 års hufvudbok, och således långt förr än nu ifrågavarande anmärkning framstälts af revisorerne, inom nämnden uppmärksamheten fästats vid oegentligheten af berörda kontos förefintlighet i hufvudboken.

Drättselnämnden hade i följd deraf beslutit vidtaga åtgärd för kontots aflägsnande ur räkenskaperna och i sådant syfte redan utverkat kanslersembetets medgifvande att med reservfondens tillhjälp i 1897 års hufvudbok å kontot afskrifva ett belopp af 13,198 kronor 33 öre, och vore det drättselnämndens afsigt att under närmast följande år föranstalta om kontots fullständiga afförande.

Revisorerne anmälan om lämpligheten af utbyte af kontobenämningen »Rikets Lånebanks Konto» emot en tidsenligare skulle af drättselnämnden till rättelse iakttagas.

Revisorerne hade vidare anmärkt, att upptagande år efter år i räkenskapen af pensionsbelopp, som i 1885 års stat funnits uppförda å indragningsstat för sedermera afidne personer och numera icke längre utginge, hade synts revisorerne innebära en oegentlig tillämpning af berörda utgiftsstat. I afseende å denna anmärkning hade konsistoriet — då, såsom ock revisorerne sjelfva erinrat, ifrågavarande bokföringssätt vore fullt öfverensstämmande med återopade utgiftsstat, då vidare afvikelser från densamma såsom norm för bokföringen enligt konsistoriets

åsigt endast i tvingande fall borde ifrågakomma, men något sådant fall härvidlag icke förefunnes, och då slutligen ett efterkommande af revisorernes önskan, om det än icke inverkade å räkenskapens resultat, för-ryckte öfersigtligheten af reservfonden tillgodokommande tillgångar — för sin del afstyrkt, att anmärkningen måtte till någon åtgärd föranleda.

Beträffande derefter anmärkningen, att upptagande bland diverse fordringar och tillgångar af en till 18,000 kronor uppgående fordran af Sättra helsobrunn syntes revisorerne vilseledande, då universitetet vore egare till brunnen, hade konsistoriet upplyst, att denna fordran i räkenskaperna motsvarades af en skuld å samma belopp, som utbalanserats från Sättra brunnsintendenten S. E. Henschens konto och utgjordes af trenne lån, hvilka af universitetet utlemnats för byggnadsarbeten vid brunnen. Då emellertid dessa lån tillika funnes bokförda bland reserverade fordringar, vore det mindre behöfligt, att de upptoges å intendenten Henschens konto, likasom att å Sättra helsobrunns konto bokfördes ett lika stort belopp såsom universitetets tillgång, hvarför konsistoriet ansåge lämpligt, att i hufvudboken för år 1897 å Sättra helsobrunns och intendenten S. E. Henschens konti emot hvarandra affördes ifrågavarande, till samma belopp upptagna skuld och fordran. Brunnens skuld till universitetet på grund af nämnda trenne lån komme då att i likhet med universitetets öfriga reserverade fordringar endast ibland dessa redovisas.

Af revisorerne hade det för bedömande af förvaltningen af de universitetet tillhöriga fastigheterna ansetts önskvärdt, att vid räkenskapen måtte fogas en specifik förteckning öfver fastigheternas värden och afkastning. Konsistoriet insåge visserligen, att upprättandet af dylika förteckningar och deras fogande vid räkningarne skulle i afsevärd mån främja det ändamål, som af revisorerne dermed åsyftades, men då åtgärden medförde ett arbete, som vore alltför vidlyftigt och tidsödande att för hvarje år kunna utföras af de vid akademikontoret nu anstälde tvenne tjänstemän, helst om tillika toges i betraktande, att genom kongl. kungörelsen den 22 januari 1897 tiden för inlemnande till kongl. kammarrätten af hvarje års räkenskap förkortats med tre månader, måste konsistoriet bestämdt förklara, att revisorerens förslag om ifrågavarande förtecknings upprättande för närvarande icke kunde till något åtgörande från dess sida föranleda. I sammanhang härmed hade konsistoriet påpekat, att till ledning för sin granskning i fråga om universitetets fastigheter revisorerne hade att tillgå dels universitetets jordebok, som inefattade specificerad förteckning öfver dessa fastigheter och hvaraf exemplar, utom det vid universitetet befintliga, funnes tillgängligt hos kammarkollegium, och dels den i räkenskapen ingående specialräknin-

gen öfver fastigheterna och särskildt det deri upptagna så kallade förändringsextraktet, som, utgående från jordeboken, utvisade alla förändringar, som fastigheternas afkastning årligen underginge.

Med begagnande af de i specialräkningen befintliga poster upptoges sedermera fastigheternas afkomstsummor å de i hufvudboken upplagda spanmålsräntors samt penninge- och persedelräntors konti för att derifrån tillgodoföras generalkontot.

Hvad slutligen vidkomme den af revisorerne uttalade önskvärheten deraf, att förteckningar blefve för att räkenskaperna bifogas uppgjorda öfver de i universitetets lokaler befintliga möbler och dermed jemförliga värdefullare inventarier samt särskildt öfver dess dyrbara porträttsamling, hade konsistoriet meddelat, att konsistoriet först efter hörande af vederbörande institutionsprefekter, hvilka enligt gällande universitetsstatuter vore berättigade att före slutligt besluts fattande i frågor af förevarande beskaffenhet afgifva yttrande, men från hvilka i anseende till den för konsistoriets utlåtande knappt utmätta tiden sådana yttranden icke hunnit infordras, kunde blifva i tillfälle att inkomma med bestämdt utlåtande och förslag beträffande ifrågavarande förteckningars upprättande.

Af hvad i förevarande ärende förekommit framgår otvetydigt, att det år 1860 fastställda formuläret för Upsala universitets räkenskaper är föråldradt och otillfredsställande, hvadan ett nytt sådant synes böra uppgöras och till efterrättelse fastställas. Likaledes synas, på sätt revisorerne hufvudsakligen påyrkat, böra vid universitetets räkenskaper fogas så väl en uppgift å fastigheternas värden och afkastning som en förteckning öfver de i universitetets lokaler befintliga möbler och dermed jemförliga värdefullare inventarier samt särskildt öfver dess dyrbara porträttsamling; och föreställer sig utskottet, att, sedan en sådan förteckning en gång blifvit upprättad, dess komplettering för att biläggas hvarje års räkenskaper icke borde medföra alltför stort arbete.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, får utskottet hemställa,

att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke nytt formulär för Upsala universitets räkenskaper må uppgöras och till efterrättelse fastställas samt huruvida icke i sammanhang dermed må

förordnas, att vid dessa räkenskaper skola fogas sådan uppgift och sådan förteckning, som ofvan omnämnlts.

Tekniska högskolan.

§ 20.

(Rev. ber. pag. 359; utl. pag. 613 och 614, 616--618.)

*Ang. vissa
renskrifnings-
kostnader vid
tekniska hög-
skolan.*

I afseende å tekniska högskolans räkenskaper anmärka revisorerne, att för utskrifning af qvittenser å erlagda elevafgifter äfvensom af afgangsbetyg under revisionsåret af högskolans medel utbetalts särskild godtgörelse till för ändamålet anlitat skrifbiträde.

Då emellertid enligt den för högskolan gällande instruktion bestyret med ifrågavarande utskrifter, hvilka hufvudsakligen bestode allenast i utfyllande af för ändamålet tryckta blanketter och således icke kunde vara nämnvärdt tidsödande, måste, hvad anginge utskriften af afgangsbetyg, anses hafva ålegat sekreteraren och i öfrigt kamreraren i och för hans tjenst, syntes det revisorerne, som hade högskolans styrelse saknat stöd för ifrågavarande utbetalningar; och hade revisorerne med anledning häraf velat å förhållandet fästa uppmärksamheten.

I utlåtande den 18 januari innevarande år i anledning af revisorerne anmärkningar rörande tekniska högskolans förvaltning år 1896 har nämnda skolas styrelse, jemte bifogande af ett utaf skolans sekreterare afgifvet yttrande, deri jemväl kamreraren vid samma skola förklarar sig instämma, i förevarande ämne anført, att enligt § 35 af de för högskolan gällande stadgar särskildt biträde för renskrifning finge begagnas, samt att de arbeten, hvarom här vore fråga, svårligen kunde betraktas annat än som renskrifning efter ett gifvet koncept. Att tryckta formulär användes för att förminska kostnaden för renskrifning kunde icke förändra detta förhållande. Det vore för öfrigt ingalunda för att förminska tjenstemännens besvär, som detta renskrifningsbiträde användes, utan för att påskynda expeditionen, som eljest skulle väsentligt fördröjas till icke ringa skada i flera hänseenden. Hvad särskildt afgangsbetygen beträffade, skulle ett om ock blott några dagars dröjsmål med deras utfärdande vara till stor olägenhet för de platssökande eleverna och äfven för industriidkare, som önskade välja biträden bland dessa. Icke heller funnes det något högre läroverk, der icke sådana

afgångsbetyg med särskild omsorg utskrefves. Hvad åter anginge utfyllandet af kvittoblanketterna, så måste äfven detta ske skyndsamt vid början af terminerna, enär flere hundra elever nära samtidigt skulle betala såväl stadgade öfningsafgifter som ock verkställa den i § 18 af stadgarne bestämda depositionen. Ett dröjsmål härmed skulle äfven kunna medföra svårigheter för redovisningen, emedan det icke sällan inträffade, att en eller annan elev lemnade läroverket kort efter terminens början. Dessutom påpekade styrelsen, att öfningsafgifters erläggande af Kongl. Maj:t beslutits i samband med läroverkets provisoriska utvidgning, just på grund af Riksdagens framställning, och att de ytterst ringa kostnader, som påkallats för deras behöriga uppbärande, icke skäligen kunde af Riksdagen klandras. Styrelsen skulle dock i alla fall tillse, huruvida icke i samband med den definitiva organisationen af läroverket någon lämplig anordning kunde vidtagas för att minska renskrifningskostnaderna.

I ofvanberörda af sekreteraren afgifna yttrande erinrar denne först beträffande utskrifningen af afgångsbetygen, med hvilken expedition det åläge honom att biträda, att det härmed förknippade arbetet icke, såsom Riksdagens revisorer förmenade, allenast bestode »i utfyllandet af för ändamålet tryckta blanketter», utan vore af mycket tidsödande och derjemte brådskande art. Ifrågavarande utskrifning tillginge nemligen i verligheten sålunda:

Betygslistorna från lärarne inkomma i allmänhet först sista dagen af terminen. Från dessa betygslistor, hvilkas antal vore rätt stort — exempelvis ej mindre än 66 vårterminen 1896 — hoparbetade sekreteraren i betygsliggaren särskilda sammandrag för de olika fackskolorna och årskurserna, samt upprättade derjemte konceptlistor för afgångsbetygens utskrifvande, hvilket allt måste ske under den brådska, som rådde vid handläggandet af den mängd expeditioner och andra göromål, hvilka vid denna tidpunkt komme på sekreterarens lott. Efter nämnda betygssammandrag och konceptlistor skedde slutligen utskrifningen eller rättare renskrifningen af afgångsbetygen genom ifyllande å tryckta, af styrelsen fastställda formulär utaf betygen för de respektive läroämnena; och detta sistnämnda skrifgöromål vore det, som verkställdes af ett särskildt betaldt renskrifningsbiträde, under det att sekreteraren utförde allt det öfriga arbetet. Under de angifna omständigheterna kunde väl ej den anmärkta utskrifningen af ofta nämnda betyg annat än betraktas såsom renskrifning, för hvilken enligt § 35 af högskolans stadgar särskildt biträde finge begagnas. På nu anförda sätt hade ock — försåvidt sekreteraren kunnat finna — utskrifningen

af afgangsbetyg från högskolan i alla tider försiggått, och detta, såsom det ville synas, på goda praktiska grunder, men äfven af det skäl, att man här, liksom annorstädes, velat gifva åt afgangsbetygens picturella utstyrsel ett prydligt utseende.

Slutligen kunde i fråga om denna del af Riksdagens revisorers framställning framhållas, att, om sekreteraren personligen skulle renskrifva afgangsbetygen, ett dröjsmål på flere dagar med betygens utlemnande till de afgående, på desamma väntande eleverna ej kunde undvikas, i betraktande af de förut berörda, vid tidpunkten för betygsutskrifningen hopade sekreteraregöromålen och af betygens stora antal. Detta hade t. ex. varit 98 vårterminen 1896 med 20 till 30 betygsättningar å hvarje. Huruvida ej mot ett sådant fördröjande af betygens utlemnande en berättigad anmärkning skulle kunna göras, kunde väl dock med skäl ifrågasättas.

Med det anförda ansåge sekreteraren befogenheten af att vid utskrifningen af afgangsbetyg från tekniska högskolan, på sätt der nu brukades, anlita skrifbiträde mot särskild godtgörelse vara till fyllest ådagalagd.

I fråga om den andra delen af Riksdagens revisorers framställning, eller rörande utskrifning af qvittenser å erlagda elevavgifter, kunde i hufvudsak anföras likartade skäl till försvar för den härmed förenade utgiftens bestridande.

Elevavgifterna skulle erläggas i början af hvarje termin, då göromål af mångahanda slag af påtagliga skäl samlade sig för tjänstemännen. Först sedan inträdes- och uppflyttningspröfningar egt rum, betygslistor häröfver inkommit, sammandrag af betygen införts i liggaren, styrelse och lärarekollegium fattat beslut om nyantagne, uppflyttade och i respektive afdelningar qvarsittande elever, avgifternas nedsättande för en del elever på grund af inkomna ansökningar derom, m. m., kunde sekreteraren utarbета förslags- eller konceptlistor, enligt hvilka avgifterna skulle uttagas med vexlande belopp för olika elevgrupper. Qvittensernas utskrifvande, som bestode i elevnamnens afskrifvande från nyssnämnda listor på tryckta blanketter — således åter en renskrifningsåtgärd — måste derpå ofördröjligen verkställas och avgifterna upptagas, på det att sekreteraren med stöd af resultatet häraf skulle kunna upprätta de slutliga officiella förteckningarne öfver de särskilda fackskolornas och deras årskursers elever, hvilka skulle lända till efter rättelse för lärarne vid den redan påbörjade undervisningen. Att vid detta omfattande och tidsödande arbete skyndsamhet påfordrades, vore af det anförda tydligt, hvadan anlitaandet af särskildt skrifbiträde blefve

nödvändigt, om icke olägenheter för undervisningens normala bedrivande skulle uppstå.

Äfven den här ifrågavarande, anmärkta utgiften hade sålunda varit fullt motiverad.

På grund af hvad nu blifvit anfördt, syntes det enligt sekreterarens förmenande sannolikt, att den af Riksdagens revisorer i fråga om tekniska högskolans förvaltning år 1896 gjorda, ofvan omordade framställningen skulle uteblifvit, om tillfälle till meddelande af här lemnade upplysningar om de med de anmärkta åtgärderna förenade förhållandena hade gifvits.

Ehuruväl revisorerne förevarande anmärkning afser ringa belopp, har utskottet dock, med afseende å angelägenheten deraf, att i allmänhet tjänstemän åliggande bestyr varda af dem sjelfva utan särskild kostnad för statsverket utförda, ansett sig icke böra med tystnad förbigå densamma, utan har velat hvad i förenämnda hänseende förekommit för Riksdagen

omförmäla.

Medicinalstyrelsen.

§ 21.

(Rev. ber. pag. 376 och 377; utl. pag. 631, 638 och 639).

Revisorerne, som besökt Upsala hospital och dervid äfven tagit i betraktande arbetena för den invid hospitalet förlagda nya asylens uppförande, hafva i afseende å berörda hospital meddelat, att revisorerne funnit luftvexlingen derstädes på grund af bristande anordningar mindre tillfredsställande. Särskildt hade revisorerne fäst sin uppmärksamhet å de i gamla hospitalsbyggnaden befintliga lägenheter, hvilka, delvis belägna under jordytan, syntes vara för sitt ändamål synnerligen otjenliga.

Ang. bristfälliga anordningar vid Upsala hospital.

Med anledning af hvad revisorerne sålunda anfört har medicinalstyrelsen i infordradt utlåtande den 28 januari innevarande år åberopat en från direktionen öfver Upsala hospital i detta ämne aflåten skrifvelse, deri direktionen, under omförmälade att Upsala hospital utgjordes af

en qvinnoafdelning, inrymd i hospitalets gamla byggnader, och i en cellpaviljong, uppförd år 1876—1877, samt af en mansafdelning, inrymd i den nya byggnad, som vid hospitalet uppfördes under åren 1878—1882, meddelat, att i de gamla byggnaderna icke finnes någon central värmeledning eller i sammanhang dermed anordnad ventilation, och att dylik anordning der icke heller kunde anbringas utan stora svårigheter och stora kostnader. För att få qvinnoafdelningen tidsenlig erfordrades nybyggnad af öfvervaknings- och konvalescentafdelningarne. Direktionen hade ock i sina två sista årsberättelser särskildt framhållit det otidsenliga skick, hvori det äldsta hospitalshuset, der en del af qvinnoafdelningen måst inrymmas, sig befunde.

Byggnaden för mansafdelningen vore jemförelsevis ny och försedd med central värmeledning och i sammanhang dermed anordnad ventilation. Det vore emellertid allmänt känt, att efter år 1882, då byggnaden fullbordades, ventilationssystemen högst väsentligt förbättrats. För att det i denna byggnad anordnade ventilationssystem skulle kunna anses motsvara nutidens kraf i detta hänseende, erfordrades en så genomgripande och kostbar förändring, att direktionen ansett sig icke böra derom göra framställning, då medel till icke obetydliga belopp måst begäras för ändamål, som enligt direktionens åsigt bort tillgodoses, innan fråga om ny ventilation väcktes.

För egen del har medicinalstyrelsen anført, att oaktadt vidlyftiga och dyrbara byggnadsarbeten pågått för att kunna mottaga allt flere sinnessjuka, hade det icke varit möjligt att på långt när ännu fylla behovet af hospitalsplatser. Under sådana förhållanden hade det ej heller kunnat ifrågasättas att undvara de platser, som finnes, om ock mot byggnader och ventilation varit åtskilligt att anmärka. En ändring medförde alltid tidsutdrägt. Skulle mera ingripande förändring företagas, kunde de sjuka icke kvarstanna i de byggnader, som skulle förändras, men under nuvarande svåra förhållanden vore det icke möjligt att förflytta de sjuka till annat hospital under den tid, som behöfdes för byggnadernas förändring. Så mycket, som kunde göras utan de sjukas förflyttande, vore emellertid gjordt för att afhjelpa de olägenheter, som följde med den enligt nutidens ökade anspråk felaktiga konstruktionen af de gamla byggnaderna.

Under uttalande af den tillförsigt, att åtgärder till förbättrande af anordningarna i afseende å luftvexlingen vid Upsala hospital samt till utrymmande af de utaf revisorerne omförmälda, delvis under jordytan förlagda lägenheterna i den gamla hospitalsbyggnaden varda, i

den mån lämpligen ske kan, vidtagna, får utskottet, som föreställer sig, att, sedan den under byggnad varande nya asylen blifvit fullbordad, utvägar för omförmälda syftemåls vinnande möjligen må kunna yppa sig, hemställa,

att Riksdagen må vid hvad i detta ärende förekommit låta bero.

Institutet för blinda.

§ 22.

(Rev. ber. pag. 415—417; utl. pag. 648 och 649.)

Jemte erinran, att, enligt hvad 1895 års revisorer meddelat, efter det enkefru Erika Carolina Nyberg, född Söderberg, som till direktionen öfver institutet för blinda donerat en fond å 90,000 kronor, med föreskrift, att gifvarinnans namn ej under hennes lifstid finge blifva känt utom direktionen, afidit, direktionen den 30 januari 1895 beslutit, att fondens från och med samma dag förda räkenskaper skulle tillika med institutets öfriga räkenskaper öfverlemnas till granskning af kammarrätten, hade, enligt hvad i revisionsberättelsen meddelas, 1896 års revisorer omförmält, att, på sätt jemväl af 1895 års statsrevision anmärkts, någon redovisning öfver de för elevernas utrustning från fonden för tiden från fondens öfverlemnande, eller år 1886, till år 1894 utbetalda medel icke kunnat bekommas, hvadan rigtigheten af fondens den 30 januari 1895 ingående balans, 103,898 kronor 83 öre, icke kunnat bedömas.

Ang. bristande redovisning af den s. k. Nybergska fondens förvaltning åren 1887—1898.

I häröfver afgifvet utlåtande af den 23 januari 1897 hade institutets direktion återkallat i minnet, hurusom direktionen med anledning af 1895 års revisorers anmärkningar i samma ämne anført, att direktionen år 1893, så snart direktionen med sin dåvarande sammansättning hunnit taga kännedom om förhållandena vid institutet, meddelat föreskrifter rörande redovisningen af de med ifrågavarande fonds medel anskaffade arbetsmaterialier och att det vore med tillämpning af dessa föreskrifter, som redovisning lemnats angående de från nämnda fond år 1894 för ofvanberörda ändamål utgifna medel, dels ock att, ehuru

fullständig redovisning i detta afseende för den föregående tiden ej numera kunde framskaffas, direktionen hade allt skäl antaga, att de medel, som från fonden anvisats till utskrifna elevers utrustning, samvetsgrant användts för ändamålet, hvarom direktionen haft särskildt tillfälle att förvissa sig i anledning af en eller annan f. d. elevs på senare tiden förda klagomål i ämnet.

Vidare hade direktionen anfört, att, sedan direktionen senast yttrat sig i förevarande ämne, direktionen icke kommit i tillfälle att meddela annan upplysning i frågan än den redan lemnade, vid hvilket förhållande direktionen tillåte sig åberopa, hvad direktionen, på sätt ofvan nämnts, i sitt förut afgifna utlåtande härom andragit.

Med afseende å hvad sålunda förekommit och i anledning af en vid 1897 års riksdag väckt motion om föreläggande för vederbörande att framlägga fullständig redovisning för ifrågavarande medels förvaltning under åren 1887—1893, hade statsutskottet yttrat, att, enligt hvad utskottet inhemtat, frågan, huruvida institutets direktion vore skyldig att redovisa för ifrågavarande fonds förvaltning, vore, på grund af en inom kammarrättens revisionsafdelning vid granskning af institutets räkenskaper för år 1895 framställd anmärkning mot en jemlikt direktionens beslut den 30 januari samma år gjord utbetalning af ett arfvode å 400 kronor till institutets räkenskapsförare, dragen under kammarrättens pröfning; och då, för så vidt utskottet hade sig bekant, denna domstol icke afkunnat utslag i anförda anmärkningsmål, men målets utgång utan tvifvel måste inverka på bedömandet, huruvida redovisning kunde fordras för de medel, som från Nybergiska fonden utbetalts för ofvan angifna ändamål under åren 1887—1893, hade utskottet hemställt, att det väckta förslaget om redovisnings infordrande för det dåvarande icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; och hade denna hemställan af Riksdagen godkänts.

Enligt hvad revisorerne inhemtat, hade kammarrätten den 18 mars 1897 meddelat utslag i förenämnda anmärkningsmål och dervid sig utlåtitt, att, emedan direktionen saknat lagligt stöd för sin åtgärd att af ifrågavarande understödsfond låta utbetala ofvanberörda förhöjning i arfvodet till den hos direktionen anstälde räkenskapsförare och sekreterare, kammarrätten funne skäligen att, med gillande af den gjorda anmärkningen såsom rätteligen grundad, förpligta vederbörande att ersätta det anmärkta beloppet, 400 kronor.

Genom utslag den 10 september 1897 på besvär, som anförts öfver kammarrättens omförmälda utslag, hade Kongl. Maj:t förklarat sig finna, med anledning af hvad i målet förekommit, skäligen låta vid

den gjorda utbetalningen bero, dock att befrielse icke meddelats från gäldande af det kammarrättens revisionsafdelning tillkommande anmärkningsarfvode.

Häraf framginge otvetydigt, att Kongl. Maj:t ansett direktionen öfver institutet för blindas skyldig att redovisa för Erika Carolina Nybergs understödsfond, och med stöd häraf hade revisorerne velat uttala den mening, att direktionen borde åläggas att afgifva fullständig, vederbörligen verifierad redovisning öfver fondens förvaltning under åren 1887—1893 samt, om sådan redovisning ej kunde framskaffas, lemna en omfattande utredning om orsaken dertill.

I infordradt utlåtande med anledning af revisorerne omförmälda framställning har direktionen öfver institutet för blindas anfört, att det af enkefru Erika Nyberg den 28 april 1886 upprättade donationsbrevet angående ifrågasvarande fond innehölle den bestämmelsen, att fonden skulle stå under direktionens öfver blindinstitutet *omedelbara* och *uteslutande* vård och förvaltning och utan inblandning eller sammanblandning med institutets öfriga räkenskaper. Det i donationsbrevet förekommande uttrycket »uteslutande vård och förvaltning» kunde icke hafva haft annan rimlig betydelse, än att direktionen haft rätt att besluta öfver användandet af fondens inkomster utan att någon egt befogenhet att klandra direktionens åtgärder i afseende å densamma. Denna uppfattning hade gjort sig gällande inom direktionen alltifrån den tid, då direktionen af gifvarinnan mottog fonden, och direktionens förutvarande ordförande, herr öfverståthållaren m. m. friherre C. G. af Ugglas och herr f. d. statsministern, landshöfdingen O. R. Themptander, hade meddelat, att enkefru Nyberg personligen till dem vid flera tillfällen förklarar, att denna uppfattning öfverensstämde med hennes afsigt vid fondens öfverlemnande. I öfverensstämmelse härmed hade någon revision icke ifrågasatts, förrän räkenskaperna för år 1894 efter enkefru Nybergs död öfverlemnats till kongl. kammarrätten, men väl hade ofvannämnda herrar ordförande i direktionen för enkefru Nyberg själf redogjort för användande af fondens medel.

På grund af donationsbrevets innehåll och hvad som ytterligare blifvit upplyst angående gifvarinnans önskan hade direktionen ansett, att fondens räkenskaper för den tid, som förflutit, framförallt för tiden innan enkefru Nybergs död, icke vore underkastade offentlig granskning, och att direktionen öfver hufvud icke vore skyldig redovisa för fondens medel, såvida icke Kongl. Maj:t behagade derom förordna.

Under det att direktionen vidhölle denna uppfattning, som direktionen varit i tillfälle att tidigare uttala, bestrede direktionen särskildt, att direktionens nuvarande medlemmar skulle kunna åläggas någon redovisning för åtgärder, som vidtagits under tiden före deras tillträde af befattningen. Direktionens nuvarande medlemmar hade icke af de förutvarande direktionsmedlemmarne fått emottaga andra räkenskaper än dem, som redan blifvit till kammarrätten öfverlemnade. Vid sådant förhållande skulle, äfven om direktionens nuvarande medlemmar vore skyldige att afgifva redovisning för sina egna åtgärder, någon redovisning för fondens förvaltning före den tid, då de varit i tillfälle att med densamma taga någon befattning, icke kunna åläggas dem under annan förutsättning, än att de varit lagligen pligtige att affordra de förutvarande medlemmarne i direktionen sådan redovisning. Direktionens nuvarande medlemmar hade emellertid med den uppfattning, som ofvan blifvit uttalad, ansett sig sakna såväl rättighet som skyldighet att af de män, åt hvilkas *omedelbara* och *uteslutande* vård och förvaltning fonden tidigare varit anförtrodd, kräfvat redovisning eller verifikationer utöfver hvad de sjelfva aflemnade; och hade så mycket mindre ansett sig hafva skäl ifrågasätta sådant, som desse varit allmänt högt aktade och för redbarhet kända män. Direktionen ansåge sig icke skyldig att vare sig affordra förutvarande direktionsmedlemmars sterbhus någon redovisning för deras förvaltning af Nybergiska fonden eller i öfrigt anställa några undersökningar angående ifrågavarande direktionsmedlemmars åtgärder i afseende å densamma.

Då, efter hvad i detta ärende förekommit, det måste anses uppenbart, att den af revisorerne upprepade gånger påyrkade redogörelsen för den Nybergiska fondens förvaltning under åren 1887—1893 icke kan framskaffas, men ett sådant förhållande måste vara egnadt att ådraga sig en särskild uppmärksamhet, har utskottet funnit det vara angeläget, att orsaken till detsamma må varda på ett bestämdt sätt angifven. På grund häraf och under uttalande af den förutsättning, att åtgärder varda vidtagna till förekommande för framtiden af sådana missförhållandena som de nu omförmälda, får utskottet hemställa,

att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes anbefalla en full-

ständig utredning om anledningen, hvarför redovisning öfver den Nybergiska fondens förvaltning under åren 1887—1893 icke kan åstadkommas.

Domkyrkorna.

§ 23.

(Rev. ber. pag. 437 och 438, utl. pag. 653 och 654.)

Revisorerna hafva vidare omförmält, hurusom, sedan Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Malmöhus län med memorial den 7 maj 1877 öfverlemnadt och dervid förordadt en af domkyrkorådet i Lund på begäran af domkyrkoarkitekten Helgo Zettervall gjord framställning att, enär den enligt gällande aflöningsstat för Lunds domkyrkas tjänstemän och betjente för domkyrkoarkitekten bestämda lön, 2,000 kronor, hvartill komme ett genom kongl. brefvet den 20 juni 1871 Zettervall personligen tillagdt arfvode af 2,000 kronor årligen, så länge arbetena å domkyrkan under hans ledning bedrefves i ungefär samma omfång som under de två då närmast förflutna åren, icke motsvarade de stora fordringar, som ställdes på domkyrkans arkitekt, och Zettervall, hvilken under de sjuåttio år, han varit i domkyrkans tjänst, åt denna offrat sina bästa krafter, på grund häraf kunde ega berättigade anspråk att se sin framtid någorlunda betryggad, då hans krafter icke vidare medgäfvade honom att åtaga sig främmande uppdrag, Kongl. Maj:t måtte tillåta, att domkyrkoarkitektens lön finge under Zettervalls tjänstetid utgå med 4,000 kronor årligen, Kongl. Maj:t jemlikt kongl. bref den 15 juni 1877 funnit godt till berörda framställning lemna bifall.

Under erinran, att öfverintendenten Zettervall, hvilken såsom chef för öfverintendentsembetet egde uppbära i lön och tjänstgöringspenningar 7,000 kronor, under år 1886 åtnjutit, förutom den genom förenämnda kongl. bref honom tillagda lön, 4,000 kronor, dels arfvode för ledningen af restaurationsarbetet å Skara domkyrka efter 2,000 kronor för år och dels från anslaget till Upsala domkyrkas restaurering 4,000 kronor, hade 1887 års statsrevisorer, då restaurationsarbetena å Lunds domkyrka dåmera syntes hafva medfört ringa göromål för domkyrkoarkitekten, ifrågasatt, om icke någon besparing i afseende å den till

Ang. lönen till Lunds domkyrkas arkitekt.

bemålde arkitekt utgående lön lämpligen kunde åstadkommas, helst de af kyrkorådet år 1877 framställda skäl för denna löns höjande till 4,000 kronor icke vidare syntes ega giltighet.

I häröfver afgifvet utlåtande af den 11 januari 1888 hade domkapitlet i Lund upplyst, att öfverintendenten Zettervall fortfarande utöfvade domkyrkoarkitektbefattningen dels personligen, dels genom ett af honom aflönadt, i Lund bosatt biträde, samt åberopat från Zettervall infordradt yttrande, deri hufvudsakligen anförts, att ifrågavarande arkitektaflönning måste, med hänsyn till det efter våra förhållanden ovanligt storartade och magtpåliggande byggnadsarbetet, anses hafva varit särdeles ringa, synnerligast i betraktande deraf, att Zettervall icke allenast varit domkyrkans arkitekt, utan äfven dess verkställande byggmästare, utan annat af domkyrkan aflönadt biträde än en verkgesäll, såsom förman för arbetspersonalen, hvadan för det vidlyftiga ritningsarbetet erforderligt biträde måst, utom i ett par enstaka fall, af honom sjelf bekostas; att Zettervall såsom domkyrkans arkitekt enligt uppgjortt kontrakt vore efter sin afflyttning från Lund skyldig att, under fullt ansvar såsom förut, ständigt i Lund hålla och sjelf aflöna det eller de i teoretiskt och praktiskt hänseende byggnadskunniga biträden, som kunde behövas och af domkyrkorådet godkändes, och utan särskildt arfvode infinna sig i Lund på kallelse af domkyrkorådet, så ofta nödigt ansåges; samt att den af Zettervall i afseende å restaureringen af Lunds domkyrka utöfvade konstnärliga verksamhet endast vore en fortsättning af hvad som genom de respektive projektens utarbetande blifvit af honom en gång börjadt, många år innan hans ordinarie embetsmannabana tagit sin början, och därför väl icke utan risk skulle kunna af vederbörande öfverlåtits åt en i dithörande konstförhållanden mindre hemmastadd och erfaren nybörjares experimenterande, då denne utan Zettervalls speciella förarbeten skulle hafva egt att, i stort och till förverkligande i alla sammansättningar och detaljer, för den verkställande byggmästaren söka tolka de af Zettervall utförda, af Kongl. Maj:t gillade restaurationsprojekten; och om så vore, kunde väl icke, enligt Zettervalls förmenande, rimligen begäras, att han skulle härför utan skälighets ersättning uppoffra den tid, han kunde ega till eget förfogande, och allra minst att han dessutom skulle få vidkännas de oundvikliga kostnader, som med dessa uppdrag vore för honom förenade.

På sätt ofvan meddelats, hade öfverintendenten Zettervall, såsom domkyrkoarkitekt vid Lunds domkyrka, genom kongl. brefvet den 15 juli 1877 tilldelats en årlig lön af 4,000 kronor, att utgå under hans tienstetid, hvilken lön fortfarande af honom uppburits; och med an-

ledning häraf hade revisorerne velat uttala den mening, att det syntes tvifvelaktigt, huruvida domkyrkoarkitektens tjenstetid kunde anses fortgå äfven efter det restaurationen af domkyrkan numera afslutats.

Med anledning af hvad revisorerne sålunda meddelat, har domkapitlet i Lund i utlåtande den 26 sistlidne januari anført, att, då enligt Kongl. Maj:ts stadga den 17 november 1859 värden och förvaltningen af Lunds domkyrka och hennes egendom vore, under inseende af Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Malmöhus län och biskops-embetet i Lunds stift, uppdragen åt ett särskildt domkyrkoråd och domkapitlet för ty icke hade att med denna förvaltning taga befattning, domkapitlet endast hade att hänvisa till det yttrande, som domkapitlet i ärendet affordrat Lunds domkyrkoråd, i hvilket yttrande domkyrkorådet upplyst, att storleken af öfverintendenten Zettervalls lön blifvit bestämd genom Kongl. Maj:ts bref den 15 juni 1877, samt att densamma vore upptagen till det belopp, hvarmed den nu utginge, uti den för domkyrkans tjenstemän och betjente gällande aflönings- och pensionsstat, hvilken, enligt Kongl. Maj:ts derå den 19 juli 1889 meddelade stadfästelse, skulle lända till efterrättelse intill utgången af år 1899.

Till detta yttrande har domkapitlet till ytterligare belysning af frågan tillagt, att, i motsats till den af revisorerne uttalade mening, domkyrkoarkitektens tjenstetid så mycket hellre måste anses fortgå äfven efter det restaurationsarbetena å domkyrkan afslutats, som, på grund af den ändrade lydelse, som § 6 i ofvan åberopade stadga den 17 november 1859 erhållit genom kongl. brefvet till Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Malmöhus län och biskops-embetet i Lunds stift den 20 juni 1871, vid domkyrkan skulle vara anställd en ständig arkitekt med åliggande att hafva uppsigt öfver domkyrkan och de henne tillhörande byggnader, föreslå de åtgärder, som för deras vidmagthållande funnes nödiga, uppgöra i sådant afseende erforderliga ritningar och kostnadsförslag samt leda utförandet af beslutade arbeten.

Vid det förhållande, att, enligt hvad domkyrkorådet upplyst, den nu gällande aflönings- och pensionsstaten för Lunds domkyrkas tjenstemän och betjente, i hvilken stat ifrågavarande lön till domkyrkans arkitekt är uppförd, upphör att lända till efterrättelse vid utgången af år 1899, har utskottet endast velat hvad i detta ämne blifvit anfördt för Riksdagen

omförmåla.

§ 24.

Hvad för öfrigt blifvit af revisorerne anmaldt och erinradt har utskottet funnit dels vara af beskaffenhet att lämpligen böra tagas i öfvervägande vid behandlingen af de utgiftsanslag, revisorerne framställning berör, dels hafva medfört åsyftad rättelse, dels vara genom vederbörandes utlåtanden nöjaktigt förklaradt, dels ej vara af den vigt att, oaktadt förklaringen icke varit fullt tillfredsställande, någon Riksdagens åtgärd bort af förhållandena påkallas, dels slutligen icke hafva varit af beskaffenhet att från utskottets sida påkalla något yttrande; hvilket utskottet skolat för Riksdagen

anmäla.

Stockholm den 22 april 1898.

På statsutskottets vägnar.

CHR. LUNDEBERG.